

Heikki Niemelä
Pertti Pykälä
Risto Sullström
Reijo Vanne

Suomalaisen sosiaaliturvan kehitys ja kansalaisen elinvaiheet

57/2007

Sosiaali- ja terveysturvan selosteita

**Heikki Niemelä, Pertti Pykälä,
Risto Sullström ja Reijo Vanne**

**Suomalaisen sosiaaliturvan kehitys
ja kansalaisen elinvaiheet**

57/2007
Sosiaali- ja terveysturvan
selosteita

Kela[®]

KELAN TUTKIMUSOSASTO | HELSINKI 2007

ISBN 978-951-669-740-9 (nid.), 978-951-669-741-6 (pdf)
ISSN 1455-0113

Vammalan Kirjapaino Oy
Vammala 2007

ALKUSANAT

Tutkimushankkeemme idea syntyi siitä, kun dosentti Markku Mansner Helsingin ranskalais-suomalaisen koulun rehtorina toimiessaan valmisteli oppituntia sosiaaliturvasta lukion oppilaille. Herättääkseen oppilaiden kiinnostuksen sosiaaliturvaa kohtaan hän laati opetuksen havainnollistamiseksi kuvitteellisen esimerkkilaskelman yhdessä Heikki Niemelän kanssa. Siihen oli koottu sosiaaliturvalakien mukaisia etuuksia ja palveluja, joita oppilas oli saanut, ja niistä yhteiskunnalle kertyneet kustannukset siihen mennessä, kun hän tuli ylioppilaaksi. Esimerkin tavoitteena oli saada oppilaat ymmärtämään, miten merkittäväällä osuudella hyvinvointivaltio on mukana oppilaiden elämässä.

Kokeilusta saadun myönteisen palautteen johdosta aloimme yhdessä kehittää esimerkistä mallia lisäämällä esimerkkihenkilöiden määrää ja laajentamalla tarkasteluajanjaksoa lapsuudesta ja nuoruudesta koko elinkaareen. Kävimme esittelemässä malliamme Historian ja yhteiskuntaopin opettajain liiton tilaisuuksissa. Opettajat innostuivat siitä niin, että he toivoivat meidän laativan sen pohjalta oppimateriaalin sosiaaliturvan opetusta varten.

Tavoitteenamme on selvittää, miten sosiaaliturvaetudet ja hyvinvointivaltion palvelut käyttäytyvät ihmisen eri elinvaiheissa. Jotta saataisiin kokonaiskuva sosiaaliturvan vaikutuksista, on mukaan otettu tulonsiirtojen ja palvelujen lisäksi myös niiden rahoitus.

Tutkimushankkeen tavoite on työn kuluessa muuttunut oppimateriaalia laajemmaksi. Koska sukupolvien välinen nykyistä täsmällisempi tarkastelu on tullut yhä ajankohtaisemmaksi, pyrimme tässä tekemään laskelman pitkän aikavälin skenaarioksi ottamalla tarkasteluun koko elinkaaren aikana maksetut tulonsiirrot ja niiden rahoituksen. Tavoitteenamme on saada selville kokonaiskuva sosiaaliturvan vaikutuksista ihmisen koko elinkaaren aikana. Tässä emme pyri valmiiseen ratkaisuun, vaan tarkoituksenamme on löytää uusia näköaloja ja virikkeitä sosiaaliturvan vaikutusten analysointiin.

Kelan tutkimusosaston julkaisutoimitus on saattanut tutkimuksen painokuntoon ja lisäksi toimistos sihteeri Anne-Mari Saari aktuaari- ja tilasto-osastolta on muokannut kuvat painokuntoon.

Helsingissä toukokuussa 2007

Tekijät

SISÄLTÖ

1	Tutkimuksen tavoite.....	3
2	Sosiaaliturvan muotoutuminen.....	3
2.1	Sotien välinen aika.....	3
2.2	Jälleenrakennuskausi.....	3
2.3	Modernin sosiaalivakuutuksen synty.....	4
2.4	Sosiaaliturva tulopolitiikan osaksi.....	5
2.5	Sosiaali- ja terveyspalvelut kattaviksi.....	6
2.6	1990-luku ja sosiaaliturva.....	7
2.7	2000-luku ja sosiaaliturva.....	9
2.8	Sosiaalimenojen kehitys 1960–2005.....	10
3	Sosiaaliturvan nykytilanteesta.....	10
3.1	Sosiaalimenot ja rahoitus.....	10
3.2	Lapsiperheiden toimeentuloturva.....	15
3.3	Opiskelijoiden toimeentuloturva.....	16
3.4	Terveyteen liittyvä sosiaaliturva.....	17
3.5	Asumistuki.....	17
3.6	Työttömien toimeentuloturva.....	18
3.7	Eläketurva.....	18
3.8	Muu sosiaaliturva.....	19
3.9	Koulutus- ja sosiaalimenot iän mukaan.....	19
4	Elinkaaren tulot ja kulutus.....	23
4.1	Tulot ja kulutus elinkaaren aikana.....	23
4.2	Suomen verouudistuksista.....	24
4.3	Verojen koostuminen veromuodoittain.....	24
4.4	Kulutusmenot ja välillinen verotus.....	26
4.5	Välillinen verotus.....	33
4.6	Muutoksia suomenkielisessä terminologiassa.....	34
4.7	Hieman eräiden Euroopan maiden välisistä verovertailuista.....	34
5	Tulevaisuuden väestöhaasteista ja julkisen talouden kestävydestä.....	34
5.1	Mitä on väestön vanheneminen?.....	34
5.2	Mitä tulevaisuudesta voisi olettaa?.....	36
5.3	Onko tulevaisuudessa ongelmia?.....	38
6	Sosiaaliturva esimerkkihenkilöiden elinvaiheissa.....	40
6.1	Tarkastelukulman rajaukset.....	40
6.2	Ainon, Pertun ja Viivin erityispiirteitä.....	41
6.3	Laskelmien taloudelliset valinnat ja rajoitukset.....	41
6.4	Henkilöiden yhteenvetotaulukot.....	42
7	Yhteenveto.....	45
8	Tausta-aineistoa.....	45

Heikki Niemelä, johtava tutkija, dosentti
Kelan tutkimusosasto
heikki.niemela@kela.fi

Pertti Pykälä, aktuaaripäällikkö, yhteiskuntat. maist.
Kelan aktuaari- ja tilasto-osasto
pertti.pykala@kela.fi

Risto Sullström, erikoistutkija, valtiot. lis.
Valtion taloudellinen tutkimuskeskus (VATT)
risto.sullstrom@vatt.fi

Reijo Vanne, kehityspäällikkö, valtiot. maist.
Työeläkevakuuttajat TELA
reijo.vanne@tela.fi

1 Tutkimuksen tavoite

Tutkimusraportin on tarkoitus toimia oppimateriaalina lukion ja yläasteen historian ja yhteiskuntaopin opettajille, kun he selvittävät suomalaisen hyvinvointivaltion muotoutumista. Raportin tavoitteena on tukea opettajia niin, että he sen avulla voisivat herättää oppilaissa kiinnostusta sosiaaliturvaan kytkemällä se ihmisen elinkaaren eri vaiheisiin ja tuomalla sosiaaliturvan ja hyvinvointivaltion lähemmäksi nuorten elämää ja arkipäivää. Sosiaaliturvalla tarkoitetaan tässä toimeentuloturvan ja sosiaali- ja terveystalvelujen kokonaisuutta. Sosiaaliturvan lisäksi tutkimuksessa käsitellään koulutuspalveluja ja opintotukea.

Aluksi selvitetään lyhyesti suomalaisen sosiaaliturvan historiaa, sen jälkeen nykytilaa ja tulevaisuuden haasteita. Tämän jälkeen selvitetään tuloja ja kuluista elinkaaren aikana kulutustutkimusaineiston avulla. Lisäksi tarkastellaan fiktiivisten esimerkkien avulla, miten hyvinvointivaltio (toimeentuloturva, sosiaali- ja terveystalvelut sekä koulutuspalvelut) on mukana ihmisen elämän eri vaiheissa. Usein hyvinvointivaltiota arvostellaan korkeasta veroasteesta ja pelkästään uudelleenjaosta. Huomattava osa uudelleenjaosta on sosiaaliturvaa, sosiaali- ja terveystalveluja sekä koulutuspalveluja, jotka jakavat tuloja ihmisen elinkaaren eri vaiheissa, sukupolvien sisällä ja sukupolvien välillä. Hintana on usein korkea verotus, mutta vastikkeena on elinaikainen kattava sosiaaliturva kehdestä hautaan.

2 Sosiaaliturvan muotoutuminen

2.1 Sotien välinen aika

Yhteiskuntarakenteellisista, historiallisista ja poliittisista syistä Suomen sosiaaliturva on muotoutunut hieman toisenlaiseksi muihin Pohjoismaihin verrattuna. Ennen itsenäistymistään 1917 Suomi kuului Venäjään autonomisena suuriruhtinaskuntana, jolta puuttui oma parlamentaarinen hallitsemistapa.

Muihin Länsi-Euroopan maihin verrattuna Suomen sosiaaliturva työntekijäin tapaturmavakuutusta (1895) lukuun ottamatta oli sotien välisenä aikana kehittymätöntä. Suurin osa suomalaisista oli vakuutusmuotoisen sosiaaliturvajärjestelmän ulkopuolella. Sosiaaliturva olikin tuolloin lähinnä kunnallisen köyhäinhoidon varassa – kuten autonomiankin aikana. Suomi oli tuolloin kansallinen agrariiyhteiskunta, jonka talouspolitiikka noudatti

vapaata yritteliäisyyttä ja omatoimisuutta korostavaa liberalismia. Maata pyrittiin rakentamaan talonpoikaisella visiolla toteuttamalla mittavat maareformit vuosina 1918, 1922 ja 1924, ja itsenäistä pienviljelijää pidettiin jonkinlaisena ihanteena. Lisäksi Suomi oli kansalaissodan perintönä poliittisesti ja yhteiskunnallisesti kahtia jakautunut.

Toisin kuin useissa Länsi-Euroopan maissa, joissa pakollisen sosiaalivakuutuksen kehittämistä jatkettiin tapaturmavakuutuksen jälkeen sairausvakuutuksella, Suomessa sosiaalivakuutuksen kehittäminen jatkui vanhuus- ja työkyvyttömyysvakuutuksella, mikä johtui lähinnä maan yhteiskunta- ja elinkeinorakenteen maatalousvaltaisuudesta. Tämä merkitsi vuoden 1937 kansaneläkelainin syntyä. Kansaneläkelakia pidettiin merkittävänä kansanvaltaisuutta osoittavana sosiaalipoliittisena uudistuksena, joka oli uuden sosiaalidemokraattisen ja maalaisliiton ns. punamultahallitusyhteistyön tulos. Kansaneläkelaki oli Suomen sotien välisen ajan merkittävimpiä sosiaalipoliittisia uudistuksia, mikä yhdessä uuden tapaturmavakuutuslain (1935) ja äitiysavustuslain (1938) kanssa merkitsi huomattavaa edistystä sosiaaliturvan kehityksessä. Kansaneläkelaki siirsi sosiaalivakuutuksen kehityslinjan työväenvaltuutuksesta kansanvakuutukseen. Suomessa suhtautuminen sosiaaliturvan kehittämiseen oli alkanut muuttua myönteisemmäksi kuin ennen.

2.2 Jälleenrakennuskausi

Toisen maailmansodan jälkeen suomalaisten sosiaalinen ajattelutapa muuttui. Talvisota yhtenäisti sisäisesti kaksijakoista kansaa, ja Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK ja Suomen Työntekijäin Keskusliitto STK sopivat tammikuussa 1940 neuvottelusuhhteista aseveljeyden hengessä. Uusi yhteisvastuuta, oikeudenmukaisuutta ja sosiaalista turvallisuutta korostava ajattelutapa syntyi sotavuosina. Sosiaaliturvauudistusten katsottiin lujittavan kansan yhtenäisyyttä. Kansallinen eheyttäminen oli yhtenä ideologisenä perusteena Suomen sosiaaliturvajärjestelmien sodanjälkeisessä kehittämisessä ja se vaikutti myös tulopoliittisen järjestelmän syntyyn 1960-luvun lopulla. Suomessa tosin tunnettiin lordi William Beveridgen sosiaaliturvaohjelma (1942), mutta täällä päädyttiin itsenäisesti samantyyppiseen sosiaaliturva-ajatteluun lähinnä sotakokemusten myötä. Esikuvina olivat myös Ruotsin heti sodan jälkeen toteutetut laajat sosiaalireformit.

Sodan jälkeen Suomen yhteiskuntapolitiikassa tapahtui murros, kun poliittisten puolueiden voimasuhteet muuttuivat ja etujärjestöt uusiutuivat. Etujärjestöjen asema korostui sodan jälkeisellä säännöstelykaudella, ja Suomi muuttui etujärjestöjen yhteiskunnaksi. Jälleenrakennuskaudella ajankohittaisia asioita olivat sotakorvauksien maksaminen, sotavammaisten, -orpojen ja -leskien auttaminen sekä asutustoiminta. Sosiaaliturvan kehittämiseen ei näin ollut enää taloudellisia mahdollisuuksia, mutta kuitenkin vuoden 1937 kansaneläkejärjestelmää uudistettiin ja toteutettiin lapsilisäjärjestelmä 1948. Lapsilisäjärjestelmää voidaan pitää merkittävänä sosiaalipoliittisena uudistuksena, sillä lapsilisistä pääsivät osallisiksi kaikki lapsiperheet. Lisäksi tapaturmavakuutus ulotettiin koskemaan myös henkisen työn tekijöitä 1948 ja äitiysavusta alettiin myöntää kaikille synnyttäjille 1949.

Lähinnä sodan aiheuttama inflaatio mursi vuoden 1937 kansaneläkelain perustan, säästövakuutusperiaatteen. Sodan jälkeen alettiin kehittää huoltoperiaatteen mukaisia lisäeläkkeitä. Kansaneläkelain painopiste siirtyi vakuutusperiaatteesta huoltoperiaatteen, jonka mukaan eläke-etuudet maksetaan verotuksella kootuista varoista eikä niiden saanti edellytä vakuutusmaksujen suorittamista. Vaikka vanhalla kansaneläkejärjestelmällä alkoi olla merkitystä vasta järjestelmän loppuajoina, järjestelmän rahoituksella oli merkittävä rooli jälleenrakennuskaudella valtiojohtoisen perusenergiatallisuuden luomisessa.

Kansaneläkeuudistuksessa 1956 kansaneläkkeestä poistui ansiosidonnaisuus ja kansaneläke muuttui tuloharkinta- ja tasaeläkkeeksi, ts. eläke koostui tuloharkintaisesta tukiosasta ja kaikille maksettavasta tasasuuruudesta perusosasta. Kansaneläkejärjestelmän rahoituksessa luovuttiin rahastoinnista ja siirryttiin jakojärjestelmään, jonka mukaan eläkemenot rahoitetaan pääosin vuotuisilla vakuutusmaksutuloilla. Tasaeläkelinjan voittoa voidaan pitää osoituksena maaseutuväestön vahvasta asemasta, mitä vielä vuoden 1956 yleislakko tuki. Työmarkkinajärjestöt pitivät kansaneläkeuudistusta maaseudun ja pienviljelijäväestön voittona, koska se merkitsi niiden mukaan tulonsiirtoa maaseutuväestölle. Vuoden 1956 kansaneläkeuudistus oli 1950-luvun merkittävin sosiaalipoliittinen uudistus, ja vuonna 1957 kokonaiseläkemenot kasvoivat 2,5-kertaisiksi vuoden 1956 menoista.

Kansaneläkeuudistus paransi huomattavasti eläkeläisten asemaa. Kun eläkkeitä alettiin maksaa

kuukausittain, moni maaseudun iäkäs nainen ja kaupungissa asuva iäkäs kotiäiti sai ensimmäistä kertaa säännöllisesti omaa rahaa.

Köyhäinhuollosta sosiaalihuoltoon

Samana vuonna kun kansaneläkelaki uudistettiin, toteutui myös pitkään vireillä ollut köyhäinhuoltolain uudistaminen, kun huoltoapulaki hyväksyttiin 1956. Lain mukaan sosiaaliavun saamisen edellytyksenä ei ollut enää ehdoton köyhyys eli varattomuus, kuten vuoden 1922 köyhäinhuoltolaissa, vaan elatukseen kulloinkin käytettävissä olevien varojen tosiasiallinen puuttuminen. Tämä merkitsi sitä, että ehkäisevää huoltoa voitiin antaa myös vähävaraiselle eikä vain varattomalle. Huoltoapulaki merkitsi irtautumista köyhäinhuollosta, vaikka huoltoavun antamisperiaatteet eivät paljon muuttuneetkaan.

Terveydenhuolto laajentuu

Valtion ja kuntien yhteistyön terveydenhuollossa voidaan katsoa varsinaisesti alkaneen vuoden 1943 keskussairaalan ja vuoden 1950 keskussairaaloitten rakentamislain myötä. Niiden mukaan yleistä sairaanhoitoa varten valtion ja kuntien yhteistoimin perustettiin ja rakennettiin keskussairaaloita ja paikallisia sairaaloita, joiden kustannuksiin myös kunnat osallistuivat. Ensimmäiset keskussairaalat aloittivat toimintansa 1950-luvun alkupuolella.

Vuoden 1956 sairaalalaki merkitsi yhtenäisen yleisvaltakunnallisen sairaalasuunnitelman toteuttamista. Lain mukaan maa jaettiin 21 keskussairaalapiiriin ja jokaiseen niistä tuli keskussairaala. Tämä merkitsi terveydenhuollossa keskussairaalaverkoston rakentamista niin, että 1970-luvun loppuun mennessä jokaiseen keskussairaalapiiriin oli valmistunut keskussairaala.

2.3 Modernin sosiaalivakuutuksen synty

Säännöstelykauden loppuminen vuoden 1956 alussa aiheutti Suomen talouspolitiikassa suunnanmuutoksen. Vuoden 1957 devalvaation jälkeen länsituonti alkoi vapautua vähitellen, ja Suomi liittyi vuonna 1961 Euroopan vapaakauppaliiton (EFTA) jäseneksi. Taloudellisen yhteistyön ja kehittämisen järjestön OECD:n jäseneksi Suomi liittyi 1969. Suomi solmi vapaakauppasopimuksen Euroopan talousyhteisön EEC:n kanssa 1974. Talouspolitiikassa alettiin korostaa taloudellisen kasvun ja kasvupolitiikan

merkitystä. Taloudellisen kasvun nopeuttaminen nousi tärkeäksi yhteiskunnalliseksi kysymykseksi Suomen kansainvälisen kilpailuaseman vuoksi ja tähän tarvittiin teollistamista. Taloudellisen kasvun katsottiin edellyttävän myös sosiaaliturvan laajentamista, koska sosiaalisten tulonsiirtojen katsottiin lisäävän kulutuskysyntää ja turvaavan näin taloudellisen kasvun edellytykset. Tämä merkitsi nykyaikaisen sosiaaliturvan syntyä, sillä se mahdollisti laajojen väestöryhmien pääsyn sosiaaliturvan piiriin. Suomen yhteiskuntarakenteen muutos nopeutui ja Suomi muuttui maatalousyhteiskunnasta teollisuus- ja palveluyhteiskunnaksi 1970-luvun puoliväliin mennessä. Yhteiskunnan kehitystä ohjasi 1960-luvulta lähtien visio palkansaajiin perustuvasta Suomesta. Yhteiskuntapolitiikalle oli ominaista, että palkansaajia tukevat toimenpiteet laajennettiin koskemaan myös muita yhteiskuntaryhmiä.

Suunnan sosiaaliturvan kehittämiseksi antoi *vuoden 1960 työttömyysturvauudistus*. Uudistuksessa sosiaaliturvan kehittäminen oli ensimmäistä kertaa kytketty taloudelliseen kasvuun ja yhteiskunnan rakennemuutoksen nopeuttamiseen.

Työeläkelait luotiin 1961 työmarkkinajärjestöjen painostuksesta työmarkkinaratkaisuna sosiaalidemokraattien ryhmäaloitteen pohjalta. Ansiosidonnaisuuden poistamista kansaneläkejärjestelmästä voidaan pitää yhtenä keskeisenä syynä työeläkejärjestelmän syntyyn, koska kansaneläkejärjestelmän ei katsottu enää takaavan palkansaajille riittävää eläketurvaa. Työeläkkeissä eläkeoikeuden perusteena on työsuhde, eläkkeet ovat ansioihin sidottuja ja ne perustuvat koskemattomuusperiaatteelle, ts. kertyneet eläkeoikeudet säilyvät työpaikan vaihtuessa. Työeläkkeen tavoitteena on taata työelämässä mukana olleille saavutettu kulutustaso, kun taas kansaneläkkeen tavoitteena on taata jokaiselle maassa asuvalle vähimmäiseläketurva.

Kolmantena 1960-luvun alun merkittävänä sosiaalipoliittisena uudistuksena voidaan pitää pakollisen *sairausvakuutuksen* syntyä 1963. Sairausvakuutuslain mukaan jokainen Suomessa asuva on vakuutettu sairauden, raskauden ja synnytyksen varalta. Sairausvakuutuslaki sisältää kaksi pääasiallista korvausmuotoa: toisaalta sairaanhoitovakuutuksena sairaudesta, raskaudesta ja synnytyksestä aiheutuvien tarpeellisten kustannusten korvaamisen ja toisaalta päivärahavakuutuksena niistä aiheutuvien työtulomenetyksien korvaamisen. Sairausvakuutus paransi huomattavasti sosiaaliturvaa ja siirsi osal-

taan terveydenhuollon painopistettä avohuoltoon, mitä vielä vuoden 1972 kansanterveyslaki tuki.

Työttömyysturvauudistus sekä työeläkejärjestelmän ja sairausvakuutuksen synty merkitsivät sosiaaliturvajärjestelmän huomattavaa laajentumista ja modernin sosiaalivakuutuksen syntyä. Uudistusten myötä työmarkkinajärjestöjen rooli sosiaaliturvan kehittämisessä vahvistui ja ansiosidonnaisen sosiaaliturvan kehittäminen tuli etusijalle.

2.4 Sosiaaliturva tulopoliittikan osaksi

Pyrkimys kansalliseen eheyttämiseen, sisäpolitiikan suunnanmuutos ja ammattiyhdistysliikkeen eheyttäminen auttoivat Suomen siirtymistä tulopoliittikan kauteen 1968. Sosiaalidemokraattien nouseminen johtavaksi hallituspuolueeksi loi myös poliittiset edellytykset työmarkkinajohtoisen sosiaalipoliittikan kehittämiseksi. Tulopoliittiseen neuvottelujärjestelmään siirtyminen merkitsi Suomessa uutta yhteiskunnallista ekspansiota ja yhteiskunnan rakennemuutoksen nopeutumista. Tulopoliittiset kokonaisratkaisut tehtiin kansan ehyttämisideologiaan vedoten tulopoliittisten järjestöjen (SAK:n, STK:n ja Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliiton MTK:n), kansanrintamahallitusten ja tasavallan presidentin myötävaikutuksella. Sosiaalipoliittikassa palkansaajien ansiosidonnaisen sosiaaliturvan kehittäminen tuli etusijalle, ja sosiaaliturvan kehittäminen sidottiin taloudelliseen kasvuun nojaavaan uudistuspolitiikkaan, jonka tavoitteena oli turvata Suomen kansainvälinen kilpailukyky ja rakentaa Suomesta moderni teollistunut hyvinvointivaltio.

Valtion ja kuntien viranhaltijain ja työntekijäin eläketurva muuttui yksityisen sektorin työeläkejärjestelmän mallin mukaisesti ansioperusteiseksi, ja näin säädynmukaisuus poistui virkamieseläkkeistä. Viljelijä- ja yrittäjäväestölle luotiin eläketurva ja heidät liitettiin työeläkejärjestelmään vuonna 1970. Näin koko työvoima oli tullut ansiosidonnaisen eläketurvan piiriin. Yksityisen sektorin työeläkkeiden tavoitetaso nostettiin 60 prosenttiin työtulosta vuonna 1975. Tämä aiheutti eläketurvan kehittämisen painopisteen siirtymisen kansaneläkejärjestelmästä työeläkejärjestelmään, mikä soveltui hyvin taloudelliseen kasvuun ja teollistamiseen pohjautuvaan tulopoliittikkaan.

Toisen maailmansodan jälkeinen yhtäjaksoinen talouskasvu päättyi OECD-maissa vuosien 1973

ja 1979 öljykriiseihin. Suomeen taloustaantuma vaikutti myöhemmin kuin muihin OECD-maihin ja talouskasvu oli pysähdyksissä vuosina 1975–1977. Taantuma merkitsi Suomen talouspolitiikassa suunnanmuutosta, ja vuodesta 1977 alkaen valtio alkoi tukea yritysten kilpailukykyä elvytystoimin. Suomi selvisi taantumasta melko nopeasti Neuvostoliiton kaupan vuoksi, ja 1980-luvulla Suomen talouskasvu olikin eurooppalaista keskitasoa korkeampaa.

Kansaneläkeuudistuksen kolme ensimmäistä vaihetta toteutettiin vuosina 1980–1985, mutta taloudellisen tilanteen vuoksi suunniteltua hitaammin. Kansaneläkkeestä tuli tuloharkinnasta riippumaton, jokaiselle maassa asuvalle kuuluva vähimmäiseläke. Kansaneläkeuudistus oli tulopolitiikan kaudella ensimmäinen merkittävä sosiaalipoliittinen uudistus, jossa eläkeläisjärjestöjen merkitys oli huomattava uudistuksen toteutumiselle. Joustavat eläkeikäjärjestelyt toteutettiin kansaneläke- ja työeläkejärjestelmissä, myös valtion ja kuntien eläkejärjestelmissä, vuosina 1986–1989. Näin kansaneläke- ja työeläkejärjestelmän tehtäväjako vakiintui ja Suomen eläkejärjestelmien kokonaisuus tuli valmiiksi.

Sairausvakuutuksen päivärahuudistuksesta sekä tapaturma- ja liikennevakuutusuudistuksista ns. SOVE-uudistuksesta työmarkkinajärjestöt sopivat vuoden 1981 tulopoliittisen kokonaisratkaisun yhteydessä ja uudistukset astuivat voimaan 1982. Uudistuksessa päiväraha-, tapaturmavakuutus- ja liikennevakuutusetuksia korotettiin ja etuudet tulivat verollisiksi. Sairausvakuutuksen päivä- ja äitiysrahat lähes kaksinkertaistuivat ja samalla päiväraha tuli ensisijaiseksi työeläkeisiin nähden. Työttömyysturva uudistettiin vuonna 1985 työmarkkinajärjestöjen sopiman vuoden 1984 tulopoliittisen kokonaisratkaisun osana. Uudistuksessa työttömyysavustus ja työttömyyskorvaus muuttuivat peruspäivärahaksi ja ansiopäivärahaksi, niiden tasoa korotettiin ja ne muuttuivat veronalaiseksi tuloksi. Uudistusten myötä Suomen sosiaalivakuutus tuli sidottua entistä kiinteämmin työhön ja työsuorituksiin. Etuuksien verotus vaikuttaa kuitenkin tuloja tasoittavasti.

2.5 Sosiaali- ja terveystalvet kattaviksi

Terveystalvet

Kun 1960-luvulla oli keskeisenä tavoitteena laajan terveydenhuollon palvelusten aikaansaaminen, 1970-luvulla terveystalvet tavoitteena oli sai-

rauksien ehkäisy ja kokonaisvaltainen terveystalvetliikka. Vuoden 1972 kansanterveyslaki aiheutti perusteelliset uudelleenjärjestelyt kansanterveyden edistämiseksi. Kansanterveyslaki siirsi terveystalvetliikan painopisteen avosairaanhoidon ja terveydenhoitoon. Kansanterveyslain tavoitteena on taata kaikille kansalaisille yhtäläiset terveydenhuolto- palvelut maan eri osien ja väestöryhmien kesken. Terveydenhuollon toiminnot järjestettiin kuntien tai kuntainliittojen terveystalvetkeskuksissa ja tämä merkitsi julkisten perusterveydenhuolto- palvelujen syntyä. Kunnat velvoitettiin järjestämään asukkaalleen sairaanhoito- palvelut, kouluterveydenhuolto sekä alle 17-vuotiaiden hammashoito. Valtio osallistuu perusterveydenhuollon kustannuksiin kuntien kantokykylokituksen mukaan. Kansanterveyslain seurauksena potilas voi käyttää sekä kunnallisia että sairausvakuutuksen korvaamia yksityisiä terveystalvetpalveluja. Kansanterveyslain ja sairausvakuutuslain voimassaolo yhdessä täydennettynä vuoden 1978 työterveyshuoltolailla mahdollistaa sekä julkisten että yksityisten terveystalvetpalvelujen saannin.

Lasten päivähoito

Sosiaalihuollon asema sosiaalipolitiikan kentässä muuttui 1960- ja 1970-luvuilla. Yhteiskuntarakenteen muutos rikkoi perinteiset sosiaaliset verkostot, joiden varassa vanhukset saivat huolenpidon lapsiltaan ja isovanhemmat huolehtivat näiden lapsista. Perinteisten sosiaalisten verkostojen rikkoutumisen lisäksi sosiaalipalvelujen tarvetta lisäsivät myös perherakenteen muuttuminen, muuttoliike ja naisten työssäkäynnin lisääntyminen. Päivähoidon kehittämiseen vaikutti merkittävästi sosiaalihuollon periaatekomitean mietintö (1971), jonka mukaan köyhäinhoitoajattelun sijaan oli pyrittävä luomaan palveluja kaikkia niiden tarpeessa olevia kansalaisia varten, ts. yhteiskunnan oli sosiaaliturvapolitiikassa omaksuttava palvelun periaate. Sosiaalipalveluista toteutettiin ensimmäisenä lasten päivähoitouudistus 1973. Päivähoitolain mukaan lasten päivähoitotoiminta irrotettiin lastensuojelun piiristä ja se määriteltiin yleiseksi sosiaalipalveluksi. Siinä korostuivat perhekustannusten tasaukseen ja lasten kasvatusolosuhteisiin liittyvät tavoitteet sekä sukupuolten välinen tasa-arvon edistäminen. Päivähoidon toteutuksesta vastaavat kunnat, joiden on järjestettävä päivähoito kaikille niitä tarvitseville lapsille.

Lasten kotihoidon tuki

Laki lasten kotihoidon tuesta astui voimaan 1985 osana pienten lasten hoidon uudistamista. Lasten kotihoidon tukea maksetaan vanhemmille, joiden alle kolmevuotiaat lapset eivät ole julkisessa päivähoitossa.

Pienten lasten hoitoa laajennettiin vuodesta 1990 alkaen niin, että kaikille alle kolmevuotiaille lapsille taattiin kunnallinen hoitopaikka tai sen vaihtoehtona alle kolmevuotiaiden lasten vanhemmille lasten kotihoidon tuki. Vuodesta 1996 alkaen päivähoito-oikeus laajennettiin koskemaan kaikkia alle kouluikäisiä lapsia. Kunnallisen päivähoito-oikeuden ja lasten kotihoidon tuen täydentäminen 1997 yksityisen hoidon tuella toi lähes kaikki pienten lasten hoitomuodot julkisen tuen piiriin.

Sosiaalihuolto uudistuu

Sosiaalihuoltolain uudistus 1984 korvasi huoltoapulain ja sosiaalihuoltolain. Huoltoavun sijaan tuli toimeentulotuki. Siihen oli oikeus jokaisella henkilöllä, joka ei voinut muutoin saada kohtuullista toimeentuloa. Lainuudistukseen liittyi uusi valtionosuusjärjestelmä, joka tasa-arvoisti sosiaali- ja terveystoimen valtionosuuksien suhteen sekä yhdenmukaisti valtionapujärjestelmän. Kunnallinen sosiaalitoimi sidottiin valtiolliseen suunnittelujärjestelmään ja valtio ohjasi sosiaalipalvelujen rakensäilyä ja toteuttamista. Kunnan sosiaalihuollon toimintamuodot määriteltiin niin, että kunta velvoitettiin järjestämään sosiaalipalveluja, antamaan toimeentulotukea ja maksamaan sosiaaliavustuksia. Näin kaikki sosiaalipalvelut tulivat samanasteisen lakisäätöisen järjestelmävastuun piiriin. Sosiaalipalveluissa voidaan katsoa tapahtuneen periaatteellinen siirtymä köyhäinhoidosta universaaliin hoivapolitiikkaan.

Kansanterveyslaki, lasten päivähoitolaki ja huoltoapulain uudistaminen olivat osa suomalaisen hyvinvointivaltion rakentamista 1970- ja 1980-luvuilla ja ne loivat perustan julkis palveluvaltion laajentumiselle.

Omaishoidon tuki

Sosiaalihuoltolain muutoksen yhteydessä 1984 uudeksi sosiaalipalvelun muodoksi tuli vanhuk- sille, vammaisille ja pitkäaikaissairaille tarkoitettu

kotihoidon tuki, johon kunnilla on mahdollisuus saada valtionapua. Vuonna 1993 kotihoidon tuen nimi muuttui omaishoidon tueksi. Omaishoidon tukea kunnat maksavat lähinnä omaisille, jotka hoitavat vanhuksia, vammaisia ja pitkäaikaissairaita. Omaishoidon tuki on suurelta osin vanhusten kotihoidon tukea, jota ovat hakeneet pääasiassa naisomaishoitajat.

Lasten kotihoidon tuen ja omaishoidon tuen voidaan katsoa edustavan sosiaaliturvassa uudenlaista ajattelua. Ne ovat yhdistelmä julkista ja yksityistä, jossa julkinen sektori huolehtii rahoituksesta ja hoivatyö tehdään yksityisesti lähinnä kodeissa.

2.6 1990-luku ja sosiaaliturva

Läntisen talouden taantuma, neuvostokaupan romahtaminen ja 1980-luvun lopulla harjoitettu raha- ja valuuttapolitiikka ajoivat Suomen sodanjälkeisen ajan syvimpään talouslamaan 1990-luvun alussa. Nopeasti kasvanut työttömyys pienensi verotuloja ja lisäsi sosiaalimenoja, mikä yhdessä pankkituen kanssa kasvatti valtiontalouden alijäämää ja velkaa. Finanssipolitiikkaa ei käytetty talouden elvyttämiseen niin paljon kuin Ruotsissa, koska sen pelättiin pahentavan vaihtotaseen alijäämää sekä toisaalta valtionvelan kasvun rajoittaminen katsottiin välttämättömäksi. Julkista taloutta tasapainotettiin leikkaamalla menoja sekä kiristämällä työn verotusta. Neuvostoliitto hajosi 1991 ja Suomi liittyi Euroopan talousyhteisön EU:n jäseneksi 1995 ja Euroopan rahaliiton EMUn jäseneksi 1999.

Sosiaalivakuutus

Eläkevakuutus

1990-luvun alun merkittävin eläketurvan uudistus oli 1.7.1990 toteutettu perhe-eläkeuudistus. Uudistuksessa miesleskille myönnettiin oikeus perhe-eläkkeeseen kansaneläke- ja työeläkejärjestelmissä, kun näissä eläkejärjestelmissä perhe-eläkeoikeus oli ollut vain naisleskillä. Aikaisemmin vain valtion ja kuntien eläkejärjestelmissä myös miesleskillä oli ollut oikeus perhe-eläkkeeseen. Lisäksi lapsen eläkkeen määrää korotettiin ja lesken eläkkeen kohdentumista tarkennettiin.

Talouselämen aiheuttamat sosiaalimenojen leikkaukset heijastuivat myös eläketurvaan. Eläkemenoja pyrittiin supistamaan jäädyttämällä eläkkei-

den indeksikorotuksia ja korottamalla yksilöllisen varhaiseläkkeen ikärajaa 55 vuodesta 60 vuoteen. Työmarkkinajärjestöjen sopimuksella yksityisen ja julkisen alan työeläkkeiden rahoitus pohjaa laajennettiin siten, että vuonna 1993 työntekijät alkoivat myös maksaa työeläkemaksua. Vuoden 1995 alusta valtion ja kuntien eläkejärjestelmissä vanhuuseläkeikä korotettiin 63 vuodesta 65 vuoteen ja eläkkeiden tavoitetaso alennettiin 66 prosentista 60 prosenttiin palkoista eli samalle tasolle kuin yksityisen alan työeläkkeet. Muutokset koskivat tulevia eläkkeitä. Näin valtion ja kuntien eläkkeet yhtenäistettiin yksityisen alan työeläkejärjestelmän kanssa. Eläketurvan supistuksia jatkettiin vuonna 1996 ja ne koskivat yksityisen ja julkisen alan työeläkkeissä pääasiassa tulevia eläkkeitä. Eläkepalkan laskutapa muutettiin määräytyväksi 10 viimeisen vuoden ansioiden perusteella. Lisäksi työeläkkeissä otettiin käyttöön erilaiset TEL-indeksit työkäisille ja 65 vuotta täyttäneille.

Eläketurvan leikkaukset koskivat myös kansaneläkkeitä. Kansaneläkkeen pohjaosaa ei maksettu vuonna 1996 alkaneisiin uusiin eläkkeisiin ja pohjaosa poistui asteittain ennen vuotta 1996 alkaneista eläkkeistä kokonaan vuonna 2001. Näin kansaneläke muuttui eläkevähenteiseksi vähimmäiseläkkeeksi.

Eläketurvan leikkausten tavoitteena on myös hillitä tulevaisuudessa väestön ikääntymisestä johtuvia kasvavia eläkemenoja ja pitää eläketurvan rahoitus kestäväällä pohjalla.

Sairausvakuutus

1990-luvun alussa talouslaman takia sairausvakuutuksen ansiosidonnaisten päivä- ja äitiysrahojen korvausprosentteja laskettiin useita kertoja ja lisäksi pidennettiin sairauspäivien odotusaikaa. Kuitenkin pienituloisten ja tulottomien päivärahan reaaliarvo säilytettiin korottamalla pieniä päivärahoja.

Vuoden 1996 sosiaaliturvan leikkaukset kohdistuivat myös sairausvakuutukseen. Sairausvakuutuslakia muutettiin niin, että sairauspäivärahalla alettiin korvata pääsääntöisesti vain menetettyä ansiota. Samalla luovuttiin sairausvakuutuksen vähimmäispäivärahasta, jota aikaisemmin oli maksettu kaikille ilman työtuloja oleville. Kuitenkin tulottomille voitiin maksaa tarveharkintaista sairauspäivärahaa työkyvyttömyyden kestäessä vähintään 60 päivää. Sen sijaan vähimmäispäiväraha säilytettiin äitiys-, isyys- ja vanhempainrahassa, vaikka sen tasoa alennettiin ja indeksisidonnaisuus poistettiin.

Työterveyshuolto

Laman takia 1990-luvun alussa sairausvakuutuksen korvauksia terveydenhuollon kustannuksista alennettiin 55 prosentista 50 prosenttiin. Työterveyshuollon korvausjärjestelmä uusittiin vuonna 1995. Uudistuksella pyritään vahvistamaan ennalta ehkäisevää ja työkykyä ylläpitävää toimintaa.

Kuntoutus

Kuntoutuslainsäädännön kokonaisuudistus toteutettiin 1.10.1991. Uudistuksen tavoitteena oli kuntoutusjärjestelmän työnjaon selkeyttäminen ja kuntoutuksen toimeentuloturvan aukkojen korjaaminen. Keskeisiin sosiaali- ja terveydenhuollon, työhallinnon ja vakuutusjärjestelmien lakeihin sisällytettiin kuntoutusvelvoite sekä organisaatioita velvoittava säännös yhteistyöstä. Muiden muassa kansaneläke- ja työeläkelakeihin tuli säännös, jonka mukaan ennen eläkepäätöksen tekoa eläkelaitoksen on tarvittaessa varmistettava työntekijän kuntoutusmahdollisuudet.

Kuntoutuksen aikainen toimeentuloturva järjestetään kuntoutusrahan avulla. Kuntoutusrahaa maksetaan työkäisille 16–64-vuotiaille, jos kuntoutuksen tavoitteena on työelämässä pysyminen tai työelämään palaaminen tai jos työhön tulo ja työssäkäynti ei ole kuntoutusaikana mahdollista.

Työttömyysturva

Kevään 1993 työmarkkinaratkaisun sosiaaliturvaa koskevat muutosehdotukset koskivat työttömyysturvaa. Suurimmat muutokset koskivat peruspäivärahaa. Työttömyysturvan peruspäivärahalle asetettiin kuuden (6) kuukauden työssäoloehto ja 500 päivän enimmäiskesto – kuten ansiopäivärahallekin. Lisäksi peruspäivärahaan ei sovelleta enää tarveharkintaa.

Uutena työttömyysturvaetuutena otettiin käyttöön tarveharkintainen työmarkkinatuki, joka on peruspäivärahan suuruinen. Työmarkkinatuki tarkoitettiin lähinnä ensimmäistä kertaa työmarkkinoille tuleville nuorille henkilöille.

Vuoden 1997 alussa työttömyyspäivärahan perusteena oleva työssäoloehto piteni kuudesta kuukaudesta 10 kuukauteen, omavastuu aika 7 päivään, ansiopäivärahan perusteena oleva palkanmaksutapa muuttui sekä 55-vuotiaiden lisäpäiväraha-oikeuden

ikäraja nousi 57 vuoteen. Samalla muutettiin myös työmarkkinatukea. Vuonna 1996 voimassa ollut 20-vuotiaiden työmarkkinatukioikeuden kavennus ulotettiin koskemaan kaikkia alle 25-vuotiaita nuoria.

Sosiaali- ja terveystalvet

1990-luvun alun talouslaman ohella sosiaali- ja terveystalvetuihin vaikutti vuonna 1993 toteutettu sosiaali- ja terveydenhuollon valtionosuusuudistus. Kuntien sosiaali- ja terveystalvetujen rahoituksessa siirryttiin menoperusteisesta valtionapukäytännöstä laskennallisiin valtionosuuksiin.

Talouslaman takia talvetujen osuus sosiaalimenoista aleni 1990-luvun alkupuolella, mutta alkoi nousta 1990-luvun lopussa. Talouskriisi ei näytä muuttaneen tulonsiirtojen ja talvetujen suhdetta. 1990-luvun lopulla on kuitenkin nähtävissä perhepoliittisten menojen painottuminen aiempaa enemmän talvetuihin. Näin lama ei todellisuudessa siirtänyt suomalaisen hyvinvointivaltion painopistettä talvetuista tulonsiirtoihin muutoin kuin kasvattamalla työttömyysturvamenoja.

Terveydenhuollossa asiakkaiden maksuosuus kasvoi lamavuosina. Sairaanhoidossa kasvu oli hieman suurempaa kuin muissa terveystalvetuissa. Kun tähän vielä lisätään omavastuuosuuksien kasvu sairausvakuutuksen korvaamisessa lääkemenoissa sekä tutkimuksen ja hoidon menoissa, lisääntyivät sairauskulut henkeä kohti reaalisesti noin 20 prosenttia vuosina 1987–1996.

Sosiaali- ja terveystalvetujen valtionosuus on vähentynyt huomattavasti laman aikana eikä se vielä ole palautunut lamaa edeltävälle tasolle. Näin sosiaali- ja terveystalvetut ovat menettäneet erityistä valtiollista suojeluaan.

Erikoissairaanhoidossa supistukset ovat kohdistuneet pääasiassa psykiatriseen laitoshoidon. Ikääntyneiden pitkäaikaissairaanhoidon ja hoivan väheneminen on ollut tuntuva.

Lasten päivähoitolle asetettiin talouslaman aikana ja sen jälkeen tavoitteeksi talvetujärjestelmän laajentaminen. Päivähoitossa kokopäiväisen päivähoiton tarve on kasvanut ja osapäivähoiton ja perhepäivähoiton tarve vähentynyt. Tämä on tulkittu käänteeksi kohti päivähoiton voimakkaampaa ammatillistumista koulujärjestelmän esiasteeksi ja etäännyntä aiemmasta hoivatalvetun identiteetistä.

1990-luvulla sekä sairaanhoidon että lasten hoivatalvetujen muutoksissa talvetujen ammatillisin osa – akuuttisairaanhoidon ja päivähoito – ovat vahvistaneet asemaansa. Sen sijaan vähemmän ammatilliset hoivatalvetut ovat joutuneet sopeutumaan talouslaman paineisiin. Varsinkin ikääntyneiden hoivatalvetut ovat kaventuneet niin kattavuudeltaan kuin sisällöltään ja ovat muuttumassa sairaanhoidon tukitalvetuiksi.

Pohjoismaista Ruotsi ja Suomi ovat toteuttaneet 1990-luvulla kotien hoivavastuun lisäämisen supistamalla talvetuoikeuksia, kun taas Tanska on kyennyt ylläpitämään laajemmat talvetuoikeudet myös kotihoidon kokonaisroolin kasvaessa. Suomi ja Ruotsi ovat supistaneet huomattavasti julkisen rahoituksen osuutta terveydenhuollossa, kun taas Tanska ja Norja ovat säilyttäneet julkisen rahoituksen entisellä tasolla. Kuitenkin lasten päivähoiton laajeneminen jatkui 1990-luvun laman läpi myös Ruotsissa ja Suomessa. Pohjoismaissa lasten päivähoito on saamassa samanlaiset oikeudet kuin vanhempien lasten peruskoulutuskin. Lasten hoito on sopeutumassa peruskoulun malliin, kun taas vanhusten hoito näyttää sopeutuvan terveydenhuollon malliin. Päivähoito on kokonaisuudessaan Ruotsissa ja 6-vuotiaiden osalta Norjassa siirretty kouluhallinnon piiriin.

2.7 2000-luku ja sosiaaliturva

2000-luvun alkupuolella Suomen talouskasvu oli melko suotuisaa. Vuosina 2001–2005 reaalinen bruttokansantuote kasvoi keskimäärin 2,5 prosenttia vuodessa. Talouskasvu on perustunut yksityiseen kulutukseen ja vientiin. Työllisyysaste oli 67–68 prosenttia työikäisestä väestöstä ja työttömyysaste laski 9,7 prosentista 8,6 prosenttiin vuosina 2001–2005.

Sosiaalimenojen suhde bruttokansantuotteeseen (BKT) kääntyi lievään kasvuun 2000-luvun alussa. Tämä johtui osin siitä, että sosiaaliturvaa parannettiin 2000-luvun alussa lieventämällä 1990-luvulla tehtyjä leikkauksia: mm. sairausvakuutuksen vähimmäispäiväraha ja työmarkkinatuen lapsikorotus palautettiin ja kansaneläkkeisiin alettiin uudelleen myöntää lapsikorotusta. Sosiaaliturvan parannukset kohdistettiin vähimmäisturvaetuuksiin mm. sairauspäivärahan, vanhempainpäivärahan ja kuntoutuspäivärahan vähimmäismääriä, työttömyysturvan peruspäivärahaa, lapsilisiä ja pienten lasten kotihoidon tukea korotettiin. Lisäksi kansaneläkkeisiin tehtiin kolme tasokorotusta.

Vuonna 2004 kuntoutusta uudistettiin siten, että ammatillinen kuntoutus tuli lakisääteiseksi. Eläkevakuutuksessa toteutettiin 2005 työeläkeuudistus, jonka tavoitteena on pienentää työeläkemaksun kasvua sopeuttamalla se väestön ikärakenteen muutoksiin ja eliniän kasvuun.

2.8 Sosiaalimenojen kehitys 1960–2005

Sosiaalimenojen osuus markkinahintaisesta bruttokansantuotteesta kasvoi 17 prosenttiyksikköä vuosina 1960–2005 (kuvio 1). Kansantuoteosuuden verraten suuret suhdannevaihtelut selittyvät pääasiassa kansantuotteen kasvun muutoksista. Erityisen suurena näkyy 1990-luvun alun talouslaman vaikutus, mikä nosti sosiaalimenojen bruttokansantuoteosuuden lähes 35 prosenttiin. Laman jälkeen osuus laski lähes 25 prosenttiin 1990-luvun loppuun mennessä, kunnes väestön ikääntyminen alkoi vaikuttaa sosiaalimenoja lisäävästi.

Sosiaalimenot asukasta kohden ovat nousseet aluksi suhteellisen tasaisesti. Vuodesta 1970 alkaen nousu on nopeutunut, ja nopeinta se on ollut 1980-luvulla, mikä on johtunut lähinnä kansaneläkeuudistuksesta, työeläkkeiden kasvusta, sairausvakuutuksen päivärahuudistuksesta ja työttömyysturvauudistuksesta sekä sosiaali- ja terveyspalvelujen laajentumisesta lähinnä kansanterveyslain, lasten päivähoitolain ja sosiaalihuoltolain uudistusten myötä. Talouslamasta johtuen sosiaalimenot asukasta kohti kasvoivat 1990-luvun alkupuolella, kunnes niiden osuus pysähtyi 90-luvun jälkipuoliskolla lähinnä sosiaaliturvaan tehtyjen leikkausten ja työttömyyden vähentymisen takia. 2000-luvun alussa sosiaalimenot asukasta kohti alkoivat kasvaa ja ne olivat lähes 8 000 euroa vuonna 2005. Kasvu johtui lähinnä väestön ikääntymisestä ja 1990-luvun leikkausten lieventämisestä.

Verrattaessa sosiaalimenojen rahoitusosuuksien kehitystä vuodesta 1980 lukien on havaittavissa, että kuntien ja vakuutettujen rahoitusosuudet ovat nousseet, kun taas työnantajien ja valtion osuudet ovat vastaavasti laskeneet (kuvio 2). Muutokset ovat johtuneet osin siitä, että vuodesta 1993 alkaen työntekijät alkoivat maksaa työeläkemaksua ja sosiaali- ja terveyspalvelujen valtionosuutta kunnille vähennettiin huomattavasti 1990-luvulla.

Suomi saavutti 1980-luvun loppuun mennessä sosiaalimenojen bruttokansantuoteosuudessa

keskimääräisen 25 prosentin eurooppalaisen tason (kuvio 3). Talouslaman vuoksi Suomen sosiaalimenojen bruttokansantuoteosuus kasvoi jyrkästi lähes 35 prosenttiin ja lähestyi näin Ruotsin vastaavaa lukua. Lähinnä 1990-luvun sosiaaliturvan leikkauksista ja nopeasta talouskasvusta johtuen Suomen sosiaalimenojen bruttokansantuoteosuus laski vuosituhannen alkuun mennessä 25 prosenttiin eli pienemmäksi kuin Ranskan ja Saksan sosiaalimenojen bruttokansantuoteosuus. Verrattuna muihin kuvion 3 maihin Ison-Britannian sosiaalimenojen bruttokansantuoteosuus laski 1980-luvun puolivälin jälkeen lähinnä sosiaaliturvan leikkauksista johtuen, kunnes se nousi 1990-luvun alussa ja saavutti Suomen tason vuosituhannen loppuun mennessä. Espanjassa sosiaalimenot ovat olleet vertailumaihin nähden pienet pysytellen noin 20 prosentissa bruttokansantuotteesta.

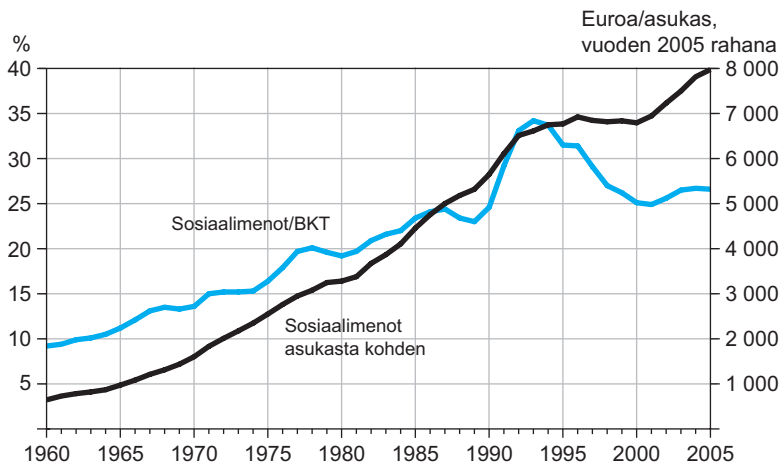
3 Sosiaaliturvan nykytilanteesta

3.1 Sosiaalimenot ja rahoitus

Sosiaaliturvan avulla pyritään turvaamaan kaikille kansalaisille kohtuullinen elämisen taso ja toimeentulo tiettyjen sosiaalisten riskien ja tarpeiden varalta. Sosiaaliturvaetuudet voivat olla luonteeltaan joko toimeentulotukea turvaavia rahaetuuksia tai palveluja. Turva kattaa sairaudesta ja terveydestä, toimintarajoitteisuudesta ja työkyvyttömyydestä, vanhuudesta, perheen huoltajan kuolemasta, perheestä ja lapsista, työttömyydestä, asumisesta, sekä sosiaalisesta syrjäytymisestä johtuvia riskejä ja tarpeita. Perinteisesti sosiaaliturvan kehitystä, kohdentumista ja rahoitusta tarkastellaan sosiaalimenolaskelmien avulla. Laskelmiin kerätään lakisääteisen ja työmarkkinoilla sovitun sosiaali- ja terveysturvan kustannukset (esimerkiksi opintotuki ja koulumatkatuki eivät sisälly kyseisiin laskelmiin).

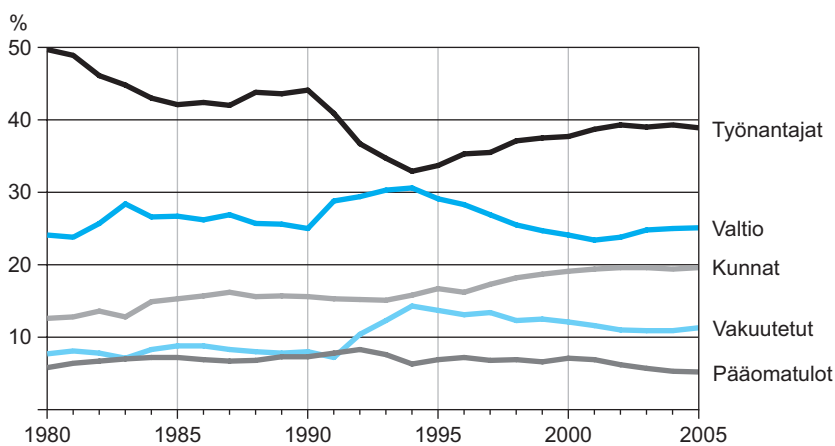
Vuoden 2005 lopussa Suomen väkiluku oli 5,255 miljoonaa henkeä. Suomen ikärakenne on vielä melko edullinen, sillä 0–14-vuotiaita on 0,91 miljoonaa (17 prosenttia), 15–64-vuotiaita 3,51 miljoonaa (67 prosenttia) ja 65-vuotta täyttäneitä 0,84 miljoonaa (16 prosenttia). Väkiluvun arvioidaan kasvavan vuoteen 2028 asti, jolloin sen arvioidaan olevan 5,45 miljoonaa henkeä. Näistä 0–14-vuotiaita arvioidaan olevan 16 prosenttia, 15–64-vuotiaita 58 prosenttia ja 65 vuotta täyttäneitä arvioidaan olevan peräti 26 prosenttia.

Kuvio 1. Sosiaalimenot prosentteina markkinahintaisesta bruttokansantuotteesta ja sosiaalimenot asukasta kohti vuoden 2005 rahana vuosina 1960–2005.

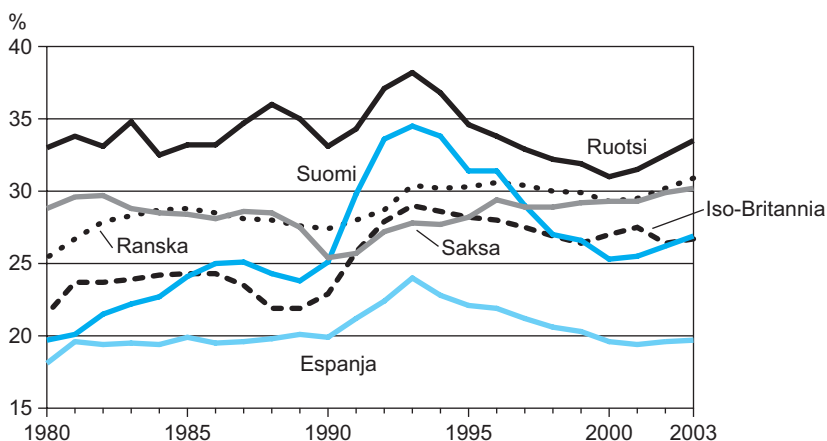
Lähteet: sosiaali- ja terveysministeriö ja Tilastokeskus.

Kuvio 2. Sosiaalimenojen rahoitus vuosina 1980–2005.

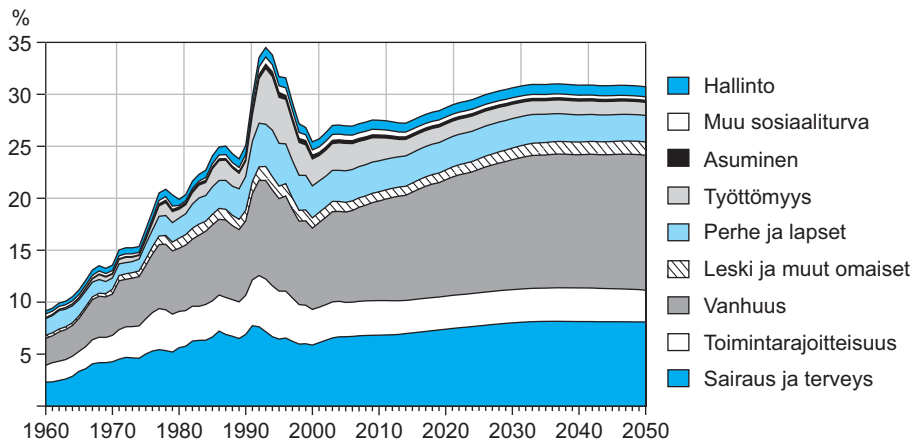
Lähteet: sosiaali- ja terveysministeriö ja Tilastokeskus.

Kuvio 3. Sosiaalimenot prosentteina bruttokansantuotteesta markkinahintaan vuosina 1980–2003 eräissä Euroopan maissa.

Lähteet: sosiaali- ja terveysministeriö, Tilastokeskus ja Eurostat.

Kuvio 4. Julkiset sosiaalimenot tehtävittäin prosentteina bruttokansantuotteesta vuosina 1960–2004 sekä projektio vuoteen 2050.

Lähde: sosiaali- ja terveysministeriö.

Taulukko 1. Sosiaalimenoarvio kohderyhmittäin vuonna 2005.

	Mrd. euroa	Rahana maksettu toimeentuloturva, %	Palvelut, %
Sairaus ja terveys	10,4	19	81
Toimintarajoitteisuus	5,2	73	27
Vanhuus	13,6	89	11
Leski ja muut omaiset	1,5	100	0
Perhe ja lapset	4,7	57	43
Työttömyys	4,1	88	12
Asuminen	0,4	0	100
Muu sosiaaliturva	0,8	57	43
Hallinto	1,4		
Yhteensä	42,2	64	36

Lähde: sosiaali- ja terveysministeriö.

Kuviossa 4 on esitetty sosiaalimenojen kehitys tehtävittäin suhteessa bruttokansantuotteeseen vuosina 1960–2004 sekä projektio vuoteen 2050. Sosiaalimenojen bruttokansantuoteosuus kasvoi vuodesta 1960 vuoteen 1990 noin 2,5-kertaiseksi. Kehitys kuvastaa sosiaaliturvaetuuksien ja julkisten palvelujen laajenemista ja tason nousua. 1990-luvun laman aikana sosiaalimenojen osuus kasvoi rajusti. Laman vaikutusten hallitsemiseksi sosiaalimenoihin tehtiin lukuisia leikkauksia 1990-luvulla (katso myös kuvio 1 luvussa 2.8).

Vuoden 2005 sosiaalimenot olivat arviolta 42,2 miljardia euroa (taulukko 1). Asukasta kohden jaettuna menot olivat noin 8 000 euroa.

Suurin sosiaalimenojen kohde vuonna 2005 oli vanhuus-ryhmä ja toiseksi suurin sairaus ja terveys. Yhteensä näiden kahden ryhmän menot olivat yli puolet (57 prosenttia) kaikista sosiaalimenoista. Vanhuus-ryhmän menot ovat kasvaneet ja jatkavat kasvuaan myös tulevaisuudessa. Tämä johtuu erityisesti eläkemenojen kasvusta, mikä aiheutuu eläkkeensaajien määrän lisääntymisestä ja toisaalta eläkkeiden tason paranemisesta (tästä tarkemmin luvussa 5.1). Valtaosa rahana maksetusta toimeentuloturvasta on veronalaista tuloa. Vuonna 2005 sosiaalimenot olivat arviolta 27 prosenttia suhteessa bruttokansantuotteeseen.

Sosiaalimeno-osuuksien kansainvälistä vertailua

Luvun 2.8 kuviossa 3 vertailtiin sosiaalimenojen bruttokansantuotesuhdetta eräissä Euroopan maissa vuosina 1980–2002. Suomen sosiaalimeno-osuuden todettiin olevan eurooppalaista keskitasoa. Syksyllä 2001 OECD julkaisi raportin nettososiaalimenoista 18 eri maassa. Siinä julkisten sosiaalimenojen lisäksi tarkastellaan yksityisiä sosiaalimenoja sekä verojen vaikutusta. Kansainvälisiä vertailuja hankaloittaa luotettavan tiedon saaminen erityisesti yksityisistä sosiaaliturvan kustannuksista. Nettososiaalimeno-tarkastelu on kuitenkin tärkeä lisä kokonaiskustannusten vertailussa.

Suurien bruttomenojen maat yleensä myös verottavat enemmän sosiaalietuuksia kuin muut vertailumaat. Julkiset bruttososiaalimenot olivat suurimmat Tanskassa. Suurimmat kokonaissosiaalimenot (netto) olivat Ruotsissa. Nettoarvoiset kokonaissosiaalimenot sisältävät julkiset ja työnantajakohtaiset sosiaaliturvajärjestelyt sekä verotuksen. Nettotarkastelu

lähentää eri maiden sosiaalimeno-osuuksia toisiinsa. Tarkasteluvuonna Suomen julkiset bruttososiaalimenot olivat 7 prosenttiyksikköä korkeammat kuin kokonaissosiaalimenot (netto). Sosiaalimenojen osuus ei sen sijaan kerro siitä, miten ne jakautuvat etuuksien saajien kesken.

Sosiaaliturvan rahoitus

Julkiset sosiaalimenot rahoitetaan veroilla, veroluonteisilla maksuilla, vakuutusmaksuilla, pääomatuloilla sekä asiakasmaksuilla (katso myös kuvio 2 luvussa 2.8). Kuviosta nähdään, että 1990-luvulla työnantajien rahoitusosuus pieneni, koska työssä olevien määrä väheni ja toisaalta työnantajan vakuutusmaksuja alennettiin. Vakuutettujen osuutta kasvatti erityisesti vuonna 1993 käyttöön otettu palkansaajien työeläkemaksu. Tulevaisuudessa kuntien osuuden arvioidaan kasvavan, mutta vastaavasti valtion osuus pienenee. Työnantajien suhteellinen osuus hieman pienenee ja työntekijöiden osuus vastaavasti kasvaa, mikä johtuu pitkälti työeläkemaksun nousupaineesta. Työeläkemaksun korotuksen maksavat puoliksi työnantajat ja työntekijät (tulevaisuuden haasteista ja ratkaisuista tarkemmin luvussa 5).

Vuonna 2005 sosiaalimenojen rahoituksesta vastasivat työnantajat (36 prosenttia), valtio (25 prosenttia), kunnat (21 prosenttia), vakuutetut (13 prosenttia) ja sosiaaliturvarahastot korko- ja pääomatuloin (5 prosenttia). Työnantajat ja vakuutetut rahoittavat lähinnä eläkkeitä ja sairausvakuutusta. Valtio rahoittaa kaikkia sosiaalimenojen kohderyhmiä, mutta erityisesti kolmea ryhmää: perhe ja lapset, työttömyys ja vanhuus. Kuntien rahoituksesta puolet menee terveydenhuoltoon ja loput lähinnä lapsiperheiden sekä vanhusten ja vammaisten palveluihin. Suomalaisessa sosiaaliturvassa on myös maksujen rahastointia tulevien menojen varalta. Esimerkiksi työeläkejärjestelmässä on sijoitusvaroja tulevien eläkemenojen varalta.

Vakuutetun ja työnantajan sosiaaliturvamaksut olivat vuonna 2005 pääpiirteissään seuraavanlaiset. Vakuutetut maksoivat sosiaaliturvamaksuja sairausvakuutusmaksuna 1,5 prosenttia palkasta ja eläkkeestä, eläketurvaan työeläkemaksuna 4,6 prosenttia palkasta (yli 53-vuotiaiden korotettu maksu oli kuitenkin 5,8 prosenttia) ja työttömyysturvaan työttömyysvakuutusmaksuna 0,5 prosenttia palkasta sekä työttömyyskassan jäsen kassan jäsenmaksun. Työnantajat maksoivat sosiaaliturvamaksuja

sairausvakuutusmaksuna noin 1,6 prosenttia palkkasummasta, kansaneläkemaksuna työnantajasta riippuen 1,4–4,5 prosenttia palkkasummasta, työeläkemaksuna työnantajasta ja eläkeläistä riippuen yksityisellä sektorilla keskimäärin 17 prosenttia ja julkisella sektorilla noin 22 prosenttia palkkasummasta. Työnantajan työtaturmavakuutusmaksu oli 0,3–7,2 prosenttia palkkasummasta työn ja tapaturmariskin mukaan sekä työttömyysturvan työttömyysvakuutusmaksu oli 0,6–2,5 prosenttia palkkasummista.

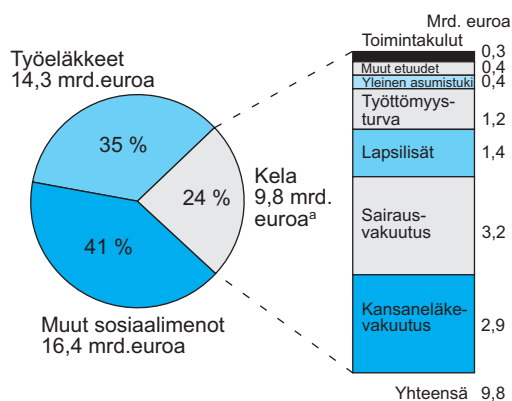
Vuoden 2006 alussa sairausvakuutuksen rahoitus jaettiin kahteen osaan, työtulovakuutukseen ja sairaanhoitovakuutukseen. Työtulovakuutuksesta maksetaan sairauspäivärahat, vanhempainpäivärahat, kuntoutuspäivärahat ja työterveyshuollon kustannukset. Sairaanhoitovakuutuksesta rahoitetaan sairaanhoitokorvaukset, kuntoutuksen menot ja osuus Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön kuluista.

Valtio rahoittaa työtulovakuutuksen vähimmäispäivärahat ja osuuden yrittäjien työterveyshuollon kuluista. Työnantajat rahoittavat 73 prosenttia sekä palkansaajat ja yrittäjät 27 prosenttia työtulovakuutuksen muista etuuskuluista. Sairaanhoitovakuutuksen kuluista valtio rahoittaa 50 prosenttia sekä osuuden EU-maista olevien henkilöiden sairaanhoidon kustannuksista. Palkansaajat ja yrittäjät rahoittavat 36,9 prosenttia sekä vakuutetut 13,1 prosenttia etuuskuluista.

Sosiaaliturvan hallinto

Suomen sosiaaliturvan päälinjat ja etuudet määritellään eduskunnassa. EU:n jäsenmaana Suomi ei enää voi harjoittaa täysin EU:sta riippumatonta sosiaalipolitiikkaa. Sosiaaliturvan hallinnossa keskeisessä asemassa ovat sosiaali- ja terveysministeriö, työministeriö ja ympäristöministeriö. Kansaneläkelaitos (Kela) on yksi keskeinen sosiaaliturvan toimeenpanijoista. Vuonna 2005 Kelan menot olivat noin neljännes kaikista sosiaalimenoina (kuvio 5). Myös yksityiset vakuutuslaitokset hoitavat lakisääteistä ja pakollista sosiaaliturvaa, kuten työeläkevakuutusta ja työtaturmavakuutusta. Kunnat hoitavat merkittävää osaa terveyden- ja sairaanhoidosta, sosiaalihuollosta ja sosiaalipalveluista. Kuvion 5 muut sosiaalimenot muodostuvat lähinnä erilaisista palveluista, kun taas työeläkkeet ja Kelan maksamat etuudet ovat rahana maksettavaa toimeentuloturva. Kunnilla on velvollisuus huolehtia yleisten sosiaalipalveluiden järjestämisestä. Näitä ovat sosiaalityö, kasvatus- ja perheneuvonta, kotipalvelut, asumispalvelut, laitoshuolto, perhehoito ja omaishoidon tuki. Lisäksi kuntien tulee järjestää lasten päivähoidon sekä vanhusten hoivaan ja asumiseen liittyvät palvelut. Kunnat järjestävät myös päihdehuoltoa, vammaispalveluja ja kuntoutuspalveluita. Kunta-alan eläkejärjestelmää hoitaa Kuntien eläkevakuutus, joka kuuluu sisäasiainministeriön hallinnonalaan. Valtion eläkejärjestelmää hoitaa Valtiokonttori, joka toimii valtiovarainministeriön ohjauksessa.

Kuvio 5. Sosiaalimenojen jakautuminen työeläkkeisiin, Kelan maksamiin etuuksiin ja muihin sosiaalimenoihin vuonna 2004.

^a Kela maksoi lisäksi opintoetuuksia 0,7 mrd. euroa vuonna 2004.

Vuonna 2003 kuntien sosiaali- ja terveydenhuollon palveluksessa oli yhteensä noin 250 000 työntekijää. Suurimmat työntekijämäärät olivat erikoissairaanhoidon (73 000), lasten päivähoidon (52 000), perusterveydenhuollon avopalveluiden (28 000) ja vuodehoidon sekä vanhusten laitoshoidon piirissä.

Seuraava etuusesittely (3.2–3.8) painottuu erityisesti Kelan hoitamaan sosiaaliturvaan. Kelan toiminta käsittää lapsiperheiden toimeentuloturvan, opintotuen, terveyteen liittyvän sosiaaliturvan, kuntoutuksen, asumistuen, työttömien toimeentuloturvan, vähimmäiseläketurvan ja lisäksi vammaistuet, sotilasavustuksen, maahanmuuttajien erityistuen ja pitkäaikaistyöttömien erityistuen. Kelan etuudet ovat osa laajempaa sosiaaliturvan kokonaisuutta.

Kelan etuusesittelyn yhteydessä kuvataan sosiaaliturvan kokonaisuutta myös laajemmin. Taulukossa 2 on esitetty keskeisten Kela-etuuksien ja lakisääteisen kokonaisturvan lukumäärätietoja. Taulukossa merkintä (31.12.) tarkoittaa saajien määrää vuoden lopussa, muuten lukumäärät ovat henkilöitä vuoden aikana.

3.2 Lapsiperheiden toimeentuloturva

Lapsen perheelle aiheuttamia kustannuksia tasataan mm. maksamalla äitiysavustusta, vanhempainpäivärahaa, pienten lasten hoidon tukea, lapsilisää, lapsen eläkettä, elatustukea ja sosiaalivakuutusetuuksiin liittyviä lapsikorotuksia.

Taulukko 2. Etuuden saajien lukumääriä vuonna 2004.

	Kela	Lakisääteinen kaikkiaan
Eläkkeensaajia (31.12.)	796 000	1 338 000
Vanhuuseläke	489 000	917 000
Työkyvyttömyyseläke	153 000	267 000
Työttömyyseläke	22 000	53 000
Perhe-eläkkeet	34 000	286 000
Muu eläke (pelkkä asumistuki / hoitotuki / muu eläke)	98 000	70 000
Vammaisetuuden saajia (31.12.)	65 000	
Lapsen hoitotuki	39 000	
Vammaistuki	26 000	
Sairausvakuutusetuuden saajia vuoden aikana		
Sairauspäiväraha	336 000	
Vanhempainpäiväraha	145 000	
Sairaanhoitokorvaus	3 781 000	
Työterveyshuollon piiriin kuuluvat työntekijät	1 700 000	
Yksilökohtaisen kuntoutusetuuden saajia vuoden aikana^a	104 000	
Työttömyysturva, saajia vuoden aikana		
Ansiopäiväraha		285 000
Työttömyyspäivärahan tai työmarkkinatuen saajia vuoden aikana	296 000	296 000
Peruspäiväraha	55 000	
Työmarkkinatuki	249 000	
Yhdistelmätuen työmarkkinatuella työllistyneet vuoden aikana	36 000	
Työvoimapolitiittisen koulutustuen saajia	6 000	
Äitiysavustuksen saajat vuoden aikana	56 000	
Lapsilisää saaneita lapsia (31.12.)	1 040 000	
Pienten lasten hoidon tukea saaneita perheitä vuoden aikana	138 000	
Yleistä asumistukea saaneita ruokakuntia (31.12.)	159 000	
Opintotuen saajia (joulukuu)	297 000	
Koulumatkatuen saajia (joulukuu)	51 000	

^a Kuntoutusta järjestävät mm. kuntien terveys- ja sosiaalihuolto, Kela, työvoima- ja opetusviranomaiset sekä työeläkelaitokset. Kuntoutuksen kokonaisuudet ovat puolitoista miljardia euroa, josta Kelan osuus on viidesosa. Vuonna 2004 työeläkekuntoutukseen osallistui yli 6 000 henkilöä.

Lapsen synnyttyä vanhemmille maksetaan vanhempainpäivärahaa (äitiys-, isyys- ja vanhempainpäivärahaa). Keskituloisen henkilön päiväraha on noin kaksi kolmasosaa henkilön työtuloista. Vähimmäispäiväraha on vähintään kuitenkin 380 euroa (2005) kuukaudessa.

Pienten lasten hoidon tuella pyritään rahallisesti tukemaan alle kouluikäisen lapsen hoitojärjestelyjä. Perheellä on oikeus lasten kotihoidon tukeen niin kauan kuin perheessä on alle kolmivuotias lapsi. Tuki on vaihtoehtoista kunnan järjestämälle päivähoitolle. Yhden lapsen kotihoidon tuki on enintään 462 euroa (2005) kuukaudessa, jonka lisäksi maksetaan mahdollista kuntalisää. Yksityisen hoidon tukea maksetaan alle kouluikäisen lapsen hoidon järjestämisestä vanhempien osoittamalle päivähoiton tuottajalle.

Jokaisesta alle 17-vuotiaasta lapsesta maksetaan lapsilisää. Etuuden suuruus on porrastettu perheen lapsiluvun mukaan. Ensimmäisestä lapsesta lapsilisa on 100 euroa kuukaudessa (2005), toisesta lapsesta 110,50 euroa kuukaudessa ja jokaisesta seuraavasta lapsesta 20,50 euroa kuukaudessa suurempi viidenteen lapseen asti. Lapsiperheiden toimeentuloa turvataan myös lapsen sairastumiseen ja vammautumiseen liittyvillä etuuksilla.

Sosiaalimenojen perhe ja lapset -ryhmän merkittävintä palvelu on lasten päivähoito. Vuoden 1996 alusta lähtien kaikilla alle kouluikäisillä lapsilla on ollut oikeus kunnan järjestämään päivähoitoon. Vuoden 2003 lopussa oli kunnan järjestämässä päivähoitossa noin 190 000 lasta, joista kaksi kolmasosaa oli päiväkodeissa ja loput perhepäivähoidossa. Yksityisessä päivähoitossa oli lisäksi noin 14 000 lasta. Lasten päivähoiton kustannukset olivat noin puolitoista miljardia euroa, josta asiakasmaksujen osuus oli noin kuudesosa.

3.3 *Opiskelijoiden toimeentuloturva*

Yhteiskunta tukee opiskeluaikaista toimeentuloa eri tavoin. Opintotuen toimeenpano kuuluu Kelan tehtäviin. Opintotukijärjestelmän tarkoituksena on turvata opiskeluaikainen toimeentulo. Opintotuki on päätoimisen omaehtoisen opiskelun yleinen tukimuoto. Suomessa opintoihin voidaan myöntää opintotukea Suomen kansalaiselle, EU:n tai ETA:n (Euroopan talousalueen) työntekijälle ja hänen aviopuolisolleen ja huollettavanaan olevalle lapselle sekä muulle kuin Suomen kansalaiselle, jos tämä on

asunut Suomessa pysyvästi vähintään kaksi vuotta muussa kuin opiskelutarkoituksessa.

Ulkomaisiin opintoihin opintotukea voidaan myöntää Suomen kansalaiselle sekä EU/ETA-työntekijälle ja tämän aviopuolisolle ja huollettavana olevalle lapselle, jos he ovat asuneet Suomessa vähintään kaksi vuotta ennen opintojen alkua ja ulkomailla oloa voidaan pitää tilapäisenä. Tuki opintoihin ulkomailla määräytyy osittain eri tavalla kuin tuki opintoihin Suomessa.

Opintotukea voi saada oppilaitokseen hyväksytty, päätoimisesti opiskeleva henkilö, joka edistyy opinnoissa ja on taloudellisen tuen tarpeessa. Opintotukea myönnetään oppivelvollisuuden jälkeisiin opintoihin. Opintotuen kesto on rajattu ja vaihtelee suoritettavan tutkinnon laajuudesta riippuen. Korkeakouluopiskelija voi saada opintotukea 55 kuukautta yhden ylemmän korkeakoulututkinnon suorittamiseen. Ammattikorkeakoulututkinnon enimmäisaika on 45–55 kuukautta tutkinnon laajuudesta riippuen. Ammatillisessa koulutuksessa ja lukiossa tukea voi saada opintojen laajuutta vastaavan ajan. Koulumatkatukea maksetaan lukioissa ja ammatillisissa oppilaitoksissa opiskeleville.

Opintotukea maksetaan opintorahana, aikuisopintorahana, asumislisänä, opintolainan valtiontakausena ja korkeakouluopiskelijoiden ruokailutukena. Opintorahan suuruus riippuu opiskelijan iästä, asumis- ja perhesuhteista, oppilaitoksesta sekä taloudellisesta tilanteesta. Opintotukeen vaikuttavat opiskelijan omat tulot ja eräissä tapauksissa hänen vanhempiansa tulot. Opintorahan bruttokuukausimäärät on esitetty taulukossa 3.

Asumislisän piiriin kuuluvat kaikki vuokra- tai asumisoikeusasunnossa asuvat opiskelijat. Asumislisän suuruuteen vaikuttavat tarveharkinta ja asumiskustannukset. Asumislisä on 80 prosenttia hyväksyttävistä asumismenoista. Asumismenoja ei oteta huomioon 252 euroa ylittävältä osalta, joten suurin maksettava asumislisä on noin 202 euroa kuukaudessa.

Vuoden 2005 aikana opintoetuuden saajia oli 237 000. Luku sisältää opintorahan, asumislisän tai opintolainan valtiontakauspäätöksen saajat. Opintotukea ei lasketa sosiaalimenoihin.

Taulukko 3. Opintorahan kuukausimäärät (brutto).

	Euroa kuukaudessa	
	Toinen aste	Korkeakoulu
Avioliitossa oleva tai elatusvelvollinen	213,60	259,01
Itsenäisesti asuva 20 vuotta täyttänyt	213,60	259,01
Itsenäisesti asuva 18–19-vuotias	213,60 ^a	259,01
Itsenäisesti asuva alle 18-vuotias	84,09 ^c	126,14 ^b
Vanhempansa luona asuva 20 vuotta täyttänyt	63,91 ^b	105,96 ^b
Vanhempansa luona asuva alle 20-vuotias	21,86 ^c	38,68 ^b

^a Voidaan alentaa vanhempien tulojen perusteella.

^b Voidaan korottaa vanhempien tulojen perusteella.

^c Voidaan alentaa tai korottaa vanhempien tulojen perusteella.

3.4 Terveysteen liittyvä sosiaaliturva

Terveystenhuollolla yhteiskunta pyrkii järjestelmällisesti edistämään ja ylläpitämään väestön terveysttä. Terveysten turvaamiseksi yhteiskunta tuottaa julkisin varoin terveystpalveluja ja korvaa kansalaisille terveystpalvelujen käytöstä aiheutuneita kustannuksia.

Sairausvakuutus korvaa sairauten sekä raskauden ja synnytyksen aiheuttamia avosairaanhoiton kustannuksia. Näitä ovat mm. yksityislääkärin tai yksityishammaslääkärin palkkiot, lääkkeet, tutkimus ja hoito sekä sairauten aiheuttamat matkakustannukset. Sairausvakuutus osallistuu myös työterveyshuollon ja opiskelijoiden terveystenhuollon rahoitukseen. Sairausvakuutuksen päiväraha korvaa ansionmenetykset sairauten aiheuttaman lyhyen työkyvyttömyyden ajalta enintään 300 päivää.

Sairauspäivärahan suuruus riippuu henkilön verotuksessa todetuista työtuloista. Keskituloisen henkilön päiväraha on noin kaksi kolmasosaa henkilön työtuloista. Myös henkilöillä, joilla ei ole ollut työtuloja (mm. opiskelijat ja omaa työtä tekevällä), on tiettyjen ehtojen täyttyessä oikeus vähimmäispäivärahaan. Sairaanhoitokorvaukset määräytyvät eri tavoin. Osaan liittyy potilaan maksama rahamääräinen omavastuu ja omavastuun ylittävältä osalta korvataan tietty osuus. Lisäksi lääkäriin ja hammaslääkäriin palkkioille sekä tutkimus- ja hoitotoimenpiteille on määrätty tietty taksa, jonka ylittävän osuuden potilas maksaa kokonaan itse.

Vuonna 2005 sosiaalimenojen sairaus- ja terveystmenot olivat 10,4 miljardia euroa. Rahana maksetuista

toimeentuloturvamenoista suurimmat menoerät olivat työnantajan maksama palkka työntekijöille sairauten aikana sekä sairausvakuutuksen sairauspäiväraha.

Suomen terveystenhuolto on järjestetty porrastetusti. Terveystkeskukset huolehtivat perusterveyshuollosta. Erikoissairaanhoitoa antavat sairaalat. Sairaanhoiton lisäksi terveystenhuoltoon kuuluu terveystneuvonta, sairaankuljetus, hammashuolto, kouluterveyshuolto, opiskelijaterveyshuolto, seulonnat, työterveyshuolto ja mielenterveyshuolto kuntien asukkaille. Yksityinen terveystenhuolto täydentää julkisia palveluja.

3.5 Asumistuki

Yhteiskunta tukee asumista sekä rahallisesti että palveluin. Asumisen hankkimista ja perusparantamista tuetaan myöntämällä lainaa ja lainan korkotukea. Osa asuntolainojen koroista on verovähennyskelpoisia. Asumista tuetaan myös suoraan asumiskustannuksia pienentävillä tuilla. Näistä tärkeimmät ovat yleinen asumistuki, eläkkeensaajien asumistuki ja opintotuen asumislisä. Sosiaalimenoluokittelussa ainoastaan yleinen asumistuki luokitellaan asumisen kohderyhmään kuuluvaksi.

Asumistuella vähennetään pienituloisten asumiskustannuksia. Yleinen asumistuki myönnetään ruokakunnalle. Asumistuki on 80 prosenttia niistä kohtuullisista asumismenoista, jotka ylittävät perusomavastuun euromäärän. Perusomavastuun suuruus riippuu asunnon sijainnista, iästä, ruokakunnan koosta ja ruokakunnan jäsenten tulojen

yhteismäärästä. Jos ruokakunnan tulot ovat pienet, perusomavastuuta ei ole. Asumistukea myönnetään kohtuullisiin asumismenoihin. Valtioneuvosto vahvistaa vuosittain enimmäisasumismenot ja enimmäispinta-alat, joiden mukaan asumistukea voi saada. Enimmäisasumismenojen määrittelyyn vaikuttavat asunnon sijainti, ikä, koko ja lämmitysjärjestelmä. Suurella osalla tuensaajista todelliset asumismenot ovat kohtuullisia asumismenoja suuremmat. Asukas maksaa itse kohtuulliset asumismenot ylittävän osuuden kokonaisuudessaan. Vuoden 2005 lopussa keskimääräinen asumistuki oli 223 euroa kuukaudessa. Yhden henkilön ruokakuntien keskimääräinen asumistuki oli 176 euroa kuukaudessa.

3.6 Työttömien toimeentuloturva

Työttömien toimeentulo pyritään turvamaan pääasiassa työttömyyspäivärahalla, työmarkkinatuella ja työttömyyseläkkeellä. Muita tukimuotoja ovat vuorottelukorvaus, työvoimapolittiset koulutusajan etuudet ja omaehtoisen opiskelun tuki.

Työttömyyspäivärahaa maksetaan kahden järjestelmän kautta. Työttömyyskassojen jäsenet voivat saada ansiopäivärahaa ja kassoihin kuulumattomat saavat peruspäivärahaa. Lisäksi Kela maksaa työmarkkinatukea henkilöille, joilla ei ole oikeutta työttömyyspäivärahaan. Kela huolehtii työttömän perusturvasta ja työttömien ansioturvan toimeenpano kuuluu työttömyyskassoille.

Työttömyysturvan peruspäivärahaan on oikeus työvoimatoimistoon ilmoittautuneella yli 17-vuotiaalla koko-aikatyötä hakevalla työttömällä, joka täyttää työssäoloehdon. Lisäksi henkilön on oltava työkykyinen ja työmarkkinoiden käytettävissä. Työssäoloehto täyttyy palkansaajalla, joka on viimeisen 28 kuukauden aikana ollut työssä vähintään 10 kuukautta. Ansioon suhteutettuun päivähaan on oikeus työttömällä työttömyyskassan jäsenellä, joka täyttää kassan jäsenyyttä ja työssäoloa koskevat ehdot. Peruspäivärahaa tai ansioturvan päivärahaa maksetaan enintään 500 päivältä. Työstä tai koulutuksesta kieltäytyminen saattaa johtaa päivärahan menettämiseen määrääjäksi eli karenssiin.

Työmarkkinatukeen on oikeus työttömällä, joka on saanut perus- tai ansiopäivärahaa enimmäisajan tai joka ei täytä työssäoloehto. Tuen saaminen edellyttää taloudellisen tuen tarvetta (tarveharkintainen). Työmarkkinatukea voi saada työvoimatoimistoon

ilmoittautunut yli 17-vuotias koko-aikatyötä hakeva työtön. Lisäksi henkilön on oltava työkykyinen ja työmarkkinoiden käytettävissä. Nuorten oikeutta työmarkkinatukeen on rajoitettu. Ensimmäistä kertaa työmarkkinoille tulevalla henkilöllä on viiden kuukauden pituinen odotusaika, jolloin työmarkkinatukea ei makseta. Vuonna 2005 täysi työmarkkinatuki oli 23,24 euroa päivältä ja sitä maksettiin enintään viideltä päivältä viikossa. Työmarkkinatuki on tarveharkintainen, ja vanhempien taloudessa asuvan työmarkkinatuki maksetaan alennettuna.

Vuonna 2005 työttömyyden sosiaalimenot olivat 4,1 miljardia euroa. Suurimmat menoerät olivat ansiopäiväraha, työmarkkinatuki ja työttömyyseläkkeet.

3.7 Eläketurva

Suomen eläkejärjestelmä koostuu pääpiirteissään kahdesta lakisääteisestä eläkejärjestelmästä, työeläkejärjestelmästä ja kansaneläkejärjestelmästä. Tämän lisäksi on eräitä erityisriskejä varten säädettyjä lakeja (esim. liikenne-, tapaturma-, vakuutus-, sotilasvamman- ja sotilastapaturmalaki). Nämä järjestelmät yhdessä takaavat eläketurvan Suomessa asuville henkilöille vanhuuden, työkyvyttömyyden sekä perheen huoltajan kuoleman varalta. Vuonna 1950 tai sen jälkeen syntyneillä ei ole enää oikeutta työttömyyseläkkeeseen.

Työeläkkeisiin (työ-, virka- ja yrittäjäeläkkeisiin) ovat oikeutettuja henkilöt, joilla on työhistoria. Työeläkkeen suuruuteen vaikuttavat työuran pituus ja työansiot. Vuoden 2005 alusta alkaen eläkettä on karttunut 18–52-vuotiailla 1,5 prosenttia vuosipalkasta. 53–62-vuotiailla karttuma on 1,9 prosenttia ja 63–67-vuotiailla karttuma on 4,5 prosenttia vuosipalkasta. Vanhuuseläkkeelle siirrytään joustavasti 62–68-vuotiaana. Jos henkilö siirtyy vanhuuseläkkeelle 62-vuotiaana, eläkkeeseen tehdään varhennusvähennys. Vanhuuseläke alkoi vuoden 2005 alusta karttua myös eräiltä palkattomilta jaksoilta. Tällaisia jaksoja ovat äitiys-, isyys- ja vanhempainvapaa, työttömyys- ja vuorotteluvapaukset, erilaiset kuntoutus- ja sairausjaksot sekä opiskeluaika. Vuodesta 2010 alkaen huomioidaan yleisen eliniän muutoksen vaikutus eläketasoon elinaikakertoimen avulla. Kullekin syntymävuosiluokalle lasketaan, kuinka paljon 62-vuotiaana jäljellä oleva keskimääräinen elinaika on muuttunut vuodesta 2009. Kertoimella tarkistetaan kyseessä olevan vuosiluokan eläketasoa alaspäin samassa

suhteessa kuin koko 62 vuotta täyttäneen väestön elinaika on tilaston mukaan pidentynyt. Elinaikakerroin on syntymävuosi-ikäluokkakohtainen eikä riipu vakuutetun eläkkeellejäämisistä.

Kansaneläkkeen suuruus riippuu muusta eläketurvasta. Kansaneläkkeen tarkoituksena on turvata sellaisen eläkkeensaajan vähimmäistoimeentulo, jolla ei ole muita eläketuloja tai vain pienehköt eläketulot. Kansaneläkkeen vanhuuseläkeikä on 65 vuotta. Kansaneläkkeen voi halutessaan varhentaa tai lykätä.

Kansaneläkkeen vakiomääräisiä eläkkeenosia ovat eläkkeensaajien hoitotuki, rintamalisä, lapsikorotus, leskeneläkkeen perusmäärä, lesken alkueläkkeen vakiomääräinen osa sekä lapsen eläkkeen perusmäärä. Tulojen mukaan määräytyviä eläkkeitä tai eläkkeenosia ovat työeläkevähenteinen kansaneläke, eläkkeensaajien asumistuki, ylimääräinen rintamalisä, lapsen eläkkeen täydennysmäärä sekä lesken alku- ja jatkoeläkkeen täydennysmäärä. Niiden suuruuteen voivat vaikuttaa myös perhesuhteet, asuinkunta ja asunnon sijainti. Asumistuki riippuu tulojen ohella myös asumiskustannuksista. Asumistuki on 85 prosenttia omavastuun ylittävistä asumiskustannuksista. Vuoden 2005 lopussa keskimääräinen eläkkeensaajien asumistuki oli 144 euroa kuukaudessa. Kaikista eläkkeensaajista noin 13 prosenttia saa asumistukea. Pääosa asumistuensaajista asuu vuokra-asunnoissa ja saa kansaneläkettä.

Eläkkeensaajien hoitotuki kuuluu vammaisetsuusiin. Muut vammaisetsuudet ovat lapsen hoitotuki ja vammaistuki, jonka tavoitteena on tukea työikäisten vammaisten selviytymistä jokapäiväisissä toimissa.

Vuonna 2004 omaa eläkettä (vanhuus-, työkyvyttömyys-, työttömyys- ja osa-aikaeläkettä sekä maatalouden erityiseläkettä) saavien keskimääräinen kokonaiseläke oli noin 1 100 euroa kuudessa. Vuonna 2004 täysi työeläkevähenteinen kansaneläke oli 419–496 euroa kuukaudessa. Kokonaiseläkemenot olivat 17,3 miljardia euroa, joista yksityisen sektorin osuus oli 8,5 miljardia, valtion 2,9 miljardia, Kelan 2,7 miljardia, kuntien 2,3 miljardia ja muiden osuus oli 0,9 miljardia euroa. Eläkkeensaajien lukumäärä on esitetty taulukossa 2. luvussa 3.1. Kaikkiaan eläkettä saavia henkilöitä on 1,3 miljoonaa eli joka neljäs suomalainen saa eläkettä.

Vanhuuseläkkeiden osuus oli yli neljä viidesosaa sosiaalimenojen vanhuus-kohderyhmän kustannuksista. Kyseisen kohderyhmän kustannuksiltaan

merkittävimmät palvelut ovat vanhusten laitoshoido ja kotipalvelut. Toimintarajoitteisuus-kohderyhmän kustannuksista kaksi kolmasosaa menee työkyvyttömyyseläkkeisiin. Tämän ryhmän merkittävimmät palvelut ovat kuntoutuspalvelut ja vammaispalvelut. Leski ja muut omaiset -ryhmän suurin kustannuserä ovat perhe-eläkkeet.

3.8 Muu sosiaaliturva

Muun sosiaaliturvan suurin menoerä oli toimeentulotuki. Toimeentulotukeen on oikeus henkilöllä, jonka omat ja perheen tulot ja varat eivät riitä tarpeen mukaiseen toimeentuloon. Toimeentulotuen määrä on toimeentulotukilaisissa määriteltyjen menojen sekä käytettävissä olevien tulojen ja varojen erotus. Toimeentulotukea myönnettäessä huomioidaan perusosalla katettavat menot ja tarpeellisen suuruusina huomioon otettavat menot (lisäosa). Toimeentulotuen perusosaan vaikuttaa perheen koko ja kuntaryhmä. Suurimmillaan yksin asuvan perusosa on 379 euroa kuukaudessa (2005). Asumismenoista seitsemän prosenttia sisältyy perusosaan.

Vuoden 2004 aikana toimeentulotukea saaneita kotitalouksia oli 251 000 ja näissä talouksissa oli 401 000 henkilöä. Bruttomenot olivat 0,5 miljardia euroa. Vuoden aikana kotitaloudet saivat toimeentulotukea keskimäärin viisi ja puoli kuukautta.

Sotilasavustusta voidaan maksaa aseellisessa, aseetomassa tai siviilipalveluksessa olevan asevelvollisen omaiselle. Avustuksen tarkoituksena on turvata asevelvollisen omaisen toimeentulo asevelvollisen ollessa palveluksessa. Asumisavustusta voidaan joissakin tapauksissa maksaa myös palveluksessa olevalle itselleen.

Muun sosiaaliturvan keskeiset palvelut ovat pakolaishuolto ja päihdehuolto. Vuosittainen pakolaiskiintiö on vaihdellut viime vuosina viidensadan ja tuhannen välillä. Vuonna 2005 pakolaiskiintiö on 750 henkilöä. Kiintiöpakolaisten lisäksi Suomeen tulee turvapaikkaa hakevia. Päihdehuoltoa toteutetaan osana sosiaalityötä sosiaalitoimistoissa, kotipalvelussa, vanhustenhuollossa sekä terveydenhuollossa.

3.9 Koulutus- ja sosiaalimenot iän mukaan

Eri sosiaalietuudet kohdistuvat luonnollisesti eri-ikäisille. Sen tähden on mielenkiintoista selvittää,

minkä suuruisia tulonsiirtoja ja julkisia palveluja edellä kuvatut nykysäännökset ja -järjestelmät kohdistavat eri-ikäisille kansalaisille.

Kuvioissa 6–11 esitetään koulutus- ja sosiaalimenot asukasta kohti iän mukaan. Eri etuuslajien vertailussa on huomattava, että pystyakselin asteikko vaihtelee eri kuvioissa.

Kuviossa 6 lapsiperheiden toimeentuloturva sisältää muun muassa vanhempainpäivärahan, pienten lasten hoidon tuen ja lapsilisän. Etuudet ovat suurimmillaan syntymävuotena, noin 9 000 euroa syntynyttä kohti vuonna 2004. Lapsiperheiden toimeentuloturvaetuuksia maksetaan lapsuus- ja nuoruusvuosien ajalta lasta kohti yhteenlaskettuna keskimäärin noin 40 000 euroa vuoden 2004 rahassa ja säännöksiin.

Koulutusmenot asukasta kohti on laskettu eri koulutustasoilla opiskelevien iän ja sukupuolen mukaisten väestöosuuksien ja vastaavien oppilasvuosikustannusten perusteella. Koulutusmenot ovat perusasteen päättökään saakka samansuuruiset tytöillä ja pojilla. Perusopetuksen kustannus on noin 5 500 euroa vuodessa oppilasta kohti. Sen jälkeen poikien kustannus on suurempi, koska pojista suurempi osa kuin tyttöistä on ammattiopetuksessa, joka on perusopetusta ja lukiota kalliimpaa. Keskimääräinen asevelvollisuuden suorittamisikä tekee toiseen suuntaan eroa, samoin myöhemmissä i'issä se, että naiset ovat miehiä enemmän korkeakoulutuksessa. Korkeakouluopetuksen kustannus opiskelijaa kohti on suurempi kuin perus-, lukio- ja ammattikoulutuksen, mutta koska vain osa jatkaa korkeakoulussa, kustannus asukasta kohti on pienempi. Julkisia koulutuskustannuksia kertyy kansalaista kohti keskimäärin 104 000 euroa miehille ja 112 000 euroa naisille koko elinaikana.

Kuviossa 7 opintotukimenot kohdentuvat erityisesti 20–24-vuotiaille. Yleisen asumistuen ja toimeentulotuen menot jakaantuvat tasaisemmin iän mukaan. Nuorten tulotaso on muuta väestöä matalampi ja toisaalta nuorista suhteellisesti suurempi osa asuu vuokralla.

Kuviossa 8 työttömyysturvaetuuksien ja sairausvakuutuksen päivärahojen keskiarvo asukasta kohti on saajien väestöosuuden ja saajien keskimääräisen etuuden tulo kyseisessä ikä- ja sukupuoliryhmässä.

Työttömyysturvaa saavien määrä oli suurin (miehillä vajaat 1 600, naisilla vajaat 1 400 euroa vuodessa)

55–59-vuotiailla, koska siihen ikään ajoittuvat ns. työttömyyseläkeputkeen eli työttömyyseläkkeen johtavat ansiosidonnaisen työttömyysturvan lisäpäivät.

Sairausvakuutuksen päiväraha asukasta kohti kasvaa sairastavuuden kasvaessa iän myötä 55–59-vuotiaisiin saakka, jolloin sekä miesten että naisten päivärahoja maksettiin keskimäärin 400 euroa vuodessa asukasta kohti. Seuraavassa ikäryhmässä päiväraha keskiarvo on jo pienempi, koska eläkkeellä olevien osuus on jo niin suuri, että päivärahan saajien osuus ikäluokasta on alempi kuin edeltävissä ikäryhmissä.

Kuviossa 9 julkisten sosiaali- ja terveystalvelujen kustannukset muodostuvat julkisyhteisöjen tuottamien palvelujen tuotantokustannuksista tai julkisyhteisön ostopalvelusta maksamasta hinnasta. Näistä on vähennetty mahdollinen asiakasmaksu.

Sosiaalipalvelujen arvo on päivähoidon takia alle kouluikäisillä suurempi kuin kouluiässä. Terveystalvelujen käyttö alkaa kasvaa 65 ikävuoden jälkeen. Sosiaalipalvelujen käytön kasvu alkaa jonkin verran myöhemmin.

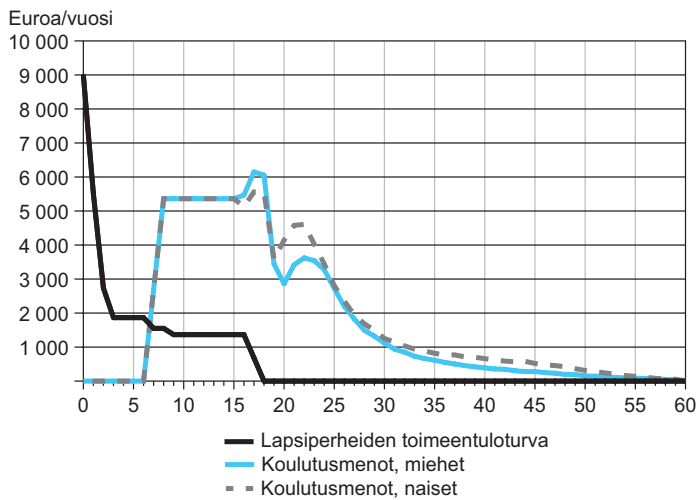
Sosiaali- ja terveystalvelujen arvo yhteensä asukasta kohti on vanhimmissa ikäryhmissä keskimäärin lähes 30 000 euroa vuodessa eli selvästi enemmän kuin keskimääräinen eläke (vrt. kuvio 11).

Kuviossa 10 kuvaajat sisältävät kolmen etuuslajin menot. Sairausvakuutuksen ja Kelan kuntoutuksen korvauksia maksetaan kaikenikäisille. Sen sijaan työterveyshuollon korvaukset kohdistuvat luonnollisesti vain työikäisille. Menot kuitenkin yleensä kasvavat iän mukaan alkaen nuorimpien noin 100 eurosta vuodessa. Vanhimmissa ikäluokissa menot ovat 600–800 euroa vuodessa.

Ikäryhmässä 85+ vuotta menot ovat kuitenkin hie-man pienemmät kuin sitä edeltävässä ikäryhmässä. Tämä johtunee siitä, että sairaanhoitokorvaukset sisältyvät pitkäaikaishoidossa olevien hoitokustannuksiin eli sosiaalipalvelujen kustannuksiin.

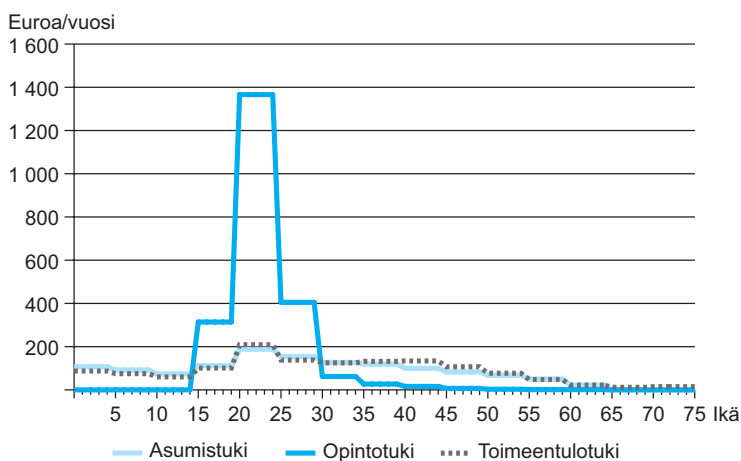
Kuviossa 11 lapsille maksetaan perhe-eläkettä vanhemman kuoltua. Asukasta kohti lasketun eläkkeen määrä kasvaa voimakkaasti ikävälillä 55–65 vuotta, mikä johtuu siitä, että tällä ikävälillä eläkkeellä olevien osuus kasvaa nopeasti iän mukaan. Vuoden 2004 vanhuuseläkeiän jälkeen miesten eläketaso on korkeampi kuin naisten, koska miesten työtulot, joista työeläke kertyy, ovat suuremmat kuin naisten.

Kuvio 6. Lapsiperheiden toimeentuloturva iän mukaan ja julkiset koulutusmenot iän ja sukupuolen mukaan keskimäärin asukasta kohti vuonna 2004.

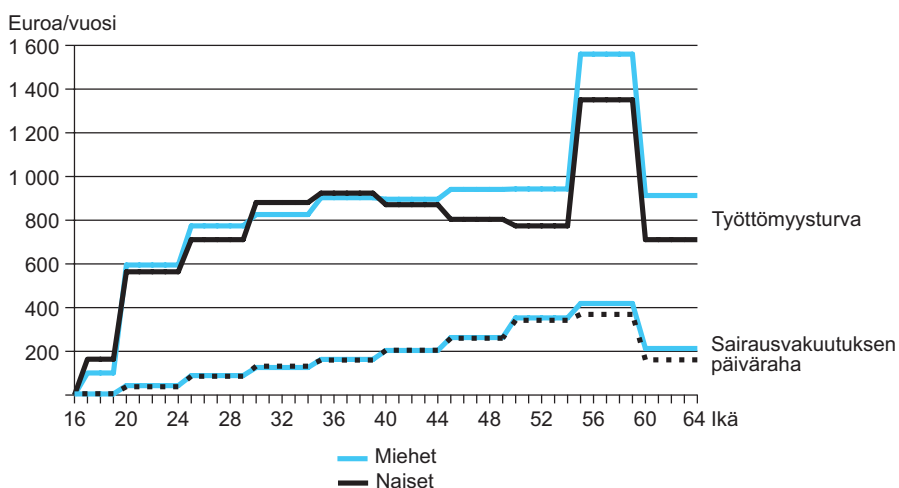
Lähteet: Kela; Tilastokeskus, oppilaitostilastot; Vanne, omat laskelmat.

Kuvio 7. Opintotuki, yleinen asumistuki ja toimeentulotuki asukasta kohti iän mukaan vuonna 2004.

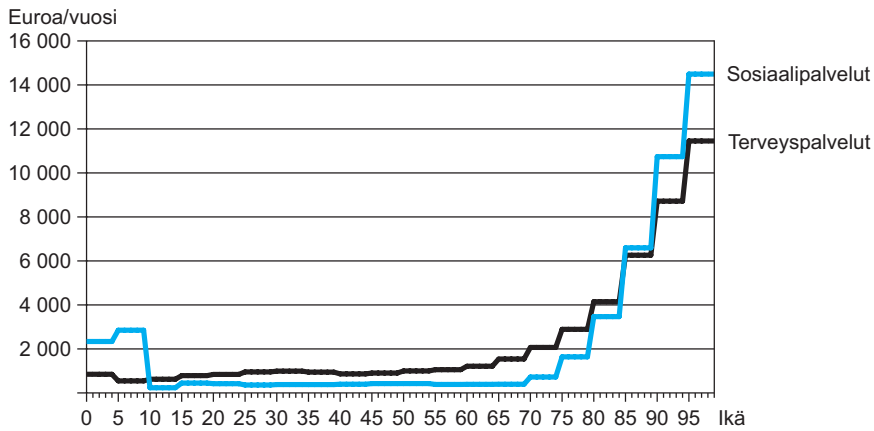
Lähde: Kela, Stakes.

Kuvio 8. Työttömyysturva- ja sairausvakuutuksen päivärahat asukasta kohti keskimäärin iän mukaan vuonna 2004.

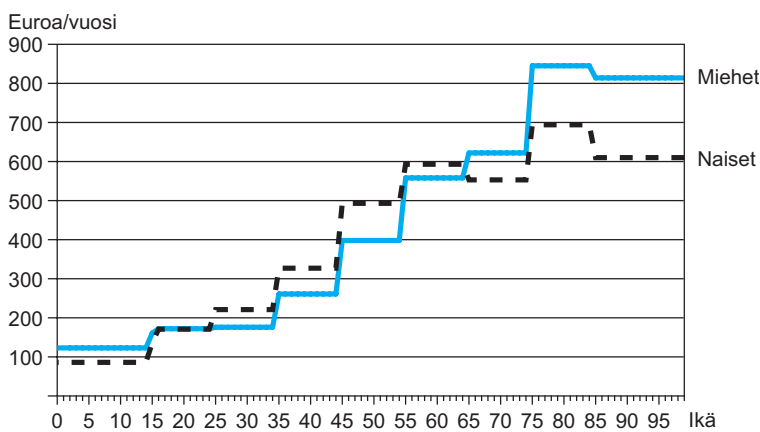
Lähde: Kela; Vakuutusvalvontavirasto.

Kuvio 9. Julkiset sosiaali- ja terveystalvvelukustannukset keskimäärin asukasta kohti iän mukaan vuonna 2004.

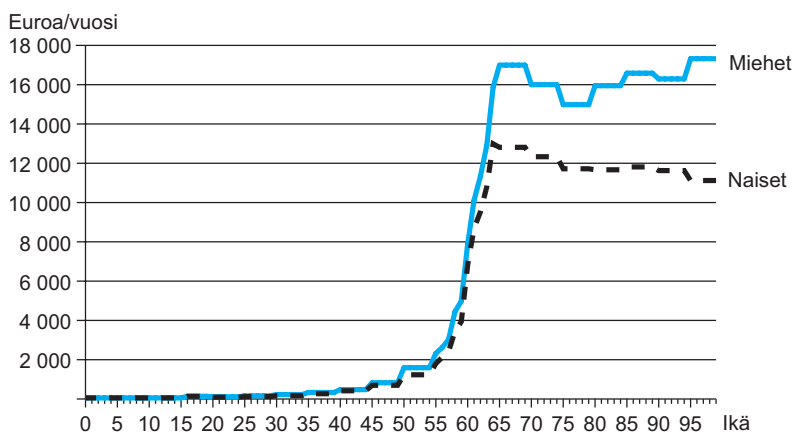
Lähde: sosiaali- ja terveystalvveluministeriö.

Kuvio 10. Sairaustalvveluun saraanhoitokorvaukset, Kelan kuntoutusmenot ja työtalvvelvhuollon korvaukset asukasta kohti iän ja sukupuolen mukaan vuonna 2004.

Lähde: Kela; Vanne, omat laskelmat.

Kuvio 11. Julkiset eläkemenukset asukasta kohti iän ja sukupuolen mukaan vuonna 2004.

Lähde: Eläketurvakeskus ja Kela: Tilasto Suomen eläkkeensaajistalvvelu.

Miesten uraan sisältyy myös keskimäärin enemmän työvuosia.

Vanhuuseläkeiässä keskieläke pienenee iän myötä, koska talouskasvun takia elinkaaren työtulot ovat aina vanhemmilla sukupolvilla pienemmät kuin nuoremmilla. Miehillä kuitenkin aivan vanhimmissa ikäryhmissä keskieläke nousee, mikä taas johtuu siitä, että erityisesti miehistä pienituloiset kuolevat aikaisemmin kuin suurituloiset. Naisilla taas työura on sitä harvinaisempi, lyhyempi tai pienituloisempi, mitä vanhemmasta ikäryhmästä on kysymys. Nämä tekijät saattavat peittää sen, että myös naisten joukossa elinaika on keskimäärin sitä lyhyempi, mitä pienituloisemmasta ryhmästä on kysymys.

4 Elinkaaren tulot ja kulutus

4.1 Tulot ja kulutus elinkaaren aikana

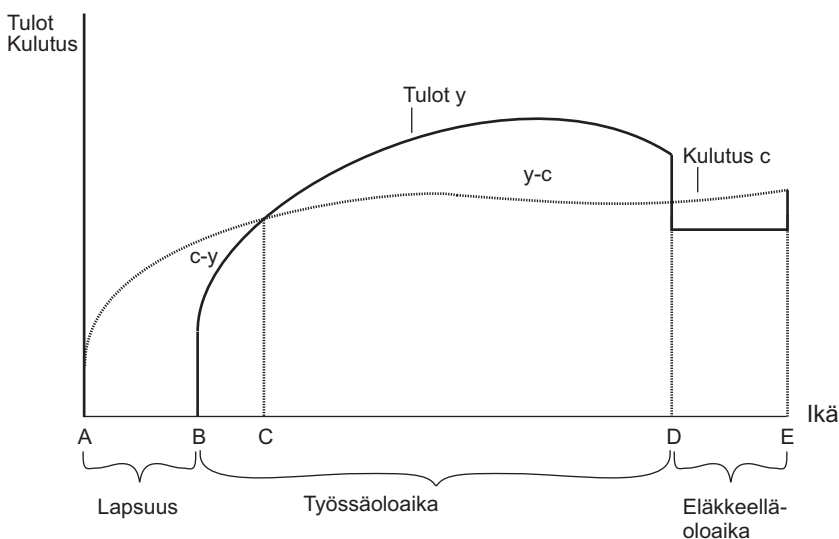
Suomen sosiaalimenojen osuus bruttokansantuotteesta kasvoi vuodesta 1960 reilusta 9 prosentista 27 prosenttiin vuonna 2005 (kuvio 4). Suurimmat sosiaalimenojen kohteet vuonna 2005 olivat vanhuus-pääryhmä sekä sairaus- ja terveys -pääryhmä, joiden osuus kaikista sosiaalimenoista oli noin 57 prosenttia. Julkiset sosiaalimenot rahoitetaan veroilla, veronluonteisilla vakuutusmaksuilla, pääomatuloilla sekä asiakasmaksuilla (kuvio 2, s. 11). Sosiaaliturvaa tarkastellaan usein kolmesta näkökulmasta:

- Miten sosiaaliturvamenot muodostuvat?
- Miten sosiaalimenojen rahoitus määräytyy?
- Miten yksilöiden yli ajan tapahtuva kehitys, elinkaari, muodostuu? Toisin sanoen, miten sosiaalimenot kehittyvät yksilöiden koko elämän aikana ja eri elämän vaiheissa?

Laajan sosiaaliturvan rinnalla kulkee jatkuvasti myös sen rahoitusvastuu. Tästä syystä tarkastellaan varsin laajasti verotuksen ja useasti vähemmälle huomiolle jäävän kulutusverotuksen roolia rahoituksen lähteenä.

Julkaisun luvussa 6 havainnollistetaan kolmen esimerkitapauksen – Ainon, Pertun ja Viivin – avulla, miten sosiaaliturvaerät voivat määräytyä henkilökohtaisessa elinkaaressa. Henkilöiden hyvinvoinnin selvittäminen vaatii sosiaaliturvaa laajemman käsittelyn, jossa otetaan huomioon yksilön tulojen sekä kulutuksen määräytyminen koko elinkaaren aikana (kuvio 12). Esimerkitapauksiin rajautuvassa tarkastelussa kuitenkin helposti unohdetaan koko yhteiskunnassa tapahtuvan hyvinvoinnin selvittäminen. Julkisuudessa toistuvat väitteet verojen ja tulonsiirtojen rakenteiden vaikutuksista vaativat paitsi yksittäisen henkilön myös koko kansantalouden tasolla tapahtuvien tulojen ja kulutuksen määräytymisen tuntemista; mm. sitä, miten erilaiset sosiaaliturvaetuudet tai veromuodot kohtelevat eri henkilöitä tai väestöryhmiä. Sosiaaliturvaan voidaan vedota sekä tehokkuuden että tulonjaon näkökul-

Kuvio 12. Elinkaarihypoteesin mukaiset tulot ja kulutus iän suhteen.

masta. Pohjoismaainen hyvinvointivaltio¹ tarjoaa paljon enemmän kuin vain pelkän turvaverkon. Sitä voidaan perustella uudelleenjakotavoitteen lisäksi myös sillä, että hyvinvointivaltiolla on myös sellaisia tehtäviä, joita yksityiset markkinat eivät tee lainkaan tai tekevät tehottomasti.

Sosiaaliturvan käsite yhdistetään usein julkisen vallan politiikan tavoitteisiin tai se voidaan myös ymmärtää yhteiskuntapolitiikan koko kirjoksi. Kun kehitysmaissa sosiaaliturvan parantaminen usein kohdistuu varojen uudelleenjakoon, jossa puututaan yksityisiin työmarkkinoihin, maatalousreformeihin, ruokaohjelmiin, julkisiin palveluihin jne., niin kehittyneissä maissa, esimerkiksi Suomessa, sosiaaliturvaan yleensä liitetään sellaisia etuuksia, jotka kohdistuvat vanhuksille, sairaille, työttömille, työkyvyttömille, opiskelijoille ja perheille. Usein tarkastelu kohdistuu vain rahassa tapahtuviin tulonsiirtoihin. Sosiaaliturvan tehtävänä on suojata paitsi köyhyydeltä myös jakaa uudelleen resursseja kotitalouden elinkaaren aikana ja eri elämäntilanteiden välillä. Se on usein kohdistettu vakuutukseksi mm. sairautta tai työttömyyttä vastaan.²

4.2 Suomen verouudistuksista

Suomen verojärjestelmässä on tapahtunut suuria muutoksia 1960-luvulta lähtien (taulukko 4). Veropolitiikan painotukset ja tavoitteet ovat muuttuneet. 1960-luvun lopun elinkeinoverotuksen ja maatilatalouden verotuksen uudistuksissa korostui investointien kautta tapahtuva talouskasvun edistäminen. 1970-luvulla yksityishenkilöiden tuloverojen ja sosiaaliturvamaksujen asema sekä aktiivisen tulonjakopolitiikan välineenä että julkisten menojen rahoituslähteenä korostui. 1970-luvun öljykriisin aiheuttaman taantumun seurauksena sekä suhdanne- että aluepolitiikka sai entistä enemmän valtaa yritysverolainsäädännössä. 1990-luvulla tehtiin

1 Pohjoismaisen hyvinvointivaltion keskeisiä piirteitä ovat sosiaaliturvan universaalisuus eli kaikkien oikeus sosiaaliturvaan, vahva julkinen sektori ja suhteellisen korkea verotus.

2 Muutosten vaikutukset, kuten tulonjako- ja köyhyysongelman selvittäminen, vaativat laajoja henkilö- ja/tai kotitalouskohtaisia tutkimusaineistoja, jotka usein perustuvat koko väestöä koskeviin henkilörekistereihin. Perusaineistojen ohessa (esimerkiksi Kansantalouden tilinpito) selvityksissä usein hyödynnetään edustavia otoksia (esimerkiksi Tilastokeskuksen Kulutustutkimukset ja Tulonjakotutkimukset). Edustavien otosten avulla voidaan muodostaa tilastollisesti koko maata koskevia tunnuslukuja samalla, kun laskelmissa tarvittavien havaintojen määrää voidaan pienentää. Esimerkiksi seuraavassa tarkasteltavien (kotitalouksien) kulutusmenojen havaintojen lukumäärä Kulutustutkimuksissa vaihtelee 3 000:n ja 9 000:n välillä. Kulutustutkimuksen aineistojen avulla voidaan mm. arvioida, miten esimerkiksi tulojen ja kulutusmenojen ikäjakauma on muuttunut tiettyinä ajankohtina ja miten sukupolvien (kohorttien) välinen tulojen ja kulutusmenojen muutos on kehittynyt.

suuria uudistuksia. Muutoksia kokivat tuloverotuksen ja liikevaihtoverotuksen ohella myös monet pienempituottoiset veromuodot. Suomen talouden integroituminen länteen (ETA- ja EU-sopimukset) merkitsi veropolitiikan uudelleen painottumista. Suuri uudistus oli siirtyminen liikevaihtoverosta arvonlisäveroon vuonna 1994. Huomattavia muutoksia 2000-luvulla ovat olleet yhteisö- ja pääoma-verouudistukset.

4.3 Verojen koostuminen veromuodoittain

Veroja kerätään henkilöiltä, yrityksiltä ja yhteisöiltä tulo- ja omaisuusveroina, sosiaaliturvamaksuina sekä tavaroihin ja palveluihin kohdistuvina veroina. Suomen kokonaisveroaste, joka on kaikkien verojen suhde bruttokansantuotteeseen, ts.

Kokonaisveroaste = 100 (kaikki verot / bruttokansantuote)

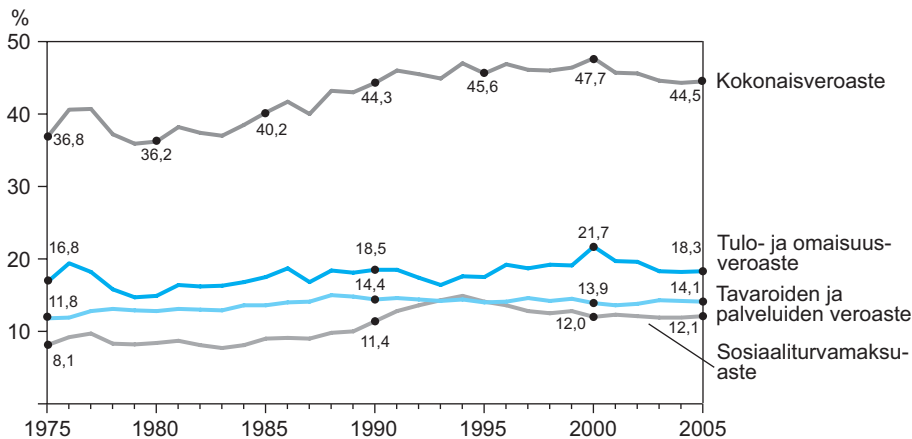
oli vuonna 1975 36,8 prosenttia ja vuonna 2005 44,5 prosenttia. Kokonaisveroasteessa on tapahtunut 7,7 prosenttiyksikön lisäys. Korkeimmillaan kokonaisveroaste oli 47,7 prosenttia vuonna 2000. Juuri ennen 1990-luvun alun syvää lamaa kokonaisveroaste saavutti 44,3 prosentin tason vuonna 1990, joka oli lähes sama kuin vuonna 2005. Veroasteiden muutoksia havainnollistaa kuvio 13. Siinä kokonaisveroasteet on hajotettu kolmeen komponenttiin: sosiaaliturvamaksuasteeseen, tulo- ja omaisuusveroasteeseen sekä tavaroiden ja palveluiden veroasteeseen. Veropohjaa on laajennettu eivätkä verojen keskimääräiset bruttokansantuoteosuudet ole juuri kääntyneet laskuun.

Verot ryhmitellään usein tulo- ja omaisuusveroihin, sosiaaliturvamaksuihin, tavaroista ja palveluista maksettuihin veroihin ja pienenä marginaalieränä muihin veroihin. Kokonaisveroaste ja kolmen ensin mainitun veron veroasteet on esitetty kuviossa 13. Siinä kokonaisveroasteen osuus vuonna 2005 oli tulo- ja omaisuusveroista 18,3 prosenttia, sosiaaliturvamaksuista 12,1 prosenttia ja tavaroista ja palveluista suoritetuista veroista 14,1 prosenttia. Eriten vuodesta 1975 vuoteen 2005 kasvoi sosiaaliturvamaksujen (4,0 prosenttia) osuus ja vähiten tulo- ja omaisuusverojen osuus (1,5 prosenttia). Korkeimmillaan tulo- ja omaisuusverojen veroaste oli vuonna 2000 (21,7 prosenttiyksikköä). Huippuvuoden 2000 jälkeen tulo- ja omaisuusverojen veroaste on selvästi laskenut.

Taulukko 4. Keskeiset verouudistukset 1960-luvulta lähtien Suomessa.

	Voimaan- tulo vuosi
Henkilöiden tuloverotus	
• Puolisoiden ansiotulojen erillisverotus	1976
• Inflaatiotarkistukset veroasteikkoihin ja tärkeimpiin vähennyksiin aloitettiin	1976
Sosiaalivakuutus uudistus (sove-uudistus)	1982
• Sairaus-, tapaturma- ja liikennevakuutuksen etuudet veronalaisiksi	
• Kansaneläke veronalaiseksi ja eläketulovähennys	1985
• Työttömyyspäivärahat veronalaisiksi	1985
Kokonaisverouudistus	1989–1991
• Veropohjan laajennus ja veroprosenttien alentaminen	
• Eriytetty tuloverojärjestelmä	1993
Perhetuki uudistus	1994
• Eriytyiset lapsista aiheutuvat verovähennykset poistettiin ja lapsilisiä korotettiin	
Omaisuusverotus	
• Kiinteistövero	1993
• Varallisuusveron poistaminen	2006
Välillinen verotus	
• Liikevaihtoverouudistus	1991
• Liikevaihtoverosta arvonlisäveroon	1994
• Luopuminen monista pienehköistä valmisteveroista	1995
• Autoverotuksen uudistaminen	2003, 2005
• Alkoholiverotuksen alentaminen	2004
Yritys- ja pääomatulojen verotus	
Maatilatalouden tuloverolaki	1968
• Maatalouden verotuksessa pinta-alaverotuksesta todellisen tulon verotukseen	
Elinkeinotuloverolaki ja tappiontasauslaki	1969
• Liiketaloustieteellinen ajattelutapa yritysverotukseen	
Kokonaisverouudistus	1989–1991
• Veropohjan laajennus ja veroprosenttien alentaminen	
• Liiketulon harkintaverotuksen poistaminen	1991
• Yhtiöveron hyvitysjärjestelmä (<i>avoir fiscal</i>)	1990
Yritys- ja pääomatulojen verouudistus	1993
• Eriytetty tuloverojärjestelmä	
Vuoden 2005 verouudistus	2005
• Yhtiöveron hyvitysjärjestelmästä luopuminen	
• Osinkojen osittainen verovapaus (kahdenkertainen verotus)	

Lähde: Kröger (2006), VATT.

Kuvio 13. Suomen kokonaisveroaste vuosina 1975–2005.

Lähde: Kansantalouden tilinpito, Tilastokeskus.

Suomen verojärjestelmän yksityiskohtaisempi esitys hallinnollisen luokituksen mukaisesta kuvauksesta on taulukossa 5. Siinä yksittäiset veroerät on laskettu prosenttina kokonaisverosta viiden vuoden välein vuosina 1990, 1995, 2000 ja 2005. Yleensä tuloihin perustuvia veroja kutsutaan välittömiksi tai myös suoriksi veroiksi. Kulutusmenoihin perustuvat verot ovat taas tyypillisiä välillisiä veroja.

Usein on myös tarve ryhmitellä verot henkilöiden ja yritysten perusteella. Taulukossa 5 on tarkasteltu veroja, ja siinä erilaisia veroja on eritelty tarkemmin valtion verotuksen osalta. Vuodesta 1990 vuoteen 2005 tulojen ja varallisuuden perusteella kannettavien verojen osuus aleni 1,1 prosenttiyksikköä (52,9 (1990)–51,8 (2005)) ja liikevaihdon perusteella kannettavien verojen ja maksujen osuus nousi 0,6 prosenttiyksikköä (17,8–18,5). Kuntien verojen osuus taas laski 0,8 prosenttiyksikköä (21,5–20,7). Suurimmat muutokset olivat Kelan saamien sosiaaliturvamaksujen osuuden väheneminen 4,6 prosenttiyksikköä (9,6–5) ja työeläkevakuutusmaksujen osuuden kasvu 4,7 prosenttiyksikköä (15,5–20,2). Kokonaisveroasteen muutos vuodesta 2000 vuoteen 2005 oli –3,4 prosenttiyksikköä. Taulukon 5 alaviitteessä on vielä tarkemmin eritelty veromuotojen koostumusta. Seuraavassa luvussa käsitellään lähemmin kulutusmenojen ja niihin liittyvien välillisten verojen määräytymistä.

4.4 Kulutusmenot ja välillinen verotus

Vuoden 2005 Kansantalouden tilinpidossa Suomen kansantalouden kulutusmenojen, käytettävissä olevien tulojen ja säästämisen muodostumista havainnollistaa taulukko 6. Hyvin karkeasti käytettävissä oleva tulo koostuu ensitulosta (palkat ja palkkiot, työnantajan sosiaaliturvamaksut, yrittäjätulo, omaisuustulot ja omaisuusmenot) ja tulojen uudelleenjaosta (tärkeimpinä saadut sosiaalietuudet ja sosiaaliavustukset sekä maksetut välittömät verot ja maksetut todelliset sosiaaliturvamaksut). Käytettävissä oleva tulo on kulutuksen ja säästöjen summa.

Taulukossa 6 koko kansantalous on ryhmitelty kotitalouksiin, kotitalouksia palveleviin voittoa tavoittelemattomiin yhteisöihin ja julkisyhteisöihin. Esimerkiksi koko kansantaloudessa: käytettävissä oleva tulo = kulutusmeno + säästäminen (132 366 = 116 521 + 16 045 milj. euroa vuonna 2005). Siten Kansantalouden tilinpidossa *säästämisaste* määritellään prosenttina 100 (säästäminen/käytettävissä oleva tulo), toisin sanoen koko kansantalouden säästämisaste vuonna 2005 oli 100 (16 045/132 366) = 12,1, kun taas kotitalouksien säästämisaste oli negatiivinen.

Taulukko 5. Verot Suomessa vuosina 1990, 1995, 2000 ja 2005^a, %.

Veromuodot ^b	1990	1995	2000	2005*	2005–1990
Valtion verot ja maksut	52,9	46,5	53,0	51,8	–1,1
Tulon ja varallisuuden perusteella	18,4	15,4	23,3	19,6	1,1
Tulo- ja varallisuusvero	17,8	14,3	22,4	18,5	0,7
Perintö- ja lahjavero	0,4	0,4	0,6	0,7	0,3
Liikevaihdon perust. kannett. verot ja maksut	20,0	18,3	18,1	20,7	0,6
Liikevaihtovero/arvonlisävero	19,3	17,4	17,4	19,8	0,6
Tuonnin perust. kannett. verot ja maksut	1,1	0,1	0,0	0,0	–1,1
Valmisteverot	7,5	8,6	7,1	6,5	–1,0
Tupakkavero	1,2	1,2	0,9	0,9	–0,3
Alkoholijuomavero	2,1	2,7	2,0	1,4	–0,7
Polttoainevero	2,5	4,6	4,1	4,2	1,7
Muut verot	4,0	2,6	3,2	3,7	–0,3
Auto- ja moott.vero+moott.ajoneuvovero	2,1	1,3	2,0	1,9	–0,3
Muut veroluonteiset tulot	1,8	1,4	1,2	1,3	–0,5
Tulo- ja menoarvion ulkop. verotulot	0,1	0,1	0,1	0,1	–0,1
Kuntien verot	21,5	22,3	21,6	20,7	–0,8
Kansaneläkelaitoksen saamat sos.turvamaksut	9,6	8,4	5,5	5,0	–4,6
Työeläkevakuutusmaksut	15,5	17,4	17,2	20,2	4,7
Työttömyysvak.maksut, ml. sos.turvamaksut	0,5	5,0	2,5	2,1	1,6
EU:lle tuloutettavat verot ja maksut	0,0	0,4	0,2	0,2	0,2
Verot yhteensä	100,0	100,0	100,0	100,0	0,0
Kokonaisveroaste	44,3	45,6	47,7	44,3	0,1

^a Ennakkotieto.

^b **Valtion verot ja maksut:**

- **Tulon ja varallisuuden perusteella kannettavat verot** (tulo- ja varallisuusvero, perintö- ja lahjavero, arpajaisvero, korkotulojen lähdevero, yhteisöjen kirkollisuusvero)
- **Liikevaihdon perusteella kannettavat verot ja maksut** (liikevaihtovero/arvonlisävero, eräistä vakuutusmaksuista suoritettava vero, apteekkimaksut, televero)
- **Tuonnin perusteella kannettavat verot ja maksut** (tuontitulli, tuontimaksut, tasausvero)
- **Valmisteverot** (tupakkavero, makeisvero, olutvero, alkoholijuomavero, virvoitusjuomavero, elintarviketuotteiden valmistevero, polttoainevero, ravintorasvavero, sokerivero, lannoitevero, valkuaisvero, sähkövero, fosforilannoitevero, juomapakkausten ympäristöohjaukseen liittyvä vero)
- **Muut verot** (leimavero, varainsiirtovero, luottovero, auto- ja moottoripyörävero, moottoriajoneuvovero, matkustajavero, arpajaisvero, ajoneuvovero, jätevero, ratavero)
- **Muut veroluonteiset tulot** (Oy Alko Ab:n ylijäämä, lästimaksut, eräiden maataloustuotteiden markkinoimismaksut, eräistä maataloustuotteista kannettavat tasausmaksut, valtion osuus veikkauksen ja raha-arpajaisten voittovaroista, Raha-automaattiyhdistyksen tuotto, valtion osuus hevoskilpailujen vedonlyöntituloista, riistanhoito-, kalastus- ja metsästysmaksut, viivästyskorot, jäämämaksu ja veronlisäykset sekä muut veroluonteiset tulot, öljyjättemaksut, maidon kiintiömaksu)
- **Tulo- ja menoarvion ulkopuoliset verotulot** (öljysuojamaksut, palosuojelumaksut, varmuusvarastointimaksut, ydinenergiatutkimusmaksu)

Kuntien verot (kunnallisvero, koiravero, katumaksu/kiinteistövero, muut verot)

Kansaneläkelaitoksen saamat sosiaaliturvamaksut (työnantajan kansaneläkemaksut, työnantajan sairausvakuutusmaksut, vakuutettujen kansaneläkemaksut, vakuutettujen sairausvakuutusmaksut).

Työeläkevakuutusmaksut (työnantaja, vakuutettu)

Työttömyysvakuutusmaksut ja muut veroihin luettavat sosiaaliturvamaksut (työnantaja, vakuutettu)

EU:lle tuloutettavat verot ja maksut

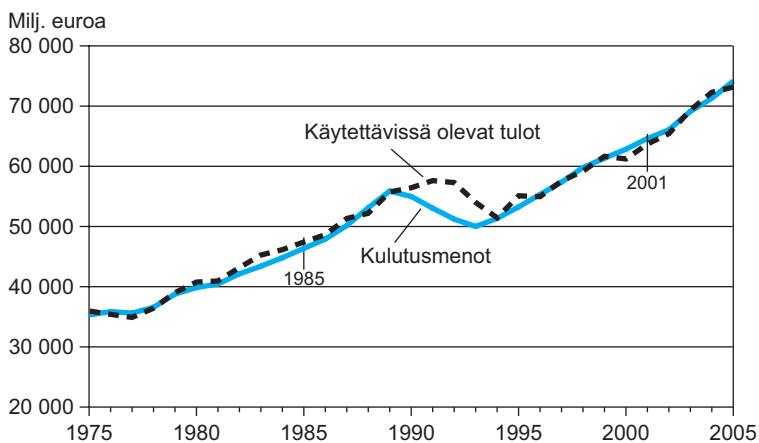
Lähde: Tilastollinen vuosikirja, Tilastokeskus.

Taulukko 6. Kulutus, käytettävissä oleva tulo ja säästäminen Suomessa vuonna 2005, milj. euroa.

	2005 milj. euroa	Säästämis- aste
Kulutusmeno		
Kansantalous yhteensä	116 321	
Kotitaloudet	77 920	
Kotitalouksia palvelevat voittoa tavoittelemattomat yhteisöt	3 557	
Julkisyhteisöt	34 844	
Käytettävissä oleva tulo		
Kansantalous yhteensä	132 366	
Kotitaloudet ^a	77 102	
Kotitalouksia palvelevat voittoa tavoittelemattomat yhteisöt	3 883	
Julkisyhteisöt	39 331	
Säästäminen		
Kansantalous yhteensä	16 045	12,1
Kotitaloudet	-380	-0,5
Kotitalouksia palvelevat voittoa tavoittelemattomat yhteisöt	326	8,4
Julkisyhteisöt	4 487	11,4

^a Kotitalouden säästämisasteen määrittämisessä tehdään kotitalouksien eläkerahasto-osuuden oikaisu.

Lähde: Kansantalouden tilinpito, Tilastokeskus.

Kuvio 14. Suomen kotitalouksien kotimaiset kulutusmenot ja käytettävissä olevat tulot 1975–2005, milj. euroa vuoden 2000 hintoihin.

Lähde: Kansantalouden tilinpito, Tilastokeskus.

Kuviossa 14 tarkastellaan kotimaisten kulutusmenojen ja käytettävissä olevien tulojen (miljoonaa euroa) kehitystä.³ Lähdeaineistona on käytetty Tilastokeskuksen kansantalouden tilinpidon kulutus- ja tulotietoja vuosilta 1975–2005. Reaaliset kulutusmenot ja käytettävissä olevat tulot kasvoivat melko tasaisesti 1990-luvun alkuun asti. Vuoden 1976 kehityksessä näkyi pieni hidastus, jolloin talous hetkellisesti taantui (vrt. Mieltusen hätätilahallitus). Paljon suurempi oli 1990-luvun lama. Sekä kotitalouksien reaaliset kulutusmenot ja käytettävissä olevat tulot laskivat voimakkaasti, ensin laski kulutus ja hieman myöhemmin tulot. Vuodesta 1995 kulutuksen ja tulojen kehitys on paljolti seurannut samantapaista trendikehitystä. Lamavaikutus näkyi selvänä trendisiirtymänä.

Viimeaikaisesta kehityksestä on nähtävissä pieni kulutuksen hidastuminen vuonna 2001. Kansantalouden tilinpidon mukaan vuonna 2005 kotitalouksien kulutusmenot olivat 77 920 miljoonaa euroa ja käytettävissä olevat tulot 77 102 miljoonaa euroa. Näin ollen kotitalouksien kotimaisen kulutuksen ja käytettävissä olevien tulojen suhde (kulutusalttius), 1,01, vuonna 2005 ylitti arvon yksi eli kotitalouksien kotimainen kulutus oli hieman suurempi kuin käytettävissä olevat tulot.⁴

Taulukossa 7 kotitalouksien kotimaisen kulutuksen meno-osuudet on jaettu kahteentoista käyttötarkoituksen ja neljään kestoluokituksen mukaiseen luokkaan. Vuonna 1975 suurin meno-osuus oli elintarvikkeilla, hieman yli 20 prosenttia kaikista

kulutuskategorioista. Vuonna 2005 elintarvikkeiden osuus oli pudonnut 11,3 prosenttiin eli lasku vuodesta 1975 on reilut yhdeksän prosenttiyksikköä. Vastaavasti asuntomenojen osuus kohosi vuoden 1975 18,5 prosentista vuoden 2005 25,3 prosenttiin eli vajaan seitsemän prosenttiyksikköä. Vähennystä on tapahtunut alkoholittomien juomien, alkoholijuomien, tupakan, vaatteiden sekä sisustus- ja kodinhoitotarvikkeiden osalta. Meno-osuutta kasvattivat puolestaan terveys, kuljetus- ja tietoliikenne, ryhmänä virkistys, kulttuuri ja koulutus, matkailu sekä sekalaiset tavarat ja palvelut. Kestoluokituksen mukaisessa ryhmittelyssä kestokulutuksen meno-osuus notkahti 1990-luvun lamassa. Lyhytikäisten kulutustavaroiden, kuten elintarvikkeiden (kutsutaan usein välttämättömyshyödykkeiksi), osuus on pienentynyt. Viime aikoina on paljon keskusteltu elintarvikkeiden arvonlisäveron alentamisesta.

Kansantalouden tilinpidon aineistot eivät anna tietoa kulutusmenojen tai tulojen jakaumista kotitalouksien sisällä. Ainoa tilastolähde, josta tällaista yksilötason tietoa on saatavilla, ovat noin viiden vuoden välein tehtävät Tilastokeskuksen Kulutustutkimukset.⁵ Kulutustutkimuksia on käytetty paljon erilaisissa tulonjako-, eriarvoisuus- ja köyhyysselvityksissä, hintaindeksien painorakenteiden määrittelyissä yms.

Kuviossa 15 on hyödynnetty kulutustutkimuksiin perustuvaa tietoa kulutusalttiuden eli kulutusasteen kehityksestä eri-ikäisissä kotitalouksissa. Yksinkertaisuuden vuoksi tarkasteluun otetaan vain vuodet 1985 ja 2001.⁶ Kotitalouden iällä tarkoitetaan kotitalouden viitehenkilön ikää. Kuten kuvio 15 osoittaa, kulutusalttius on pysynyt varsin muuttumattomana vuosina 1985 ja 2001. Ikävuosien 25 ja 30 välillä viitehenkilön kulutusalttius ylittää ykkösen eli kulutusmeno ylittää käytettävissä olevan tulon. Nuorilla ikäryhmillä menot ylittivät tulot ja vanhemmissa ikäryhmissä kulutusaste näytti laskevan. Kulutusaste ei näytä nousseen myöhemmälläkään iällä, jota eräiden talousteorioiden perusteella voisi olettaa tapahtuvan. Tulos viittaisi siihen, että iäk-

³ Kulutuskäsitteissä eivät ole mukana julkisyhteisöt, kotitalouksia palvelevat voittoa tavoittelemattomat yhteisöt eivätkä suomalaisten kotitalouksien kulutusmenot ulkomailla ja ulkomaisten kotitalouksien kulutusmenot Suomessa. *Kotitalouden* muodostavat kaikki ne henkilöt, jotka asuvat ja ruokailevat yhdessä tai jotka muutoin käyttävät yhdessä tulojaan. Käsitettä käytetään yleensä vain haastattelututkimuksissa. Kansantaloustilastoissa käytetään ns. institutionaalisia yksiköitä. Ne ovat taloudellisen päätöksenteon perusyksiköitä, jotka itsenäisesti päättävät pääasiallisesta toiminnastaan ja jotka tarvittaessa voivat laatia täydellisen kirjanpidon toiminnastaan. Yksi tällaisista yksiköistä on kotitalous. Kotitalouden iällä tässä tarkoitetaan kotitalouden viitehenkilön ikää. Viitehenkilö on yleensä se kotitalouden jäsen, jonka henkilökohtaiset tulot ovat suurimmat. Koko kansantalous muodostuu yritysten, rahoituslaitosten, julkisyhteisöjen, kotitalouksien ja kotitalouksia palvelevien voittoa tavoittelemattomien yhteisöjen taloudellisesta toiminnasta (Tilastokeskus).

⁴ Kulutusalttius (average propensity to consume) määritellään seuraavasti: $\text{kulutusalttius (tai kulutusaste)} = \text{kulutus/tulot} = C/Y$,

jossa symboli C tarkoittaa kulutusta ja Y tuloja. Tulojen muutoksen osaa, joka kulutetaan, on rajakulutusalttius (marginal propensity to consume) eli muutosten suhde $\Delta C/\Delta Y$. Vastaavasti säästäminen, joka on tulojen ja kulutuksen erotus $S = Y - C$, antaa säästämisalttiudeksi (propensity to save) suhteen $S/Y = (1 - C)/Y$ ja rajasäästämisalttiudeksi (marginal propensity to save) suhteen $\Delta S/\Delta Y$. Kulutuksen elinkaari-teoria esittää, että kulutuksen kehityksen muoto on tuloja tasaisempi iän suhteen: nuorten ja vanhojen kulutus ylittää tulot (säästäminen negatiivinen) eli kulutusalttiuden kuvaaja on U:n muotoinen (säästämisalttius käänteinen U-muoto). Vanhoilla ihmisillä eläkkeelle jäämisen vuoksi tulot laskevat kulutusta voimakkaammin.

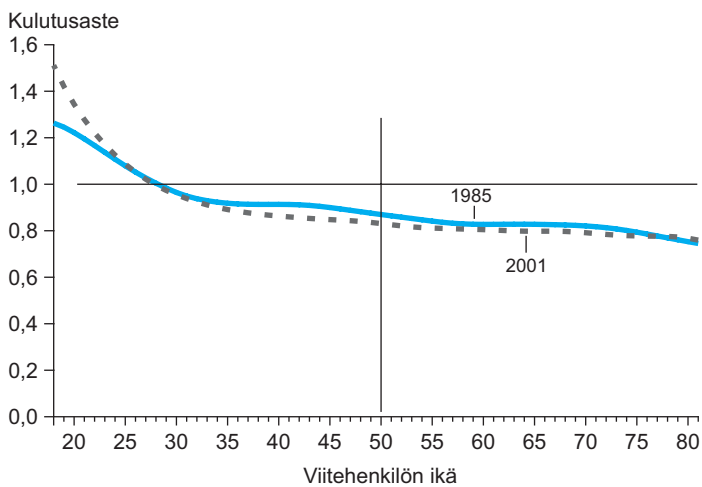
⁵ Kulutustutkimukset ovat otoksia, joissa tutkimusyksikkönä on kotitalous. Edustavan otoksen perusteella on mahdollista tehdä perusjoukkoa (koko väestöä) koskevia päätelmiä.

⁶ Kotitalouskohtaista kulutus- ja tulotietoa on saatavilla Kulutustutkimuksista. Aikaisemmin aineistoja kutsuttiin Kotitaloustiedusteluiksi (*Household Budget Survey*). Näitä on tehty noin viiden vuoden välein vuodesta 1966 lähtien. Aineistot ovat edustavia otoksia, ts. niiden avulla saadaan luotettavia koko väestöä koskevia arvioita. Kulutustutkimusten avulla voidaan mm. selvittää, miten henkilökohtainen tulonjako määryytyy ja millaisia vaikutuksia esimerkiksi välittömien verojen ja tulonsiirtojen muutoksille on tapahtunut. Yksittäistä kotitaloutta koskevaa välillistä verotietoa on saatavilla vain Kulutustutkimuksista.

Taulukko 7. Yksityiset kulutusmenot Suomessa vuosina 1975–2005, %.

Hyödykeryhmä	1975	1985	1990	1995	2000	2005
Elintarvikkeet	20,4	17,7	15,0	13,8	11,3	11,3
Alkoholittomat juomat	2,0	1,9	1,3	1,6	1,3	1,1
Alkoholijuomat	4,6	4,2	4,5	4,0	3,9	3,4
Tupakka	2,0	2,1	2,1	2,0	1,7	1,6
Vaatetus ja jalkineet	6,1	5,7	5,6	4,6	4,6	4,8
Asuminen	18,5	18,2	18,1	24,7	24,7	25,3
Sisustus ja kodinhoito	6,8	5,6	5,4	4,4	4,9	5,5
Terveys	2,3	2,7	2,9	3,4	3,8	4,2
Kuljetus ja tietoliikenne	14,9	15,4	15,9	13,9	16,1	15,7
Virkistys, kulttuuri ja koulutus	9,5	10,9	11,5	11,1	11,8	11,8
Hotellit, kahvilat ja ravintolat	6,2	7,1	7,7	7,0	6,4	6,4
Sekalaiset tavarat ja palvelut	6,7	8,6	9,9	9,4	9,6	8,8
Kotitalouksien kulutusmenot Suomessa	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Kestokulutustavarat	12,2	12,5	12,2	8,6	10,2	10,7
Puolikestävät kulutustavarat	11,3	10,1	10,0	8,7	8,7	9,1
Lyhytikäiset tavarat	40,3	36,5	33,7	32,7	28,9	28,1
Palvelut	36,2	41,0	44,1	50,0	52,2	52,1
Kotitalouksien kulutusmenot	99,1	100,3	101,0	99,5	99,7	99,7
Yksityiset kulutusmenot	102,8	104,0	104,9	103,7	104,0	104,3
Yksilölliset kulutusmenot yhteensä	122,7	130,3	133,8	132,2	131,3	133,5

Lähde: Kansantalouden tilinpito, Tilastokeskus.

Kuvio 15. Kulutusalttiuden ikäprofiilit vuosina 1985 ja 2001.

Lähteet: Kulutustutkimukset vuosina 1985 ja 2001, Tilastokeskus; Sullström, omat laskelmat.

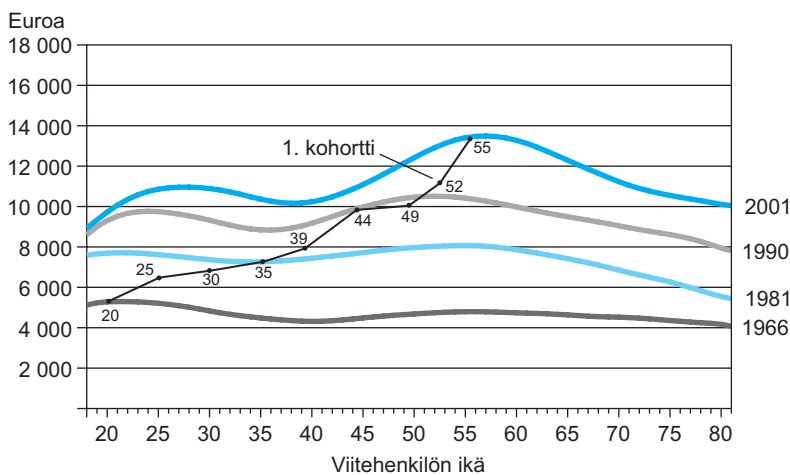
käiden kulutus ja tulot pysyvät likimain samoina tai muuttuvat samansuuntaisesti. Koska eläkeläisten tulot ovat pienemmät kuin työssäkäyvien, kulutusasteiden lasku eläkeiässä merkitsee väestön vanhetessa kulutuskysynnän kasvun hidastumista. Väestön ikääntyminen muuttaa toki myös kulutuksen rakenteita. Näihin ei tässä yhteydessä puututa. Kulutustutkimuksissa saatava kotitalouksien välinen jakaumatieto (kulutuksessa, tuloissa, taustamuuttujissa jne.) on tarpeellista ja hyödyllistä.

Kuvioissa 16a, 16b, 17a ja 17b on esitetty reaalisten käytettävissä olevien tulojen ja kulutuksen keskiarvojen neljä ikäprofiilia (kuviot 16a ja 17a) ja niihin perustuvat kuusi kohorttia (kuviot 16b ja 17b). Ikäprofileissa ja kohorteissa vaak-akselina on viitehenkilön ikä, joka vaihtelee 18:n ja 80:n vuoden

välillä. Pystyakselinä ovat euromääräiset käytettävissä olevan tulojen ja kulutuksen keskiarvot henkeä kohden. Aineistoina laskelmassa on ollut yhdeksän vuosien 1966–2001 aikana valmistunutta Kulutus-tutkimusta. Ikäprofililitarkastelussa ovat mukana vuodet 1966, 1981, 1990 ja 2001. Esimerkiksi alin ikäprofilikäyrä vastaa poikkileikkausvuotta 1966.

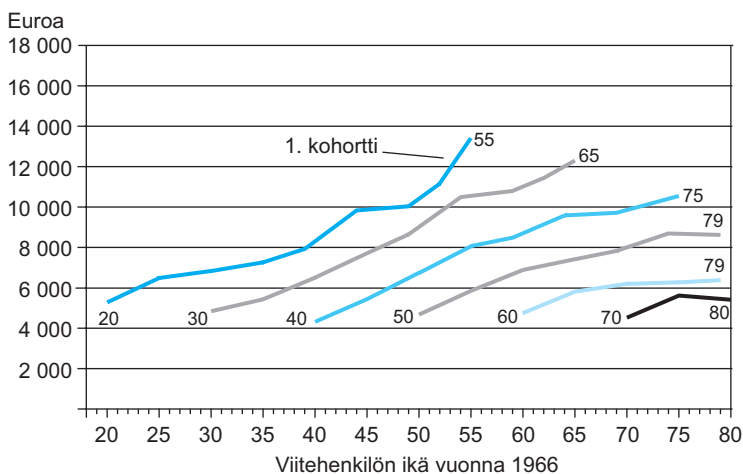
Kulutusten ja tulojen keskiarvot ovat kasvaneet vuosittain kaikilla ikävuosien arvoilla. Käytettävissä olevien tulojen ikäprofilissa vuoden 2001 aineistossa nuoret jäävät vuoden 1990 kuvaajan alapuolelle. Ikäprofileissa kulutus näyttäisi kasvavan 55 ikävuoteen asti ja sen jälkeen se on alkanut vähitellen laskea. Laman seurauksena reaalitulot laskivat lähes kaikissa ikäryhmissä, eniten kuitenkin nuorilla.

Kuvio 16a. Kulutusmenojen ikäprofiilit vuosina 1966–2001.

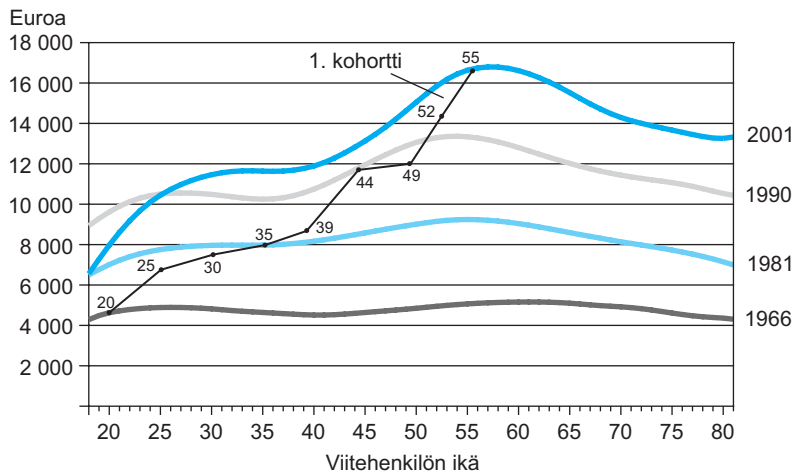

Lähteet: Kulutustutkimukset 1966–2001, Tilastokeskus; Sullström, omat laskelmat.

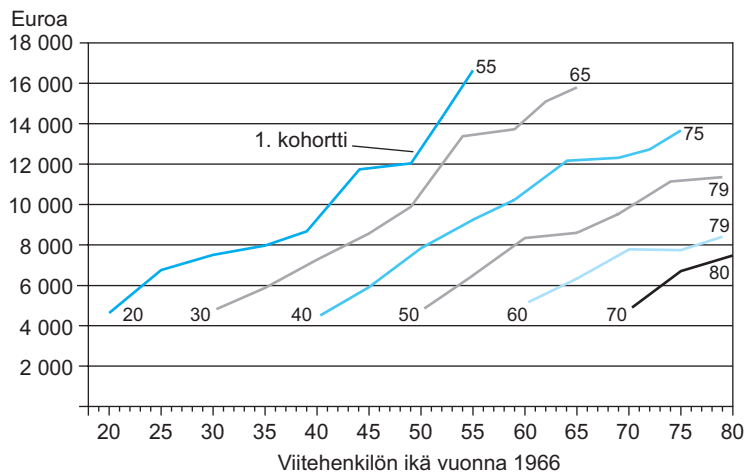
Kuvio 16b. Kulutusmenojen kohortit vuosina 1966–2001.

Lähteet: Kulutustutkimukset 1966–2001, Tilastokeskus; Sullström, omat laskelmat.

Kuvio 17a. Käytettävissä olevien tulojen ikäprofiilit vuosina 1966–2001.

Lähteet: Kulutustutkimukset 1966–2001, Tilastokeskus; Sullström, omat laskelmat.

Kuvio 17b. Käytettävissä olevien tulojen kohortit vuosina 1966–2001.

Lähteet: Kulutustutkimukset 1966–2001, Tilastokeskus; Sullström, omat laskelmat.

Kuvioissa 16b ja 17b on kuusi kohorttia (taulukko 8), josta ensimmäistä on havainnollistettu myös profiilikuvassa.⁷ Ensimmäisen kohortin alkupisteeksi vuonna 1966 on valittu 20-vuotias (1946 syntynyt) viitehenkilö. Toinen havainto määräytyy vuoden 1971 aineistosta, jossa 1946 syntynyt viitehenkilö on 25-vuotias. Ensimmäisen kohortin viimeinen havainto vastaa vuoden 2001 aineistoa, jossa 1946 syntynyt viitehenkilö on 55-vuotias. Toisessa kohortissa vuonna 1966 ensimmäinen havainto esittää 30-vuotiasta vuonna 1936 syntynyttä viitehenkilöä. Viimeisessä kohortissa (6), jossa viitehenkilö on 70-vuotias (1896 syntynyt), aineisto on saatavilla vuosilta 1966, 1971 ja 1976. Viimeisessä kohortissa

on vain kolme havaintoa, koska ikäjakauman vaihteluväli rajaa vuodet 18–80 jo vuonna 1981 aineiston ulkopuolelle.

Usein laskelmissa kulutuksen, tulojen ja säästämisen ikäänntymisselvityksissä rajoitutaan vain yhden poikkileikkausikäprofiilin tarkasteluun. Siinä erikäiset tulonsaajat tai kuluttajat ovat eri henkilöitä (tai kotitalouksia). Vaikka Kulutustutkimusten otoksiin poimitaan hyvin todennäköisesti aina eri kotitaloudet, kuviossa olevat kohortit edustavat samoja henkilöitä, siis esimerkiksi vuonna 1966 20-vuotiaiden ajatellaan olevan samoja kuin vuonna 1971 25-vuotiaiden. Usein puhutaankin aitojen ko-

⁷ Kohortilla tarkoitetaan tiettyä aikana samanlaisen tapahtuman kohteiksi joutuneiden ryhmää. Esimerkiksi syntymäkohortti on tiettyä aikana (vuosi tai pitempi jakso) syntyneiden ryhmä.

Taulukko 8. Käytettävissä olevat tulot ja kulutusmenot tietyillä ikäkohorteilla.

Kohortti	1966	1971	1976	1981	1985	1990	1995	1998	2001
Ikä									
1	20-v.	25-v.	30-v.	35-v.	39-v.	44-v.	49-v.	52-v.	55-v.
2	30-v.	35-v.	40-v.	45-v.	49-v.	54-v.	59-v.	62-v.	65-v.
3	40-v.	45-v.	50-v.	55-v.	59-v.	64-v.	69-v.	72-v.	75-v.
4	50-v.	55-v.	60-v.	65-v.	69-v.	74-v.	79-v.	-	-
5	60-v.	65-v.	70-v.	75-v.	79-v.	-	-	-	-
6	70-v.	75-v.	80-v.	-	-	-	-	-	-
Tulot									
1	4 628	6 754	7 504	7 973	8 678	11 697	12 000	14 352	16 633
2	4 818	5 869	7 268	8 580	9 874	13 364	13 462	14 834	15 525
3	4 513	5 899	7 844	9 242	10 232	12 168	12 316	12 738	13 668
4	4 848	6 475	8 340	8 595	9 531	11 139	11 354	-	-
5	5 156	6 327	7 792	7 730	8 414	-	-	-	-
6	4 918	6 706	7 485	-	-	-	-	-	-
Kulutus									
1	5 281	6 484	6 833	7 262	7 922	9 835	10 041	11 161	13 408
2	4 833	5 420	6 495	7 718	8 627	10 468	10 796	11 417	12 291
3	4 311	5 443	6 746	8 066	8 470	9 585	9 716	10 131	10 549
4	4 681	5 855	6 884	7 419	7 828	8 694	8 618	-	-
5	4 738	5 798	6 192	6 266	6 372	-	-	-	-
6	4 522	5 615	5 377	-	-	-	-	-	-

Lähde: Kulutustutkimukset, Tilastokeskus.

horttien sijaan kvasikohorteista.⁸ Kohorttiajattelussa elinkaaren luonne on ikäprofiiliajattelua selkeämpi. Toisaalta käytettävissä olevien tilastoaineistojen puuttuminen ei mahdollista ikääntymisen seurantaan yksilöistä toiseen eli paneeliaineistoja.

4.5 Välillinen verotus

Viimeisin suuri välillisen veron uudistus toteutettiin Suomessa kesällä 1994 (ns. EU:n arvonlisäverodirektiiviin perustuva arvonlisäverolaki), kun liikevaihtovero korvattiin arvonlisäverolla (ALV). Aikaisemman liikevaihtoveron muutoksessa poistui liikevaihtoveron kertautuminen, kun lopputuotteen tuotannossa käytettäviä välituotteita saatettiin verottaa useampaan kertaan. Arvonlisäverotuksessa on sovellettu vuodesta 1998 lähtien vakiokannan eli 22

prosentin lisäksi 0, 8 ja 17 prosentin verokantoja.⁹ Poikkeaviin Suomen verokantoihin kuuluvat mm.

- 22 prosenttia, vakiokanta
- 17 prosenttia, elintarvikkeet, rehuaineet
- 8 prosenttia, lääkkeet, kirjat, henkilökuljetus, majoituspalvelut, Yleisradion lupamaksut, kulttuuri- ja viihdetilaisuuksien pääsymaksut, liikuntatilojen käyttömaksut
- 0 prosenttia, sanoma- ja aikakauslehtien tilausmaksut.

Henkilökohtaista välitöntä verotusta koskevaa tilastointia on käytettävissä. Esimerkiksi vuodesta 1995 alkaen Tilastokeskus on valmistanut perusaineistot, johon on kerätty kaikkia henkilöitä koskevat välittömät verot. Otantaan perustuvat tulonjakotutkimukset ovat perusaineistoa laajemmat, jossa mahdollisesti rekistereistä puuttuvia tietoja on täydennetty kyselyin. Tulonjakotutkimuksia Suomessa on tehty vuodesta 1977 lähtien vuosittain. Otosten

⁸ Paneeliaineistoissa voidaan samaa yksikköä seurata ajankohdasta toiseen. Yhdistetyissä poikittais- ja aikasarja-aineistoissa havaintoyksiköt vaihtuvat ajankohdasta toiseen. Eri vuosina tehdyt Kulutustutkimukset muodostavat tyypillisen yhdistetyn poikittais- ja aikasarja-aineiston.

⁹ Arvonlisäverokanta määrätään verottomasta hinnasta. Esimerkiksi asiakas ostaa tuotteen, jonka hinta on 38,90 euroa. Vakiokantainen hinta koostuu hinnasta ennen arvonlisäveroa (x) ja arvonlisäverosta (= 22/100). Näin ostaja maksaa hinnan $x + (22/100)x = 38,90$ euroa. Veroton hinta $x = 38,90/1,22 = 31,89$ euroa.

perusyksikkönä on kotitalous. Otosaineistossa kotitalouden ja sen jäsenten tulot on eritelty noin 400 tulonimikkeeseen. Usein pääryhmitys esitetään asetelmana:

tuotannontekijätulot (ansiotulot + korkotulot + omaisuustulot)
+ saadut tulonsiirrot (eläkkeet jne.)
= bruttotulot (usein ennen veroa määräytyvä tulo)
– tuloverot (so. välittömät verot ja veronluonteiset maksut)
= käytettävissä olevat tulot.

Tulonjakoaineistojen kotitalouksien otoskoko on vaihdellut 9 000:n ja 12 000:n välillä. Mm. eriarvoisuus- ja köyhyys selvitykset perustuvat yleensä kykeisiin aineistoihin.

Sen sijaan varsinaisesti henkilökohtaisia kulutusverotilastoja ei ole saatavilla. Kulutustutkimukset, jotka tulonjakotutkimusten tavoin ovat otoksia, sisältävät pitkälle hajautettua tietoa yksittäisistä hyödykkeistä (tuotteista). Kulutusmenotiedot perustuvat otokseen valittujen kotitalouksien kirjanpitoon kahden viikon aikana, jossa kaikki tuotteiden ja palvelujen ostot kirjataan.

Saadut tulonsiirrot ja välittömät verot progressiivisina (veroprosentti kasvaa tulojen tai varallisuuden kasvaessa) vähentävät eriarvoisuutta. Suhteellinen vero (kunnallisvero) on prosentuaalisesti aina yhtä suuri riippumatta tulon tai varallisuuden määrästä. Kansaneläkelaitoksen sairausvakuutusmaksu sekä työntekijän eläke- ja työkyvyttömyysmaksut ovat myös välittömien verojen kaltaisia maksuja, vaikka niitä ei virallisesti luokitellakaan veroiksi.

Välillisten verojen henkilökohtaista jakautumista koskevat laskelmat perustuvat Kulutustutkimuksiin (taulukko 9). Välilliset verot koostuvat liikevaihdon perusteella kannettavista veroista ja maksuista, tuonnin perusteella kannettavista veroista ja maksuista, valmisteveroista ja muista veroista. Taulukon empiirisistä otosaineistoista lasketut kotitalouksikohtaiset välilliset verokannat ovat todellisten verokantojen estimaatteja.

Vuosina 1985 ja 1990 välillinen vero oli liikevaihtovero (LVV) ja datavuodesta 1995 alkaen arvonlisävero (ALV). Liikevaihtovero laskettiin prosenttina verollisesta hinnasta. Arvonlisävero lasketaan prosenttina verottomasta hinnasta. Luvut taulukossa kuitenkin kertovat vertailtavuuden vuoksi, kuinka monta prosenttia verollinen hinta sisältää välillistä veroa. Sarakkeissa ovat mukana LVV:n ja ALV:n lisäksi muut välilliset verot, kuten valmisteverot.

4.6 Muutoksia suomenkielisessä terminologiassa

Kansantalouden tilinpidon terminologia on muuttunut. Aikaisempien käsitteiden sijaan on tullut uusia nimikkeitä. Tämän selvityksen keskeisimpiä muutoksia on esitetty taulukossa 10.

4.7 Hieman eräiden Euroopan maiden välisistä verovertailuista

Liitetaulukkoissa 1–5 on kuvattu eri EU-maiden verokäytäntöjä vuosina 1995–2004. Liitetaulukossa 1 on kuvattu kokonaisveroasteet. Liitetaulukossa 2 ovat maittaiset välilliset verot. Liitetaulukossa 3 on erikseen välillisistä veroista arvonlisäveroasteet (ALV). Liitetaulukossa 4 on esitetty välittömät verot. Liitetaulukossa 5 on esitetty EU-maiden sosiaaliturvamaksuasteet. Suomen sosiaaliturvamaksujen muutostrendi vastaa OECD-maiden käytäntöä. Pohjoismaat luottavat muita maita enemmän henkilöiden tuloverotukseen ja Keski-Euroopan maissa sosiaaliturvamaksut ovat suuremmat kuin muissa maissa. Pohjoismaat ja myös useimmat Keski-Euroopan maat sijoittuvat eri tutkimuksissa korkean verotuksen maihin. Kehittyneiden maiden tavoin myös Suomen verojen osuus on kasvanut pitkällä aikavälillä ja pyrkimyksiä tuloprosenttien pienentämiseen on esiintynyt.

5 Tulevaisuuden väestöhaasteista ja julkisen talouden kestävydestä

5.1 Mitä on väestön vanheneminen?

Suomen väestön suurimmat ikäluokat ovat nyt noin 60-vuotiaita. Vielä 1960-luvulla suomalainen nainen sai elämänsä aikana keskimäärin (kokonaisedelmällisyysluku) enemmän kuin 2,1 lasta. Jos kokonaisedelmällisyysluku on jatkuvasti vähemmän kuin 2,1, väestö alkaa ennen pitkää pienentyä, koska syntyvät sukupolvet ovat aina pienempiä kuin edelliset, elleivät nettomaahanmuutto ja eliniän piteneminen kompensoi syntyvyyden vaikutusta. Vaikka Suomen kokonaisedelmällisyysluku on ollut noin 40 vuotta uusiutumistason alapuolella, väestö kasvaa edelleen. Nykyisten ennusteiden mukaan väestön väheneminen alkaisi vuoden 2030 tienoilla.

Taulukko 9. Kulutusveroasteet hyödykeryhmittäin.

Menoryhmä/Vuosi	1985	1990	1995	1998	2001
Elintarvikkeet	17,91	17,95	14,70	15,07	15,07
Alkoholittomat juomat	20,11	20,14	17,08	17,61	17,61
Alkoholijuomat	75,61	75,63	70,12	64,51	64,51
Tupakka	71,30	71,34	66,33	55,81	55,81
Vaatetus	16,84	17,05	18,06	17,96	17,96
Jalkineet	18,11	18,49	19,52	18,98	18,98
Asunnon ylläpito	16,08	16,12	17,14	18,08	18,08
Muu asuminen	11,16	11,16	11,88	14,36	14,36
Asumiseen kuuluva energia	35,63	35,63	34,40	39,58	39,58
Huonekalut, sisusteet	14,09	14,11	15,00	16,31	16,31
Kotitaloustekstiilit	17,72	17,98	19,03	18,47	18,47
Kodinkoneet	17,04	17,09	18,16	18,07	18,07
Lasiesineet, astiat ja taloustavarat	17,00	17,04	18,12	18,14	18,14
Kodin työkalut ja laitteet	17,06	17,11	18,19	18,11	18,11
Kodinhoitotavarat ja palvelut	14,38	14,39	15,31	16,91	16,91
Lääkintä tuotteet	21,10	21,12	20,99	21,70	21,70
Kulkuvälineiden hankinta	38,54	38,68	37,37	41,81	41,81
Kulkuvälineiden käyttö	43,55	43,56	41,56	42,39	42,39
Kuljetuspalvelut	8,46	8,46	4,90	7,04	7,04
Tietoliikenne	16,91	16,92	21,74	18,01	18,01
AV-laitteet ja tietokoneet	17,28	17,41	18,47	18,17	18,17
Muut suuret vapaa-ajan välineet	17,06	17,19	18,24	18,14	18,14
Muut harrastusvälineet	16,34	16,41	17,43	17,07	17,07
Virkistys- ja kulttuuripalvelut	39,58	39,58	36,40	42,55	42,55
Sanomalehdet, kirjat	7,95	7,96	8,47	11,28	11,28
Valmismatkat	6,11	6,11	6,50	10,66	10,66
Koulutus	3,09	3,09	3,29	8,12	8,12
Ravitsemispalvelut	16,60	16,60	17,66	18,00	18,00
Majoituspalvelut	0,00	0,00	6,36	11,76	11,76
Henkilökohtainen puhtaus	16,90	16,91	17,99	18,02	18,02
Henkilökohtaiset tavarat	17,59	17,81	18,87	18,58	18,58
Vakuutukset	31,67	31,67	28,12	34,85	34,85
Rahoituspalvelut	10,29	10,29	9,83	20,62	20,62
Muut palvelut	8,68	8,68	9,24	12,64	12,64

Lähde: Jäntti 2004.

Taulukko 10. Kansantalouden tilinpidon vanhan ja uuden terminologian vertailua.

Vanha tilinpito	Uusi tilinpito
yrittäjätoiminta	markkinatuotanto
julkinen toiminta + voittoa tavoittelematon toiminta (muu toiminta)	markkinaton tuotanto
kokonaistuotos	tuotos
tuotanto omaan käyttöön	muu markkinaton tuotos
tuottajahinta	perushinta (basic price)
hyödyke	tuote
palkat ja työnantajain sosiaalivakuutusmaksut	palkansaajakorvaukset
välilliset verot	tuotannon ja tuonnin verot
hyödykeverot/tukipalkkiot	tuoteverot/-tukipalkkiot
tuotannontekijätulo	ensitulo
muut välilliset verot	muut tuotantoverot
laskennallinen pankkipalvelumaksu	välilliset rahoituspalvelut

Vähenevä syntyvyys on yksi väestöä vanhentava tekijä. Suomessa syntyvyys on kuitenkin ollut nykyisellä tasolla (kokonaishedelmällisyysluku 1,7–1,8) yli 20 vuotta. Jos näin jatkuisi ja muutkin demografiset suuret olisivat vakioisia, väestö saavuttaisi muuttumattoman ikärakenteen noin 60 vuoden kuluttua. Lisäksi ihmiset elävät pitempään sukupolvi sukupolvelta. Tällä haavaa on olemassa myös kolmas, mutta ohimenevä syy. Se on suuret ikäluokat, jotka ovat edeltäjiään ja seuraajiaan suurempia. Ne ovat nyt siirtyneet väestön ikäskaalassa vanhempaan päähän. Lapsina ja nuorina suuret ikäluokat luonnollisesti nuorensivat väestöä.

Sekä nuoren että ikääntyneen kansalaisen aiheuttamat julkiset menot ylittävät hänen veroina maksamansa julkiset tulot. Keski-ässä taas verot ovat suuremmat kuin julkisyhteisöiltä saadut tulonsiirrot tai palvelut. Tätä taustaa vasten tieto väestön vanhenemisesta aiheuttaa huolestuneita arveluja tulevaisuudessa välttämättömästä verotasosta tai toisaalta siitä, onko mahdollista ylläpitää nykyistä etuus- ja palvelutarjontaa. Valtionvelasta aiheutuva rasitus vahvistaa tämänsuuntaisia ajatuksia.

Kuviossa 18 on esitetty 65 vuotta täyttäneen väestön määrä prosentteina 15–64-vuotiaan väestön määrästä Euroopan unionin jäsenmaissa vuosina 2004, 2025 ja 2050.

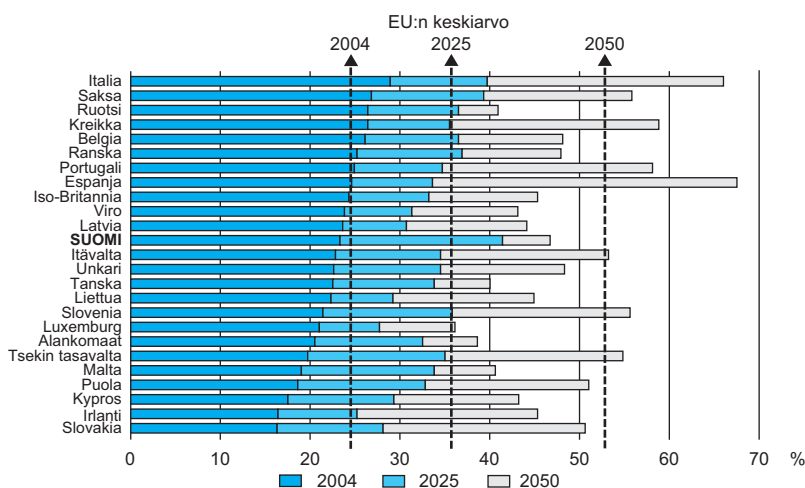
Huoltosuhde kasvaa kaikissa EU-maissa. Muutokset ovat kuitenkin hyvin erisuuruisia eri maissa. Myös muutoksen ajoittumisessa on eroja. Kasvu on nopeinta Suomessa aikavälillä 2004–2025, mutta yksi hitaimpia aikavälillä 2025–2050.

5.2 Mitä tulevaisuudesta voisi olettaa?

Pylväät kuviossa 19 esittävät tilastoihin perustuen laskettuja nettoetuuksien summia yksivuotisikäluokittain vuonna 2004. Netto-etuliitteellä viitataan tässä siihen, että kansalaisten saamista tulonsiirroista ja julkisten palvelujen arvosta on vähennetty heidän maksamansa kaikki verot (katso luvut 4.3–4.5). Viivakuvio osoittaa väestön jakautumisen iän mukaan vuonna 2004. Vastaava asteikko tuhansina henkilöinä on oikealla. Nettoetuuksien summa tietyssä ikäryhmässä on väestömäärän ja henkeä kohti lasketun nettoetuuden tulo.

Keskimäärin kansalainen saa enemmän kuin mak-
saa, kun hän on enintään 23-vuotias tai vähintään 61-vuotias. Asukasta kohti laskettuna verot ylittävät saadut etuudet enimmillään noin 15 000 eurolla, mikä toteutuu noin 45 vuoden iässä. Vanhuudessa nettoetuudet ovat luonnollisesti sitä suuremmat, mitä vanhempi henkilö on, koska hoidon ja lääkkeiden tarve kasvaa.

Kuvio 18. Ikääntyneiden huoltosuhde (65 vuotta täyttänyt väestö prosentteina 15–64-vuotiaasta väestöstä) Euroopan unionin jäsenmaissa vuosina 2004, 2025 ja 2050.

Väestömäärän kuvaaja osoittaa, että hyvin vanhoissa ikäluokissa on vähän ihmisiä keski-ikäisiin tai nuoriin ikäluokkiin verrattuna. Nykyisin Suomen suurin ikäluokka on vuonna 1948 syntyneet. He täyttävät vuoden 2007 aikana 59 vuotta. Ikäluokat pienenevät nuorempaan päin mentäessä 1970-luvun alkupuolella syntyneisiin saakka. Kokonaishedelmällisyysluku alitti uusiutumistason ensi kerran vuonna 1969, ja vuonna 1973 se oli Suomen tähänastisen historian pienin eli 1,5 lasta naista kohti. Sen jälkeen syntyvyys nousi noin 10 vuoden ajan, minkä jälkeen se on pysytellyt nykyisessä tasossaan. Viimeksi kuluneen 20 vuoden aikana syntyvyys onkin Suomessa ollut selvästi runsaampaa kuin Euroopassa tai Euroopan unionissa keskimäärin.

Kun ikäryhmittäiset nettoetuussummat lasketaan yhteen etumerkit huomioon ottaen, päädytään julkisen talouden ns. perusjäämään, joka vuodelle 2004 osoitti noin 2,4 miljardin euron ylijäämää, joka oli noin 1,6 prosenttia vuoden 2004 bruttokansantuotteesta. Perusjäämää laskettaessa ei oteta huomioon valtionvelan korkomenoja eikä tuloja julkisesta rahoitusvarallisuudesta tai sen myynnistä. Menoihin lasketaan kuitenkin kiinteän omaisuuden kuluminen palvelusten tuotannossa.

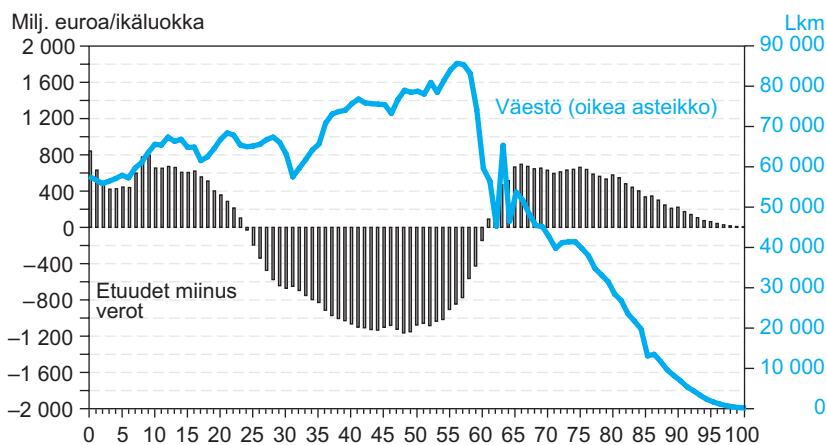
Nettoetuuksien ikäprofiili antaa mahdollisuuden arvioida, miten väestön ikärakenne vaikuttaa verojen ja etuuksien perusteella kehittyvään yli- tai

alijäämään tulevaisuudessa. Pitää vain korvata vuoden 2004 väestöluvut tulevaisuuden vuosien väestöluvuilla.

Suomea koskevia väestöennusteita tekevät monet tahot. Niissä on kaikissa kuitenkin sama perusnäkemys tulevaisuudesta. Syntyvyys pysyy nykyisellä kokonaishedelmällisyystasolla 1,7–1,8 ja elinikä pitenee runsaalla vuodella, kun siirrytään kymmenen vuotta eteenpäin. Elinajan odote olisi siis vuonna 2050 noin kuusi vuotta pidempi kuin nyt. Netto-maahanmuutto on väestön määrän ja ikärakenteen kannalta potentiaalisesti tärkeä ilmiö. Väestöennusteen laatijat olettavat sen kasvavan Suomessa 5 000–6 000 ihmisellä vuodessa nettomääräisesti. Seuraavissa laskelmissa on käytetty Tilastokeskuksen vuonna 2004 laatimaa perusennustetta, joka ulottuu vuoteen 2040 ja jota on Eläketurvakeskuksessa jatkettu samoin perustein vuoteen 2050.

Peruslaskelma on sellainen, jossa todennäköistä väestönkehitystä kuvaavaan laskelmaan yhdistetään oletus nykyisen lainsäädännön voimassaolosta myös tulevaisuudessa ja kansalaisten taloudellisen käyttäytymisen ”ikävakioisuudesta”. Kun tämän periaatteen tulkitsee kirjaimellisesti, työttömyys- ja työllisyysasteikin ovat ikäryhmittäin muuttumattomat. Samoin eläkkeelle siirtyminen tapahtuisi iän mukaan samaan tahtiin kuin nykyään.

Kuvio 19. Kansalaisten saamat nettoetuedet sekä väestön määrä iän mukaan vuonna 2004.

Kansantalous kasvaa reaalisesti pitkällä aikavälillä. Taloudellisen hyvinvoinnin myötä myös verot, tulonsiirrot ja julkisten palvelujen arvo henkeä kohti kasvavat. Kun tehdään laskelma väestörakenteen muutosten vaikutuksesta pitkällä aikavälillä, talouden kasvu on otettava huomioon. Yksinkertaisin tapa on olettaa kaikkien edellä kuvattujen ikäprofiilien lukujen kasvavan samaa talouden reaalkasvun vauhtia, esimerkiksi 1,75 prosenttia vuodessa, jos oletetaan, että reaaliensiot kasvavat tällä vauhdilla.

Julkisilla menoilla rahoitetaan kansantalouden kasvun ja kestävyyskannalta merkityksellistä toimintaa. Esimerkiksi koulutusjärjestelmä luo yhteiskuntaan inhimillistä pääomaa, joka mahdollistaa taloudellisesti menestyksellistä toimintaa tulevaisuudessa, mihin puolestaan perustuu julkisen talouden kestävyys. Näin kansalaiset kykenevät paitsi hankkimaan tuloja itselleen myös maksamaan veroja. Julkisissa kulutusmenoissa on osaksi siis investoinnin luonnetta.

Jos peruslaskelmaan halutaan lisäpiirteitä, työttömyys- ja työllisyysasteiden voisi olettaa muuttuvan tämänhetkisestä. Tilastovuoden 2004 jälkeen vuoden 2005 alussa tuli voimaan työeläkeuudistus, jonka arvioidaan pidentävän kansalaisten työuria pitkällä aikavälillä. Voisi myös olettaa eräiden verojen, tulonsiirtojen tai palvelujen arvon muutoksen poikkeavan talouskasvun vauhdista, ainakin väliaikaisesti.

Julkisuudessa puhutaan usein valtionvelan tuleville sukupolville aiheuttamasta rasituksesta. Valtion bruttovelan vastapainoksi valtiolla on kassavaraja, saatavia ja arvopaperimuotoista varallisuutta. Vielä tärkeämpi seikka on se, että julkiseen talouteen luetavien sosiaaliturvarahastojen, kuten työeläkelaitosten, varallisuus on yli 60 prosenttia vuotuisesta bruttokansantuotteesta. Taulukossa 11 kuvataan julkisen nettorahoitusvarallisuuden koostumus vuosien 2004 ja 2005 lopussa.

Taulukon 11 luvut on saatu laskemalla yhteen kaikkien julkisyhteisöjen (valtio, kunnat, työeläkelaitokset, Kela, työttömyyskassat) varat lajeittain ja vähentämällä näistä lajeittain julkisyhteisöjen velat. Suorat kiinteistöomistukset eivät sisälly rahoitustilinpidon lukuihin, vaikka kyseessä olisikin sijoituskiinteistö.

Velan sijasta julkisyhteisöillä on siis Suomessa varallisuutta nettomääräisesti. Tämä varallisuus ja sen tuotto ovat tulevaisuudessa käytettävissä julkisten menojen rahoittamiseen. Luvuista käy ilmi, että julkisyhteisöjen nettovarallisuus on vain hieman suurempi kuin niiden osakevarallisuus.

5.3 Onko tulevaisuudessa ongelmia?

Tiettyinä vuonna syntyneiden ihmisten elinkaaren nettoetuksien kuvaaja on talouskasvun takia erilainen kuin tietyn vuoden poikkileikkaustilanteen kuvaaja iän mukaan. Oletetaan esimerkiksi, että reaalkasvu tuloissa vuotta kohti on 1,5 prosenttia ja että 30-vuotiaalla on tuloja keskimäärin 25 000 euroa vuonna 2007. Vuonna 2037 silloin 60-vuotiaan tulot ovat noin 39 100 euroa. Jos tuloveroprosentti on kumpanakin vuonna 35, veroja tulee maksettavaksi 8 750 euroa vuonna 2007 ja 13 700 euroa vuonna 2037.

Kun kaikki etuudet ja verot käydään tällä tavalla kaikilta syntymävuosiluokilta kaikkina elämän vuosina läpi, tulevien vuosien etuuksien ja verojen kokonaissummat saadaan lasketuksi. Kun tähän tietoon yhdistetään julkisen varallisuuden tuottoarviot ja veloista maksettavien korkojen arviot, saadaan arviot tulevien vuosien yli- ja alijäämille.

Kuvioissa 20 ja 21 esitetään kuvatuin periaattein tehtyjä laskelmia. Laskelmien pohjana on arvioitu väestökehitys sekä vuoden 2004 verotus- ja etuusperusteet. Vuonna 2005 voimaan tullut työeläke-

Taulukko 11. Julkisen nettorahoitusvarallisuuden rakenne vuosien 2004 ja 2005 lopussa, mrd. euroa.

Vuosi	Kassa, talletukset ja rahamarkkinat	Joukkovelkakirjat	Lainat (ulos)	Muut saamiset	Osakkeet ja rahasto-osuudet	Yhteensä
2004	7 055	-15 479	10 315	750	66 808	69 449
2005	9 234	-13 514	10 529	195	83 969	90 413

Lähde: Tilastokeskus, Rahoitustilinpito 1999–2005, Kansantalous 2006.

ja työttömyysturvauudistus on kuitenkin otettu huomioon. Vuoden 2004 perusteiden käyttäminen merkitsee sitä, että vaikka tulot ja verot kasvavat talouskasvun myötä, veroasteet eli esimerkiksi tuloveroprosentit pysyvät vakaina.

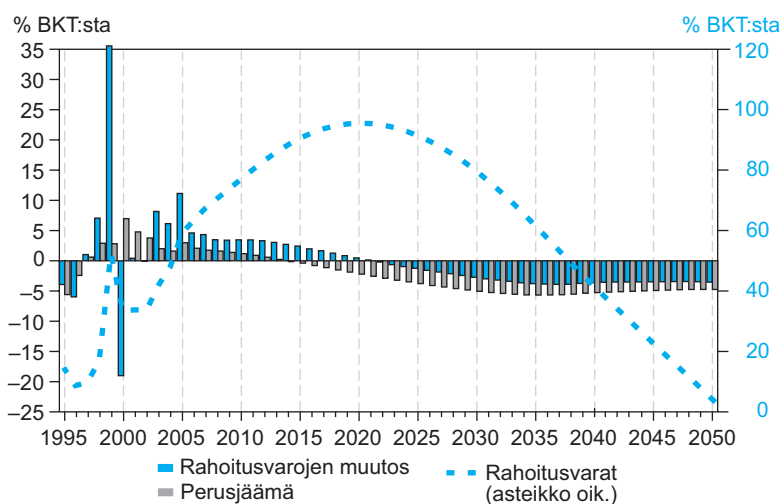
Kuvioiden toinen pylvässarja (asteikko vasemmalla) esittää vuotuista perusjäämää suhteessa bruttokansantuotteeseen. Toinen pylvässarja (asteikko myös vasemmalla) puolestaan sisältää perusjäämän lisäksi sijoitusten tuottojen vaikutuksen julkiseen ali- tai ylijäämään eli varojen muutokseen vuoden aikana. Kuvioissa viivan kuvaama (asteikko oikealla) suure on seurausta perusjäämästä ja sijoitustuotoista. Viiva kuvaa julkisyhteisöjen nettorahoitusvarallisuuden kehitystä suhteessa bruttokansantuotteeseen, ja se esittää siis edellä taulukossa 11 esitetyn varojen summan kehitystä.

Kuvioita on kaksi, koska perusjäämän ja sijoitustuottojen kohdentamisella on suuri merkitys julkisen talouden kestävyydelle. Korkosijoitusten reaalitytuotoksi eli inflaatiovauhdin ylittäväksi tuotoksi ja valtionvelan reaalkoroksi on laskelmissa oletettu 2,5 prosenttia vuodessa. Osakesijoitusten on oletettu tuottavan reaalisesti keskimäärin 5,5 prosenttia vuodessa.

Vuodet 1995–2005 ovat tilastovuosia, sen jälkeinen aika perustuu kaavamaisiin laskelmiin. Nettorahoitusvarallisuuden aleneminen vuosina 2000–2002 johtuu osakkeiden markkina-arvojen alenemisestä. Alenemasta on palaututtu vuosina 2003–2005. Perusjäämä pysyy positiivisena noin vuoteen 2015 saakka, mutta sijoitustuottojen ansiosta nettovarallisuus alkaa suhteessa bruttokansantuotteeseen supistua vasta vuoden 2020 jälkeen. Tarkastelujakson loppupuolella perusjäämä on alijäämäinen, ja alijäämä on noin 5 prosenttiyksikköä bruttokansantuotteesta. Alkuvuosien ylijäämä käytetään velan maksuun, mutta alkuperäisen suuruinen osakevarallisuus pidetään, ja myöhempien vuosien perusalijäämien katteeksi otetaan lisää velkaa.

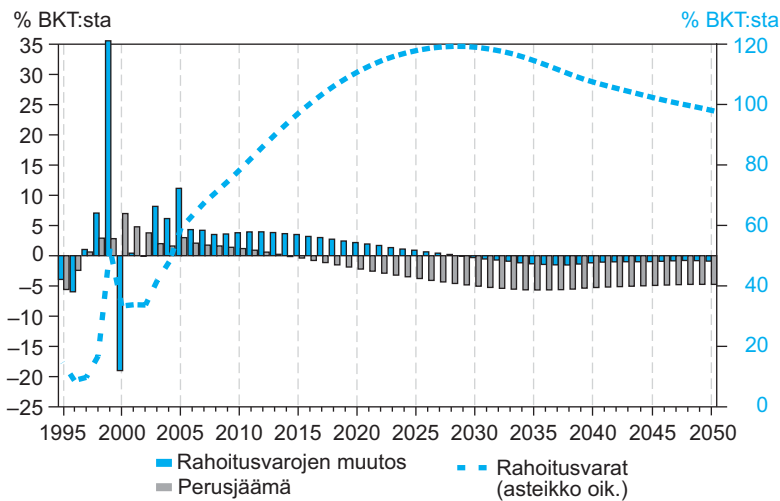
Vuonna 2050 nettovarallisuus on mennyt likimain nolnaan eli osakkeita ja kiinteistöjä on yhtä paljon kuin on kertynyt velkaa alijäämistä. Vuoteen 2050 saakka vuoden 2004 säännökset ovat siis ylläpidettävissä ja siinä mielessä politiikka on kestävä, mutta näyttää selvältä, että joudutaan aika pian vuoden 2050 jälkeen jatkuvasti kasvavan velan ongelmaan. Julkinen talous ei näytä olevan kestävällä pohjalla. Kestävyyden palauttamiseksi olisi joko korotettava vero- ja maksuprosentteja vuoden 2004 tasosta tai vähennettävä vastaavasti etuuksia tai julkisia palveluja.

Kuvio 20. Julkinen rahoitusvarallisuus (netto), perusjäämä ja rahoitusvarallisuuden muutos prosentteina bruttokansantuotteesta vuosina 1995–2050, kun ylijäämä ohjataan velanmaksuun.

Lähteet: Tilastokeskus, rahoitustilinpito 2001 ja 2006; Vanne, omat laskelmat.

Kuvio 21. Julkinen rahoitusvarallisuus (netto), perusjäämä ja rahoitusvarallisuuden muutos prosentteina bruttokansantuotteesta vuosina 1995–2050, kun ylijäämä ohjataan osakesijoituksiin.

Lähteet: Tilastokeskus, rahoitustilinpito 2001 ja 2006; Vanne, omat laskelmat.

Kuviossa 21 alkuvuosien plusmerkkiset perusjäämät, jotka väestökehityksen määrittäminä ovat samansuuruiset kuin edellisessä kuvassa, käytetään lisäosakesijoituksiin, kuten sijoitusten tuototkin. Ylijäämillä ei siis makseta pois velkaa.

Osoittautuu, että sijoitustuottojen hankkiminen osakkeilla alkuvuosina parantaa olennaisesti kestävyttä. Nettovarallisuutta on vuonna 2050 vielä melkein 100 prosenttia bruttokansantuotteesta, vaikka varallisuus onkin hitaasti supistumassa.

Esitetyn kahden laskelman tuloksia vertaillen on siis pidettävä mielessä, että ne perustuvat osakkeiden 5,5 prosentin keskimääräiseen vuotuisen reaali-tuottoon ja 2,5 prosentin vuotuisen korkosijoitusten tuottoon ja velan korkoon. Pitkien historiallisten aikasarjojen valossa nämä eivät ole epärealistisia tasoja, mutta suhteet eivät välttämättä pysy samoina tulevaisuudessa. Osakesijoituksiin liittyy korkea riski, eli niiden arvot ja tuotot vaihtelevat jyrkästikin. Esimerkiksi vuosien 1995–2005 tilastohavainnot julkisen varallisuuden arvon vaihteluista kuvissa ovat malliesimerkki tästä.

Julksen talouden hallinta ei vielä välttämättä takaa sitä, että kotitalouksien talous olisi hallinnassa. Edellä selostettu kansantalouden laajuinen laskelma osoittaa, että tietyillä edellytyksillä nykyistä etuus- ja palvelutasoa voidaan ylläpitää nykyisellä verotasolla väestön ikääntymisestä huolimatta, ja lisäksi saatetaan päätyä vuonna 2050 vähintään samaan suhteelliseen julkiseen varallisuustasoon kuin nyt, joten taloutta ei näillä edellytyksillä ylläpidettäisi tulevien sukupolvien kustannuksella.

Epävarmuutta aiheutuu siitä, voidaanko esimerkiksi nykyistä verotasoa ylläpitää. Pulmana on lähinnä maiden välinen verokilpailu, jossa osaa työikäistä väestöä houkuttelevat ne maat, joissa on alhainen verojen taso. Suomi ei kuitenkaan välttämättä ole tämän kilpailun häviäjien joukossa. Kuten luvun alussa esitetystä huoltosuhteiden kehityskuvasta kävi ilmi, väestö ikääntyy myös muissa maissa, ja mahdollisuudet alentaa veroja vähenevät niissäkin. Suurimmassa osassa OECD-maita julkinen talous on jo nyt alijäämäinen. Kuten todettiin, Suomessa on myös varauduttu väestön ikääntymiseen jonkin verran paremmin kuin muualla keräämällä julkista varallisuutta. Kolmantena huomionarvoisena seikkana on se, että ainakin Euroopan unionissa myös talouspoliittinen päätöksenteko tai koordinaatio saattaa globalistua niin, että vero- ja etuustasolle löydetään yhteisiä suuntaviivoja.

6 Sosiaaliturva esimerkkihenkilöiden elinvaiheissa

6.1 Tarkastelukulman rajaukset

Seuraavien esimerkkihenkilöiden avulla kuvataan, missä tilanteissa sosiaaliturvaa ja laajemmin hyvinvointipalveluita yleensä tarvitaan. Esimerkeissä keskitytään lähinnä sosiaalivakuutuksen piiriin kuuluviin etuuksiin ja julkisen sektorin tuottamiin ja rahoittamiin palveluihin ja korvauksiin. Osa julkis-hyödykkeistä, kuten armeija, poliisi ja oikeuslaitos, on rajattu tarkastelun ulkopuolelle. Tarkastelun ulkopuolella ovat myös kansalaisten itse kustantamat sosiaaliturvan asiakasmaksut ja omavastuuosuudet.

Sosiaaliturvan lisäksi hyvinvointipalveluista käsitellään lähinnä vain julkisia koulutusmenoja. Näin ollen esimerkiksi kulttuuripalvelut ovat tarkastelun ulkopuolella.

Toisinaan kansalaiset (vakuutetut) epäilevät, etteivät saa mitään sosiaaliturvaetuksia. Todellisuudessa kansalaiset käyttävät lähes päivittäin laajoja hyvinvointipalveluita. Lisäksi kansalainen osallistuu sosiaaliturvan rahoitukseen suoraan vakuutusmaksujen (esimerkiksi työeläkemaksut) tai ainakin tulo- ja kulutusverojen kautta. Hyvinvointivaltio näyttytyy hyvin eri tavalla elämän eri vaiheissa. Elinkaaritarkastelussa havaitaan esimerkiksi, että tulot ja koulutus eivät jakaudu tasaisesti eri elämänvaiheisiin (katso myös luku 3.9 sekä luvun 5.2 kuvio 19).

Sosiaaliturva mielletään usein pelkästään uudeleenyjakajana eli köyhyyden lievittäjänä. Sosiaaliturva on sekä sukupolvien välistä tulonsiirtoa että sukupolvien sisäistä tulonsiirtoa. Merkittävä osa sosiaaliturvasta on kuitenkin sosiaalivakuutusta, joka kohdistaa tuloja uudelleen ihmisen elinkaaren aikana.

6.2 Aion, Pertun ja Viivin erityispiirteitä

Fiktiiviset esimerkkihenkilöt Aino, Perttu ja Viivi eivät ole varsinaisesti keskiarvoihmisiä suomalaisesta yhteiskunnasta. Heidän avullaan esitetään kolme erilaista elämänpolkua sosiaaliturvan saralla. Kun tarkasteluun otetaan kolme esimerkkihenkilöä yhden sijasta, pystymme paremmin esittelemään sosiaaliturvan eri sektoreita. Silti osa sosiaaliturvan sektoreista jää ilman sille kuuluvaa huomiota ja toisaalta jotkut sektorit saattavat korostua liikaakin. Keskeistä tässä on kokonaisuusien hahmottaminen ja sosiaalivakuutuksen riskiajattelun ymmärtäminen. Vaikka ei itse tarvitsisikaan jotain sosiaaliturvan turvaverkon osaa, saattaa lähimmäisesi siitä hyötyä, että kaveri ei joudu oman onnensa nojaan katkaisuun jalkansa lumilaudalla.

Sosiaaliturvan ja hyvinvointipalveluiden saaminen painottuu yleensä lapsuuteen, nuoruuteen sekä vanhuuteen, näin myös esimerkkihenkilöillä Pertulla ja Ainolla. Esimerkkihenkilö Viivillä on sen sijaan tarvetta sosiaaliturvaan tasaisesti läpi koko elämän. Kun ihmisiltä kysytään, minkä ikäisinä he haluaisivat jäädä eläkkeelle, ainakin nuorimmat sukupolvet usein ajattelevat aikaa, jolloin jäädään vanhuuseläkkeelle. Tästä huolimatta merkittävä osa

ihmisistä joutuu työkyvyttömyyseläkkeelle ennen vanhuuseläketään.

Oikein mitoitettu ja toimiva sosiaaliturva on yksilön ja yhteiskunnan vahvuus. Esimerkkihenkilöiden avulla nähdään, miten sosiaaliturva toimii turvaverkkona elämän riskitilanteissa sekä takaa toimeentulon ja huolenpidon. Esimerkkihenkilöiden elämänvaiheista huomataan, että suomalainen sosiaaliturva on universaalia, jolloin sen piiriin kuuluvat kaikki henkilöt mukaan lukien sekä pieni- että suurituloiset sekä myös työelämän ulkopuolella olevat henkilöt. Kun jokainen henkilö kuuluu sosiaaliturvan piiriin, se vahvistaa sosiaaliturvan hyväksyttävyyttä. Sosiaaliturvan yksi tärkeä elementti on tuloerojen tasaaminen ihmisten välillä ja toisaalta yksittäisen ihmisen elinkaaren sisällä.

Viivillä työttömyys pitkittyy ja hänen työelämänsä muodostuu pätkätöistä. Tällöin sosiaaliturvan tehtävänä on lieventää sosiaalisia ja taloudellisia ongelmia sekä ehkäistä syrjäytymistä ja parantaa Viivin mahdollisuutta palata takaisin työelämään. Epävarmassa toimintaympäristössä turvaverkkojen tarve korostuu.

Suomen tuotannon ja viennin oletetaan perustuvan entistä enemmän tietoon ja osaamiseen. Erityisesti Aion koulutus kestää pitkään, jolloin kannustava sosiaaliturva auttaa saavuttamaan asetetut päämäärät. Suomessa nuorten koulutustaso on korkea. Täällä on koettu ongelmaksi se, että työelämään tullaan aiempaa vanhempana. Esimerkkihenkilömme toimivat tässä suhteessa esimerkillisesti ja nostavat omalta osaltaan työllisyysastetta jo melko nuorina.

Myös varhainen eläkkeelle jääminen vähentää työntekijöiden määrää ja lisää sosiaalimenoja. Nämä esimerkkihenkilöt ovat kykyjensä mukaisissa työtehtävissä lähes niin pitkään kuin heille on mahdollista. Hoidon ja hoivan tarve painottuu yleensä elämänkaaren loppupuolelle, mutta tarve vaihtelee eri henkilöillä paljonkin.

6.3 Laskelmien taloudelliset valinnat ja rajoitukset

Esimerkit on laadittu olettaen, että taloudellista kasvua ei ole ja siten palkkakehitys alkupalkasta loppupalkkaan eli palkkaan ennen eläkkeelle siirtymistä seuraa tavanomaista elinkaarimallia, jossa tulokehitys on aluksi nouseva ja tasaantuu sitten.

Taloukasvulla olisi huomattava vaikutus palkkojen ja muiden lukujen suuruuteen, mutta ei juurikaan lukujen suhteisiin. Esimerkiksi 2 prosentin reaalin (inflaatiosta puhdistettu) taloukasvu merkitsee 40 vuodessa 2,2-kertaistumista. Tämän päivän 2 500 euron kuukausipalkka on vastaavassa tehtävässä olevalla 40 vuoden päästä yli 5 500 euroa. Taloukasvun kuvaaminen on jätetty pois laskelmista, koska kaukaisen tulevaisuuden luvut taloukasvulla korotettuina olisivat hämäävän suuria. Tämän päivän lukiolaisista suurin osa on hyvissä voimissa vielä pitkään vuoden 2050 jälkeenkin, joten kaukaisen tulevaisuuden käsittely ei sinänsä ole merkityksentöntä lukiolaisten kannalta.

Palkoista ym. menevät verot ja maksut on laskettu nykyisten tulo- ja kulutustasojen veroprosenteilla lukuun ottamatta työeläkemaksuja, joissa on otettu huomioon maksujen arvioitu kehitys. Verotuksessa tapahtuu varmaankin muutoksia, mutta kuten tulevaisuutta koskevassa luvussa osoitetaan, nykyinen keskimääräinen vero- ja maksutaso on muuten mahdollista pitää yllä eli verotusta ei tarvitse kiristää nykyisestä väestön ikääntymisestä huolimatta.

Esimerkkihenkilöt ovat kaikki työssä ollessaan palkansaajia. Suomen työllisistä on nykyisin runsaat 10 prosenttia yrittäjiä tai maatalousyrittäjiä tai yrityksessä työskenteleviä perheenjäseniä. Heitä koskevat yrityksessä ansaittuihin työtuloihin liittyvät sosiaaliturva- ja verotussäännökset ovat pääpiirteissään samat kuin palkkoja koskevat säännökset. Samat henkilöt saattavat elinkaarensa aikana olla palkansaajia ja yrittäjiä. Yrittäjän tulot vaihtelevat taloudellisten suhdanteiden ym. takia eri vuosina enemmän kuin palkansaajan tulot, mutta yli elinkaaren vaihtelut kumoavat toisiaan.

Pääomatulot syntyvät omista työtuloista säästetystä tai perintönä saadusta varallisuudesta, mukaan lukien yrityksiin kertyvät omistajille kuuluva varallisuus. Pääomatulojen turvaksi ei luonnollisesti ole sosiaaliturvaa. Pääomatulojen ja varainsiirtojen verotus tuottaa osan verotuloista. Esimerkkeissämme tämän tyyppistä edustaa vain Viivin saaman perinnön perintövero.

6.4 Henkilöiden yhteenvetotaulukot

Esimerkkihenkilöiden saamat sosiaaliturvaetuuudet on oletettu myönnettävän automaattisesti, jos tulot ja elämäntilanne niin edellyttävät. Esimerkkihenkilöiden väliset erot aktiivisten työvuosien määrässä samoin kuin sen jakautumisessa työssäolo- ja työt-

tömyysvuosiin sekä eläkevuosiin vaihtelevat suuresti (taulukot 12 ja 13).

Seuraavassa tarkastellaan Ainin, Pertun ja Viivin jäljellä olevaa elinikää 16-vuotiaana. Ainin työhön osallistumisaika on peräti 38 vuotta. Nykyään suomalaisnaiset ovat työssä keskimäärin reilusti alle 30 vuotta. Toisaalta Ainin sukupolvi elää todennäköisesti pidempään kuin aikaisemmat sukupolvet. Aino on työelämän ulkopuolella 12 vuotta eli pari vuotta keskimääräistä nykysukupolven suomalaisnaista pidempään. Ainin opiskeluaika oli 9 vuotta ja hän hoiti kotona lastaan 3 vuotta. Aino selviää työelämästä suoraan vanhuuseläkkeelle 66-vuotiaana ja hän on eläkkeellä 21 vuotta, joka on pari vuotta suomalaisnaisten keskimääräistä eläkkeelläoloaikkaa lyhyempi. Aino elää viisi vuotta keskimääräistä suomalaisnaista pidempään. Nykyään vastasyntyneen tyttövauvan keskimääräinen elinajanodote on noin 82 vuotta. Merkittävä osa Ainin sosiaalimenoista muodostuu pitkään kestävästä työeläkkeestä ja lisäksi hänen koulutusmenonsa ovat suuret. Ainin ura oli poikkeuksellisen vakaa. Tästä johtuen Ainin maksamat verot ja maksut olivat suuria, mutta vastaavasti hänen saamansa ansioon suhteutetut etuudet olivat suuria.

Perttu on työelämässä 38 vuotta. Tästä ajasta hän on työssä 34 vuotta ja työttömänä 4 vuotta. Perttu on työelämän ulkopuolella 6 vuotta eli hieman nykyistä keskimääräistä suomalaismiestä pidempään. Pertun opiskeluaika oli 4 vuotta ja hän oli pari vuotta sairaana. Perttu jää työelämästä työkyvyttömyyseläkkeelle 60-vuotiaana ja hän on eläkkeellä 21 vuotta, joka on neljä vuotta nykysukupolven suomalaismiesten keskimääräistä eläkkeelläoloaikkaa pidempi. Perttu elää kuusi vuotta keskimääräistä suomalaismiestä pidempään. Nykyään vastasyntyneen poikavauvan keskimääräinen elinajanodote on noin 75 vuotta. Pertun elämänsä edustaa tällä hetkellä hyvin perinteistä kaavaa, jossa valtaosa ajasta ollaan työssä ja välissä lyhyehköjä jaksoja työttömänä.

Viivi on työvoimassa 38 vuotta. Tästä ajasta hän on työssä 19 vuotta ja työttömänä 19 vuotta. Viivi on työelämän ulkopuolella ainoastaan kolme vuotta. Viivi ei ole suorittanut mitään ammattitutkintoa mutta on käynyt peruskoulun kymppiluokan ja hoitanut lastaan kotona kaksi vuotta. Viivi jää työelämästä työkyvyttömyyseläkkeelle 58-vuotiaana ja hän on eläkkeellä 14 vuotta. Viivi elää kymmenen vuotta vähemmän kuin keskimääräinen nykysukupolven suomalaisnainen. Viivin työura koostuu päätöksistä ja hänen kohdallaan sosiaaliturva ehkäisee erityisesti köyhyyttä.

Taulukko 12. Sosiaaliturvan ja julkisten koulutusmenojen jakautuminen esimerkkihenkilöiden lapsuus- ja nuoruusaikana.

Taustatiedot			
	Aino	Perttu	Viivi
Syntynyt	1990	1990	1990
Koulutus			
Peruskoulu	2006	2006	2007
Ylioppilas	2009		
Metallimiehen ammattitutkinto		2010	
FM	2015		
Koulutusta vastaavaan työelämään	2016	2011	2008
Eläkkeelle			
Työkyvyttömyyseläkkeelle		2050	2048
Vanhuseläkkeelle	2056	2053	2053
Kuolema	2077	2071	2062
Julkiset sosiaali- ja koulutusmenot			
Syntymä ja lapsuus	euroa	euroa	euroa
Neuvola ja lääkäri	13 kertaa, 50e/kerta	650	650
Synnytys ja sairaalapäivät	1 300 e, 5pv, 170 e/pv	2 150	
	1 300 e, 3pv, 170 e/pv		1 810
	1 300 e, 4pv, 170 e/pv		1 980
Lapsilisät	192 kk, 100 e/kk	19 200	19 200
Äitiys- ja vanhempainraha	263 pv, 50 e/pv	12 800	
	263 pv, 35 e/pv		9 205
	263 pv, 40 e/pv		10 520
Isyysloma	12 pv, 60 e/pv	720	
	18 pv, 55 e/pv		990
Lasten kotihoidon tuki	24 kk, 330 e/kk	7 920	
	24 kk, 350 e/kk		8 400
	12 kk, 350 e/kk		4 200
Koulu aika			
Kunnallinen päivähoito 3 vuotta ja esikoulu	26 000	26 000	
Kunnallinen päivähoito 4 vuotta ja esikoulu			32 500
Terveystenhoito 0–6 vuotta	7 000	7 000	7 000
Iltapäivähoito 2 v.	1 500	1 500	1 500
Peruskoulu ja lukio	12 vuotta, 5 500 e/v	66 000	
	9 vuotta, 5 500 e/v		49 500
	10 vuotta, 5 500 e/v		55 000
Ammattikoulu, metallilinja	4 vuotta, 8 000 e/v		32 000
Lumilautaonnettomuus (leikk. ja 7 sairaalap.)			3 500
Kouluajan terveydenhoito	6 000	6 000	6 000
Opiskelu			
Yliopisto-opetus 7 vuotta	35 000		
Yo-terveydenhoito 7 vuotta	1 400		
Opintotuki	23 650	1 000	
Julkiset sosiaali- ja koulutusmenot yhteensä ennen työssäolo- ja eläkeaikaa	210 000	167 000	139 000

Taulukko 13. Sosiaaliturvan ja julkisten koulutusmenojen jakautuminen esimerkkihenkilöiden työelämässä ja vanhana.

Työssä	Aino	Perttu	Viivi
Alkuaika	2016	2011	2008
Loppuaika	2056	2050	2048
Alkupalkka	2 300 e/kk	1 800 e/kk	1 200 e/kk
Loppupalkka	3 000 e/kk	2 300 e/kk	1 400 e/kk

Aino on kolme vuotta hoitamassa lastaan kotona, josta kaksi vuotta hän saa lasten kotihoidon tukea.

Perttu menee 21-vuotiaana työelämään. Ensimmäisen jakson työttömänä hän on 30-vuotiaana. Sen jälkeen hän on noin 50-vuotiaana kaksi jaksoa työttömänä yhteensä kolme vuotta.

Viivi on epäsäännöllisissä pätkätoissa koko työikänsä eli noin 40 vuotta. Tältä ajalta työssäoloaika kertyy 20 vuotta ja työttömyysaika 20 vuotta. Viivi saa myös toimeentulotukea muutaman jakson 18–27-vuotiaana ja useita jaksoja 48–57-vuotiaana. Viivi on 18–27-vuotiaana vuosittain noin kuusi kuukautta töissä ja kuusi kuukautta työmarkkinatuella. 28–37-vuotiaana hän on kokopäiväisesti töissä. 38–47-vuotiaana hän on vuosittain noin kuusi kuukautta töissä ja kuusi kuukautta ansiosidonnaisella työttömyyspäivärahalla.

48–57-vuotiaana Viivi on koko ajan työmarkkinatuella. 58-vuotiaana Viivi joutuu työkyvyttömyyseläkkeelle ja 63-vuotiaana hän siirtyy vanhuuseläkkeelle.

	Aino	Perttu	Viivi
Julkiset sosiaalimenot työssäolo- ja eläkeaikaa			
Lääkekulut	10 000	20 000	15 000
Lääkärintalkkiot	5 000	5 000	2 500
Sairaus (ei flunssat yms.) 50 päivää	4 000		
Työterveyshuolto	4 000	3 000	1 500
Työttömyyspäiväraha. Työttömänä 4 vuotta 4 eri jaksossa		44 000	
Asumistukea		2 000	55 000
Toimeentulotukea 15 vuoden aikana			15 000
	23 000	74 000	89 000

Työelämästä eläkkeelle

Perttu siirtyy työkyvyttömyyseläkkeelle 60-vuotiaana saatuaan 500 päivää sairauspäivärahaa. Sairauspäiväraha 500 päivää, 41 e/päivä.

20 500

Viivi siirtyy työkyvyttömyyseläkkeelle 58-vuotiaana ja vanhuuseläkkeelle 63-vuotiaana.

Perttu ja Viivi siirtyvät vanhuuseläkkeelle 63-vuotiaana ja Aino 66-vuotiaana.

	Aino	Perttu	Viivi
Eläkkeet ja laitoshoido			
Eläke alkaa	v. 2056	v. 2050	v. 2048
Eläke loppuu	v. 2077	v. 2071	v. 2062
Eläkkeet yhteensä	555 000 e	383 000 e	115 500 e
Asumistuki			35 000 e
Eläkkeensaajien hoitotuki 2 vuotta	4 000 e		
Laitoshoidossa 2 vuotta, 30 000 e/vuosi (julkisen sektorin kustantama osuus)	60 000 e		
	619 000 e	383 000 e	115 500 e

Verot ja sosiaaliturvamaksut (mukaan lukien työnantajan maksama osuus)

	1 113 000	777 000	278 000
--	------------------	----------------	----------------

	Aino	Perttu	Viivi
Tarkastelussa mukana olevien etuuksien ja kaikkien maksettujen verojen erotus elinaikana^a	-261 000	-153 000	65 500

^a Veroilla rahoitetaan myös muita julkisia menoja, kuten armeija, poliisi ja oikeuslaitos.

7 Yhteenveto

Julkaisussa on pyritty selvittämään sosiaaliturvaa ihmisen koko elinkaaren aikana. Tulonsiirtojen ja palvelujen lisäksi on otettu huomioon myös rahoitus, jotta saataisiin kokonaiskuva sosiaaliturvan vaikutuksista. Raportissa on selvitelty, mikä näiden yhteisvaikutus on ihmisen elämän eri vaiheissa.

Suomi kehittyi nopeasti toisen maailmansodan jälkeen pohjoismaiseksi hyvinvointivaltioksi ja maan sosiaaliturva saavutti 1980-luvulla pohjoismaisen tason. Sosiaaliturva ja sen kehittäminen ovat kytkeytyneet suomalaisen yhteiskunnan rakennemuutokseen ja sillä on ollut osaltaan merkitystä siirryttäessä maatalousyhteiskunnasta palvelu- ja teollisuusyhteiskunnaksi. 1990-luvun alun talouslamassa kattavan sosiaaliturvan ansiosta kyettiin säilyttämään yhteiskunnan eheys ja takaamaan kansalaisille kohtuullinen toimeentulo ja riittävät palvelut. Talouslaman leikkauksista huolimatta suomalaisten sosiaali- ja terveysturva on edelleen eurooppalaista keskitasoa. Sosiaaliturva takaa kaikille maassa asuville vähimmäisturvan ja työsuhteessa oleville kohtuullisen kulutustason sairauden, työttömyyden, työkyvyttömyyden, huoltajan menetyksen ja vanhuuden varalta sekä riittävät sosiaali- ja terveystalvet.

Vuonna 2005 sosiaalimenojen suhde bruttokansantuotteeseen oli noin 27 prosenttia, mikä on EU:n keskitasoa. Asukasta kohden jaettuna menot olivat noin 8 000 euroa vuodessa. Suurimmat menoerät olivat vanhuuteen sekä sairauteen ja terveyteen liittyvät menot, jotka yhdessä olivat yli puolet kaikista sosiaalimenoista. Sosiaalimenot rahoitetaan veroilla, veronluonteisilla maksuilla, vakuutusmaksuilla, pääomatuloilla sekä asiakasmaksuilla.

Yhteiskunnan hyvinvoinnin kehityksessä verojen ja sosiaaliturvan keskinäisillä yhteyksillä on merkitystä, sillä verotuloilla ja veronluonteisilla tuloilla katetaan suuri osa sosiaaliturvaa. Maassamme veroaste kasvoi vuodesta 1975 vuoteen 2005 asti 7,7 prosenttiyksikköä. Korkeimmillaan veroaste oli vuonna 2000, jonka jälkeen se on laskenut niin, että se oli vuonna 2005 sama kuin ennen 1990-luvun alun syvää lamaa.

Kotitalouksien kulutusmenojen ja käytettävissä olevien tulojen määrä kasvoi aina 1990-luvun alun lamaan saakka. Laman seurauksena kummatkin laskivat kuitenkin niin, että ensin laskivat kulutusmenot ja hieman myöhemmin käytettävissä

olevat tulot. Ikäprofiilitarkastelussa kulutus näytti kasvaneen aina 55 ikävuoteen asti, jonka jälkeen se alkoi hieman laskea. Laman seurauksena reaalitytulot laskivat kaikissa ikäryhmissä, eniten kuitenkin nuorilla.

Suomessa syntyvyysaste on kansainvälisesti verrattuna korkea, mutta kuitenkin uusiutumistason alapuolella. Tosin viime vuosikymmenten aikana kasvanut maahanmuutto on tasapainottanut väestön ikärakennetta. Maamme väestö ei vähene, mutta se vanhenee ja huoltosuhde kasvaa. Suomessa on varauduttu väestön ikääntymiseen julkisella varallisuudella ja sen tuotolla. Tämä ei yksistään takaa julkisen talouden kestävyttä, sillä se on riippuvainen myös työllisyydestä ja maahanmuutosta.

Fiktiiviset Aion, Pertun ja Viivin esimerkit kertovat, millaisen yhteisvastuun hyvinvointivaltio on luonut. Sosiaaliturva on merkittävästi mukana heidän elämänsä eri vaiheissa ja luo heille edellytyksiä selviytyä elämän eri tilanteissa. Viivin tapauksessa sosiaaliturvalla on torjuttu köyhyyttä. Se osoittaa myös sen, että tarvitaan riittävä vähimmäisturva työttömyyden ja sairauden sattuessa sekä vanhuuden varalle. Esimerkeistä käy myös ilmi, että riittävän korkeatasoisella koulutuksella on vaikutusta eri elinvaiheiden aikaiseen hyvinvointiin. Kattava sosiaaliturva ihmisen eri elinvaiheissa auttaa selviytymään riskitilanteista.

8 Tausta-aineistoa

Julkaisussa on käytetty tausta-aineistona tilastoaineistoa ja kirjallisuutta. Toisen luvun lähdeaineisto perustuu sosiaaliturvajärjestelmiä ja sen historiaa käsitteleviin tutkimuksiin ja julkaisuihin. Seuraavien lukujen lähteinä on käytetty Kelan, Eläketurvakeskuksen, TELAn, Stakesin ja sosiaali- ja terveystalvetin tilastoaineistoja ja tilastollisia julkaisuja sekä aiheeseen liittyviä tutkimuksia. Tilastokeskuksen aineistosta on käytetty kansantalouden tilinpitoa ja Tilastokeskuksen kulutustutkimuksia. Lisäksi on hyödynnetty Euroopan unionin ja Euroopan komission EU-maiden verotusta koskevia julkaisuja sekä myös Eurostatin aineistoja.

Anttila S, Hietaniemi M, Risku I, Salonen J, Uusitalo H. Miten työeläkkeet kehittyvät? Laskelmia eläkkeiden pitkän aikavälin kehityksestä. Helsinki: Eläketurvakeskuksen raportteja 4, 2005.

- Aromaa A, Huttunen J, Koskinen S, Teperi J, toim. Suomalainen terveys. Helsinki: Duodecim, KTL, STAKES, 2005.
- Biström B, Klaavo T, Risku I, Sihvonen H. Eläkemenot, -maksut ja -rahastot vuoteen 2075. Helsinki: Eläketurvakeskuksen raportteja 36, 2004.
- European Commission. Structures of the taxation systems in the European Union: 1995–2004. Brussels: European Commission, 2006.
- European Commission. The long-term sustainability of public finances in the European Union. European Economy 2006; (4).
- Jäntti M. The distribution of the tax burden in Finland. 2004. Saatavissa: <<http://www.abo.fi/~mjantti/TaxesandIncomeDistribution.pdf>>.
- Kari M, Pakaslahti J. EU-Suomen sosiaaliturvajärjestelmä. Helsinki: Suomen vakuutusalan koulutus ja kustannus, 2003.
- Kautto M, toim. Suomalaisten hyvinvointi 2006. Helsinki: Stakes, 2006.
- Kelan tilastollinen vuosikirja 2004. Helsinki: Kela, Kansaneläkelaitoksen julkaisuja T1:40, 2005.
- Kelan tilastollinen vuosikirja 2005. Suomen virallinen tilasto. Helsinki: Kansaneläkelaitos, 2006.
- Kröger O. Suomen verotuksen kehityspiirteitä 1960-luvulta 2000-luvulle. Helsinki: VATT-julkaisuja 44, 2006: 89–102.
- Niemelä H. Suomen sosiaaliturvajärjestelmien synty 1945–1990. Julkaisussa: Haapala P, toim. Hyvinvointivaltio ja historian oikut. Tampere: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, 1993: 88–110.
- Niemelä H, Salminen K. Suomalainen sosiaaliturva. Helsinki: Kela, Eläketurvakeskus, TELA, sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö, 2006.
- Pernaa V, Niemi MK, toim. Suomalaisen yhteiskunnan poliittinen historia. Helsinki: Edita, 2005.
- Riihelä M, Sullström R, Takala K. Kotitalouksien tulot ja kulutus. Julkaisussa: Loikkanen HA, Pekkarinen J, Vartia P, toim. Kansantaloutemme – rakenteet ja muutos. Helsinki: Taloustieto, 2002.
- Riihelä M. Kotitalouksien kulutus ja säästäminen. Ikäprofiilien ja kohorttien kuvaus. Helsinki: VATT-keskustelualoitteita 386, 2006.
- Risku I. Työeläkemaksujen nostotarve on vähäinen. Talous & Yhteiskunta 2007; (1): 34–40.
- Sosiaali- ja terveydenhuollon taskutilasto 2005. Helsinki: Stakes, 2006.
- Sosiaalimenojen kehitys pitkällä aikavälillä. SOME-RA-toimikunnan taustaraportti. Helsinki: Edita Prima, 2002.
- Sosiaalimenot ja rahoitus 2004. Helsinki: Stakes, 2006.
- Taloukasvu ja julkistalous ikääntyneen väestön oloissa. Tulevaisuusselonteon liiteraportti 4. Helsinki: Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 32, 2004.
- Tilasto Suomen eläkkeensaajista 2005. Suomen virallinen tilasto. Helsinki: Eläketurvakeskus, Kansaneläkelaitos, 2006.
- Tilastokeskus. Kansantalouden tilinpito 1975–2004. Helsinki: Tilastokeskus, 2006.
- Tilastokeskus. Kansantalouden tilinpito 1996–2005. Helsinki: Tilastokeskus, 2007.
- Tilastokeskus. Rahoitustilinpito 1994–2000. SVT Kansantalous 2001:9. Helsinki: Tilastokeskus, 2001.
- Tilastokeskus. Rahoitustilinpito 1999–2005, SVT Kansantalous. Helsinki: Tilastokeskus, 2006.
- Tilastokeskus. Suomen tilastollinen vuosikirja 2006. Helsinki: Tilastokeskus, 2006.
- Tuomala M. Julkistalous. Helsinki: Gaudeamus, 1997.
- Vaittinen R, Vanne R. Government finances by age in Finland. Helsinki: Finnish Centre for Pensions, Working Papers 3, 2006.
- Vanne R. Julkisen talouden kestävyyslaskelmat ja epävarmuus. Talous & Yhteiskunta 2007; (1): 41–46.

Tarkempaa tietoa sosiaaliturvasta löytyy mm. seuraavilta verkkosivuilta:

<http://www.kela.fi/> – tietoa Kelan etuuksista

<http://www.etk.fi/> – tietoa työeläketurvasta Eläketurvakeskuksesta

<http://www.tela.fi/> – tietoa työeläketurvasta ja -varoista Työeläkevakuuttajilta

<http://www.tyoelake.fi/> – työeläkealan yhteinen portaali

<http://www.stm.fi/> – linkki ajankohtaista ja edelleen linkki etuudet, sisältää sosiaali- ja terveysministeriön yhteenvedon keskeisistä sosiaalietuuksista ja maksuista

<http://www.stakes.fi/> – Stakes on sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalalla toimiva asiantuntijakeskus

<http://www.eduskunta.fi/> – Eduskunnan sivuilta löytyy lainsäädäntö

<http://www.suomi.fi>

<http://www.vatt.fi/> – tutkimuksia mm. sosiaaliturvasta

<http://www.tilastokeskus.fi/> – tilastoja mm. sosiaaliturvasta

Kuntien omilta sivuilta tiedot kuntien järjestämästä sosiaaliturvasta

Liitetaulukko 1. EU-maiden kokonaisveroaste (ml. sosiaaliturvamaksut) vuosina 1995–2004, %.

Maa	1995	2000	2004	Keskimäärä 1995–2004	Muutos 1995–2004	Erotus 1995–2004
Belgia	43,8	45,2	45,2	45,0	0,2	1,4
Tšekkinmaa	36,2	34,4	36,6	35,2	0,2	0,4
Tanska	48,8	49,4	48,8	48,8	-0,3	0,0
Saksa	39,8	41,9	38,7	40,3	-0,4	-1,1
Viro	37,9	32,6	32,6	34,1	-1,7	-5,3
Kreikka	32,6	37,9	35,1	35,7	1,1	2,4
Espanja	32,7	33,9	34,6	33,5	0,5	1,9
Ranska	42,7	44,1	43,4	43,7	-0,1	0,7
Irlanti	33,1	31,6	30,2	31,1	-1,6	-2,8
Italia	40,1	41,8	40,6	41,7	-0,2	0,6
Kypros	26,9	30,5	34,1	29,7	3,0	7,2
Latvia	33,6	29,5	28,6	30,8	-2,1	-5,0
Liettua	28,6	30,0	28,4	29,6	-0,6	-0,2
Luxemburg	42,4	40,4	40,1	41,1	-0,5	-2,3
Unkari	41,6	39,2	39,1	39,5	-0,5	-2,6
Malta	27,6	28,2	35,1	29,3	3,0	7,6
Alankomaat	40,5	41,5	37,8	39,7	-1,1	-2,7
Itävalta	41,3	42,8	42,6	43,2	0,2	-1,3
Puola	38,5	34,2	32,9	35,3	-1,7	-5,6
Portugali	31,9	34,3	34,5	33,7	0,9	2,6
Slovenia	40,2	38,5	39,7	39,0	0,1	-0,6
Slovakia	40,5	33,2	30,3	34,6	-3,1	-10,1
Suomi	45,6	47,7	44,3	45,9	-0,4	-1,3
Ruotsi	49,0	53,4	50,5	51,4	-0,1	1,5
Iso-Britannia	35,4	37,4	36,0	36,1	0,2	0,7
Norja ^a	42,3	43,0	-	42,8	-	-
EU-25 ^b	39,7	41,0	39,3	40,2	-0,3	-0,4
EU-15 ^b	39,8	41,3	39,6	40,4	-0,2	-0,2
EU-12 ^b	39,9	41,5	39,7	40,7	-0,3	-0,2
Uudet-10 ^b	38,0	34,7	34,5	35,6	-1,0	-3,5
Max-Min	21,1	25,0	22,1			0,0

^a Norja ei ole EU:n jäsen.^b Maiden bruttokansantuotteella painotettu keskiarvo.

Lähde: Structures of the taxation systems in the European Union: 1995–2004, European Commission, 2006.

Liitetaulukko 2. EU-maiden välilliset verot vuosina 1995–2004, %.

Maa	1995	2000	2004	Keskimäärä 1995 - 2004	Muutos 1995–2004	Erotus 1995–2004
Belgia	12,9	13,8	13,6	13,5	0,2	0,7
Tšekkinmaa	12,3	11,5	12,0	11,6	0,7	-0,2
Tanska	17,0	17,2	17,6	17,6	0,0	0,6
Saksa	12,0	12,5	12,0	12,1	0,1	0,0
Viro	13,9	12,9	13,0	13,2	-1,0	-0,9
Kreikka	14,4	15,5	14,0	14,9	-0,2	-0,4
Espanja	10,7	11,9	12,2	11,5	1,3	1,5
Ranska	16,0	15,8	15,7	16,0	-0,8	-0,4
Irlanti	14,5	13,7	13,2	13,5	-1,6	-1,3
Italia	12,4	15,2	14,3	14,1	1,8	1,9
Kypros	11,5	12,7	17,4	12,8	5,1	5,9
Latvia	14,3	12,3	11,9	13,0	-2,6	-2,3
Liettua	12,3	12,6	11,3	12,6	-1,1	-1,0
Luxemburg	13,5	14,5	14,7	13,8	0,5	1,2
Unkari	17,8	16,3	16,3	16,1	-1,0	-1,5
Malta	12,7	12,6	15,9	13,0	2,2	3,2
Alankomaat	11,9	13,0	13,0	12,7	0,8	1,1
Itävalta	14,8	15,1	14,8	15,2	-0,2	0,0
Puola	14,6	13,4	13,4	13,7	-1,4	-1,3
Portugali	13,9	14,1	14,5	14,3	0,7	0,7
Slovenia	15,9	16,3	16,5	16,3	0,4	0,6
Slovakia	15,6	13,0	12,7	13,3	-3,2	-3,0
Suomi	14,1	14,1	14,3	14,3	-0,2	0,1
Ruotsi	16,1	16,8	17,1	17,1	0,5	1,1
Iso-Britannia	14,1	14,2	13,6	13,9	-0,4	-0,5
Norja ^a	16,5	14,0	-	15,2	-	-
EU-25 ^b	13,4	14,1	13,8	13,8	0,2	0,3
EU-15 ^b	13,4	14,2	13,8	13,8	0,2	0,4
EU-12 ^b	13,1	13,9	13,6	13,6	0,3	0,5
Uudet-10 ^b	14,6	13,5	13,7	13,7	-1,0	-0,9
Max-Min	7,1	5,7	6,3			-0,8

^a Norja ei ole EU:n jäsen.^b Maiden bruttokansantuotteella painotettu keskiarvo.

Lähde: Structures of the taxation systems in the European Union: 1995–2004, European Commission, 2006.

Liitetaulukko 3. Elintarvikkeiden ALV-asteet EU-maissa 1.7.2005.

Maat	Elintarvikkeet	Virvoitusjuomat	Alkoholi-juomat	Ravintola-ruokailu	Vakiovero-kanta
Belgia	6/12/21	21	21	21	21
Tšekkinmaa	5	5	19	19	19
Tanska	25	25	25	25	25
Saksa	7/16	16	16	16	16
Viro	18	18	18	18	18
Kreikka	9	9	19	9	19
Espanja	4/7	7	7	7	16
Ranska	5,5/19,6	5,5	19,6	19,6	19,6
Irlanti	0/4,4/13,5	21	21	13,5	21
Italia	4/10	20	10	10	20
Kypros	0/5/15	15	15	5	15
Latvia	18/5	18	18	18	18
Liettua	5/18	18	18	18	18
Luxemburg	3	3	3	3	15
Unkari	15	25	25	15/25	25
Malta	0/5	18	18	18	18
Alankomaat	6	6	19	6	19
Itävalta	10	20	20	10/20	20
Puola	3/7	22	22	7	22
Portugali	5/12/21	5	12	12	21
Slovenia	8,5	8,5	20	8,5	20
Slovakia	19	19	19	19	19
Suomi	17	17	22	22	22
Ruotsi	12	12	25	25	25
Iso-Britannia	0	17,5	17,5	17,5	17,5

Lähde: Structures of the taxation systems in the European Union: 1995–2004, European Commission, 2006.

Liitetaulukko 4. EU-maiden välittömät verot vuosina 1995–2004, %.

Maa	1995	2000	2004	Keskimäärä 1995–2004	Muutos 1995–2004	Erotus 1995–2004
Belgia	16,6	17,5	17,5	17,3	0,5	0,9
Tšekkinmaa	9,6	8,5	9,4	9,0	0,7	-0,1
Tanska	31,0	30,5	30,1	30,1	-0,6	-0,9
Saksa	10,9	12,5	10,2	11,2	-0,8	-0,8
Viro	10,9	8,1	8,5	9,1	-3,1	-2,4
Kreikka	7,8	10,9	8,9	9,1	2,0	1,2
Espanja	10,3	10,5	10,7	10,5	0,3	0,4
Ranska	8,4	12,5	11,6	11,1	3,5	3,2
Irlanti	13,6	13,5	12,4	13,1	-1,9	-1,2
Italia	15,0	14,5	14,0	14,9	-1,0	-1,0
Kypros	8,9	11,2	8,9	10,0	1,6	0,0
Latvia	7,2	7,3	7,9	7,6	0,6	0,7
Liettua	8,8	8,4	8,8	8,5	-1,0	-0,0
Luxemburg	17,6	15,6	14,1	16,3	-2,1	-3,6
Unkari	8,9	9,9	9,3	9,6	1,0	0,4
Malta	8,7	9,3	12,4	9,8	5,3	3,7
Alankomaat	12,6	12,4	10,8	12,1	-1,9	-1,8
Itävalta	11,7	13,1	13,4	13,4	1,4	1,7
Puola	12,5	7,2	6,4	8,6	-7,9	-6,1
Portugali	8,5	9,9	-	9,2	-	-
Slovenia	7,1	7,6	8,5	7,7	1,6	1,4
Slovakia	11,6	7,6	6,1	8,7	-6,6	-5,4
Suomi	17,4	21,6	18,1	19,0	0,3	0,7
Ruotsi	20,0	22,3	19,5	20,4	-1,3	-0,5
Iso-Britannia	15,1	16,9	15,8	15,9	0,5	0,7
Norja ^a	16,3	20,3	-	18,2	-	-
EU-25 ^b	12,5	14,1	12,9	13,2	0,2	0,4
EU-15 ^b	12,5	14,3	13,1	13,4	0,3	0,6
EU-12 ^b	11,4	13,0	11,9	12,2	0,3	0,5
Uudet-10 ^b	10,4	8,0	7,8	8,8	-3,5	-2,9
Max-Min	23,8	23,3	24,0			0,1

^a Norja ei ole EU:n jäsen.^b Maiden bruttokansantuotteella painotettu keskiarvo.

Lähde: Structures of the taxation systems in the European Union: 1995–2004, European Commission, 2006.

Liitetaulukko 5. EU-maiden sosiaaliturvamaksuasteet vuosina 1995–2004, %.

Maa	1995	2000	2004	Keskimäärä 1995–2004	Muutos 1995–2004	Erotus 1995–2004
Belgia	14,3	13,9	14,1	14,2	0,0	-0,3
Tšekinmaa	14,3	14,4	15,1	14,6	0,6	0,8
Tanska	1,1	1,8	1,2	1,3	2,4	0,1
Saksa	16,8	16,9	16,5	17,0	-0,5	-0,4
Viro	13,1	11,6	11,1	11,8	-1,3	-2,0
Kreikka	10,5	11,5	12,1	11,6	2,0	1,7
Espanja	11,8	12,0	12,2	12,0	0,4	0,4
Ranska	18,6	16,1	16,3	16,9	-1,6	-2,3
Irlanti	4,9	4,4	4,6	4,5	-0,3	-0,3
Italia	12,6	12,1	12,3	12,7	-1,4	-0,4
Kypros	6,6	6,7	7,8	7,0	0,9	1,3
Latvia	12,1	9,9	8,7	10,2	-3,6	-3,4
Liettua	7,5	9,3	8,4	8,6	0,9	0,9
Luxemburg	11,2	10,4	11,3	11,0	0,5	0,1
Unkari	14,9	13,1	13,5	13,8	-0,9	-1,5
Malta	6,2	6,4	6,9	6,5	0,9	0,7
Alankomaat	16,0	16,0	14,0	14,9	-1,9	-2,0
Itävalta	14,8	14,6	14,4	14,7	-0,4	-0,4
Puola	11,4	13,6	13,4	13,2	2,6	2,0
Portugali	9,5	10,3	11,3	10,3	1,9	1,7
Slovenia	17,3	14,7	14,7	15,0	-1,0	-2,6
Slovakia	14,3	13,7	12,2	13,7	-1,4	-2,1
Suomi	14,1	12,0	11,9	12,6	-1,7	-2,1
Ruotsi	12,9	14,3	13,8	13,8	0,7	0,9
Iso-Britannia	6,2	6,3	6,6	6,3	0,7	0,5
Norja ^a	9,9	9,0	-	9,7	-	-
EU-25 ^b	13,9	12,9	12,8	13,2	-1,2	-1,1
EU-15 ^b	14,0	12,9	12,8	13,2	-1,2	-1,2
EU-12 ^b	15,5	14,6	14,4	14,9	-1,1	-1,1
Uudet-10 ^b	12,8	13,2	13,2	13,2	0,9	0,4
Max-Min	17,5	15,1	15,3			-2,2

^a Norja ei ole EU:n jäsen.^b Maiden bruttokansantuotteella painotettu keskiarvo.

Lähde: Structures of the taxation systems in the European Union: 1995–2004, European Commission, 2006.